

เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

วิธวินท์ ภาคแก้ว

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

วิธวินท์ ภาคแก้ว

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE

VITAWIN PAGKAEW

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY

PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2024

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	**: เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี**
ชื่อนักศึกษา	**: วิธวินท์ ภาคแก้ว**
ชื่อปริญญา	**: ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	**: พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	**: 2567**
อาจารย์ที่ปรึกษา	**: พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์:

ประธานกรรมการ .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน)

กรรมการ (อาจารยที่ปรึกษา) .....

(พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ .....

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ .....

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

กรรมการ .....

(ดร.กฤตสุชิน พลเสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	Theravada Buddhist Philosophy based Agriculture in Saraburi Province
Student's Name	:	Vitawin Pagkaew
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhism and Philosophy
Anno Domini	:	2024
Advisor	:	Phramaha Maghavin Purisuttamo, Asst.Prof.Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee

Chairman .....
(Assoc.Prof.Dr.Praves Intongpan)

Member (Advisor) .....
(Phramaha Maghavin Purisuttamo, Asst.Prof.Dr.)

Member .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Member .....
(Dr.Kitsuchin Ponsen)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี
ชื่อนักศึกษา : วิธวินท์ ภาคแก้ว
ชื่อปริญญา : ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2567
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญา 3) เพื่อบูรณาการเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เรื่องเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ซึ่งดุษฎีนิพนธ์ ได้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก และอรรถกถา รวมทั้งเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้สัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร, นักวิชาการทางด้านการเกษตร, นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา, ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป จำนวน 19 รูป/คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาเพื่อที่จะหาข้อมูลเกี่ยวกับ หลักการทางศาสนาและปรัชญาเพื่อส่งเสริมเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

ผลการวิจัยพบว่า :

1. สภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ประกอบไปด้วยปัญหาทางด้าน 1.ปัญหาทางด้านแหลงน้ำ 2. ปัญหาทางด้านที่ดินทำกิน 3.ปัญหาทางด้านการผลิต 4.ปัญหาทางดานแหลงเงินทุน และ5. ปัญหาทางดานกลไกทางการตลาด

2. หลักพุทธปรัชญาที่ใช้ในการแก้ปัญหาเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ประกอบไปด้วย 1.หลักสัมมาทิฏฐิ 2.หลักสัมมาอาชีวะ 3.หลักทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์.หลักสันโดษ และ5.หลักวัฒนมุข

3. การทำเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ควรมีรูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ควรเป็นเกษตรที่ดำเนินชีวิตไปตามครรลองครองธรรมแห่งพระพุทธศาสนา มีการผสมผสาน ระหว่างคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเอง และ

ประเทศชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการรักษา อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่แนบแน่นไปกับวิถีเกษตรกรรม เพื่อความยั่งยืนสืบไป

4. องค์ความรู้ใหม่ เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี” ในครั้งนี้ได้แก่ “ DMS Model”

D= Dhamma คือ ธรรมะที่นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในการทำเกษตร เรื่อง เกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้นำหลักธรรม เพื่อใช้แก้ปัญหาดังกล่าวประกอบไปด้วย

1. หลักสัมมาทิฏฐิ
2. หลักสัมมาอาชีวะ
3. หลักทิฏฐัมมิกัตถะประโยชน์
4. หลักสันโดษ
5. หลักวัฒนมุข

ในงานวิจัยฉบับนี้ สามารถนำเอาหลักธรรม หลายๆหลักธรรมมาใช้ร่วมกันได้ โดยมีหลักสัมมาทิฏฐิ เป็นประธานเนื่องจาก หลักสัมมาทิฏฐิ นั้นเป็นต้นกำเนิด เป็นนามธรรม หรือวิสัยทัศน์ อาจจะกล่าวได้ว่า สัมมาทิฏฐิคือเป้าหมายสูงสุดในการทำเกษตรกร รวมไปถึงการทำเกษตร การวางแผนการทำเกษตร และการแก้ปัญหาทางด้านการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในอาชีพเกษตรกร ยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ลดการเลื่อมล้ำความเป็นอยู่ในสังคมมีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศ พร้อมกันนี้ยังสร้างความเสถียรภาพทางอาหาร ให้ยั่งยืนมั่นคงให้กับประเทศ

M= Merge หมายถึง แนวทางการปฏิบัติในการเอาหลักธรรมะมาผสมผสาน กลมกลืน เพื่อแก้ปัญหาทางด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเกษตรกร เช่น ปัญหาแหล่งน้ำเมื่อเกษตรกรพบปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองแล้ว และได้นำหลักธรรมดังกล่าวมาแก้ปัญหา เช่น 1) ปัญหาทางด้าน แหล่งน้ำ 2) ปัญหาทางด้าน ที่ดิน 3) ปัญหาทางด้าน การผลิต 4) ปัญหาทางด้าน แหล่งเงินทุน 5) ปัญหาทางด้าน กลไกทางการตลาด ซึ่งในแต่ละประเด็นปัญหาจะมีความสลับซับซ้อน ความยุ่งยากไม่เหมือนกัน ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นจะต้องใช้หลักธรรม หลายหลักธรรมประกอบเข้าด้วยกันในการแก้ปัญหา โดยมีการนำใช้หลักธรรมเรียงลำดับก่อนหลังไม่เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น ปัญหาทางด้าน กลไกทางการตลาด หลักธรรมที่ใช้ประกอบไปด้วย 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักสัมมาอาชีวะ 3. หลักวัฒนมุข โดยเลือกใช้ อาโรคยะ พุทธานุมัต สุตะ อลีนตา กล่าวคือ เมื่อมีปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาดเมื่อทราบปัญหาเข้าใจปัญหาที่ชัดเจนแล้ว เกษตรกรต้องมีแบบแผนและแผนงานในการแก้ปัญหาที่ชัดเจนเป็นจุดเริ่มต้น สิ่งนี้เรียกสัมมาทิฏฐิ ต่อจากนั้นเกษตรกรจะต้องประกอบอาชีพโดยสุจริต ไม่คดโกงผู้บริโภคทั้งต่อหน้า และลับหลัง ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยไม่ย่อท้อ โดยใช้หลักธรรมสัมมาอาชีวะ หลักธรรมมานุวัติ และหลักธรรมอลีนตา รวมไปถึงหลักธรรม

พุทธานุวัต เป็นการค้นคว้าหาแบบอย่างหรือแนวทางในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับปัญหากลไกทางการตลาด ทั้งนี้เกษตรกรจะใช้หลักธรรม สุตะ(Lifelong Learning) เพื่อนการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อรองรับปัญหาใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด ที่มีการแข่งขันสูง เป็นต้น

S= Success หมายถึง การประสบผลสำเร็จ หรือบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามที่เกษตรกรได้คาดหวัง หรือตั้งเป้าเอาไว้ ในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิด ประกอบไปด้วย1.ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ 2.ปัญหาด้านที่ดิน 3.ปัญหาด้านการผลิต 4.ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และ5.ปัญหาด้านกลไกทางการตลาด ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้จะค่อยๆ หมดไป ด้วยการที่เกษตรกรได้เข้าใจปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ เกษตรกร จะต้องเข้าใจสภาพที่ดินของตนเองที่ทำการทำเกษตรอยู่ ทราบถึงปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาในแต่ละปี สถานที่กักเก็บน้ำ เพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอต้องดำเนินการขอขุดบ่อเพิ่ม จากกรมพัฒนาที่ดิน โดยมีขนาดบ่อ 1,260 ลบ.ม.เป็นต้น ตัวอย่างดังกล่าวเป็นนำปัญหาเรื่องของน้ำเข้าสู่กระบวนการทางความคิด คือ หลักสัมมาทิฏฐิ เป็นการมองเห็นปัญหาและอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้น การคาดคะเน ด้วยเหตุและผล นำไปสู่ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติ หลักสันโดษ และหลักสัมมาอาชีวะ มาใช้ประกอบในการแก้ปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ เป็นหลักปฏบัติได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ การแก้ปัญหา ด้านที่ดิน ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และปัญหาด้านกลไกทางการตลาด เช่นเดียวกันด้วยการนำเอาหลักสัมมาทิฏฐิ เป็นหลักธรรมตั้งต้น และนำหลักธรรมอื่นๆมาเสริม เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติ คือ หลักสัมมาอาชีวะ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักสันโดษ หลักวัฒนมุข นำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ปัญหาดังกล่าว และทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และทำให้คนรุ่นใหม่ได้เกิดการเรียนรู้ พัฒนา และต่อยอดอาชีพเกษตรกรของชาว จังหวัดสระบุรีให้มีความทัดเทียมอารยประเทศสืบไป

คำสำคัญ: 1. เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 2. จังหวัดสระบุรี

ABSTACT

Dissertation Topic : **Theravada Buddhist Philosophy base Agriculture in Saraburi Province**
Student's Name : **Vitawin Pagkaew**
Degree Sought : **Doctor of Philosophy**
Programe : **Buddhism and Philosophy**
Anno Domini : **2024**
Advisor : **Phramaha Maghavin Purisuttamo, Asst.Prof. Dr.**

The objectives of the research entitled "Theravada Buddhist Philosophy base Agriculture in Saraburi Province" were as follows: 1) To study situation problems of farmers in Saraburi Province 2) to study the religious principles and philosophy 3) to integrate agricultural way of Buddhist philosophical in Saraburi Province 4) to present a new model of integration of religious and philosophical principles for agriculture in Saraburi Province the data of this qualitative study were collected from the Tipitaka, commentaries, related documents and in-depth interviews with 19 experts in agricultural expert, religion, philosophy. Community leadership, and general data were analyzed and presented for agriculture in Saraburi Province.

The study results indicated as follows :

1. Problems of farmers in Saraburi province consists of side problems. 1) Water Solution 2) land 3) Productions line 4) Source of Funding and 5) Marketing Chair

2. Philosophy is responsible for the study of the world and life in order to find solutions to the eternal truths through a logical method and it will change over time depending on subject or problem beneficial to human beings. There are 5 schools of educational 1. right view. 2. right livelihood 3. The virtues conductive to benefit 4. Solitude 5. gateway to progress

3. Farming according to Theravada Buddhist Philosophy base agriculture in Saraburi Province there should be an agricultural style based on Theravada Buddhist Philosophy base agriculture in Saraburi Province. It should be agriculture that lives according to the Buddhist Dharma. It combines Buddhist teachings to adapt to farmers'

lifestyles in the digital technology era for the greatest benefit to themselves and the country. Preserve good cultural traditions that are closely attached to agricultural methods for sustainability.

4. The new knowledge about "Theravada Buddhist Philosophy base Agriculture in Saraburi Province" obtained from the study is "DMS Model"

D= Dhamma is a Dharma used to solve problems in farming. Subject: Theravada Buddhist Philosophy base Agriculture in Saraburi Province. researcher has applied principles to solve such problems, including: 1. right view. 2. right livelihood 3. The virtues conductive to benefit 4. Solitude 5. gateway to progress

In this research, many principles can be applied together, with the (Sammatitthi) or right view principle presiding over because the right view principle is the origin, abstraction or vision, it can be said that right view is the ultimate goal of farming, including farming, farming planning, and solving agricultural problems so that farmers can achieve their ultimate goals in their careers. Improving the livelihoods of farmers in Saraburi province reduce inequality of living in a prosperous society equal to civilisation. At the same time, it also creates food stability to be sustainable and stable for the country.

M= Merge mix and match Dharma principles and guideline to practice harmonize In order to solve various problems that arise with farmers, such as water source problems, when farmers have already encountered problems that have arisen for themselves, they have applied such principles to solve problems such as 1) water resources problems, 2) land problems, 3) production problems, 4) funding problems, 5) market mechanisms. Difficulties are not the same, so solving such problems requires the use of several principles combined to solve the problem. The principle is applied in a first-come, first-served manner. For example, problems with marketing mechanisms. The principles used include: 1. Sammatithi principle 2. Vocational principle 3. Wattanamukh principle by choosing Arokya Puttanumat Suta Aleenta that is, when there is a problem in marketing mechanisms, when the problem is known, the problem is clearly understood. Farmers must have a clear plan and roadmap to solve the problem as a starting point. This is called Sammatitthi. Subsequently, the farmer must engage in bona fide occupation. Do not cheat consumers both in front of

and behind their backs, both directly and indirectly, without giving up by using the principles of vocational dharma, the principle of manuvati, and the principle of Aleenta as well as the principle of Buddha Nuvat as a search for models or approaches to solve problems related to market mechanisms. Farmers will use the principle of Suta (Lifelong Learning). Friends are constantly learning new things. This is to accommodate new problems that will arise in the future, especially problems in market mechanisms that are highly competitive, etc.

S= Success means achieving or achieving the ultimate goal as expected or set by the farmer. To solve various problems that arise, consisting of: 1) Water Solution 2) land 3) Productions line 4) Source of Funding and 5) Marketing Chair These problems will gradually disappear as farmers understand problems such as Water Solution Farmers must be understand the condition of their land where they are farming. Are water storage facilities sufficient? If it is insufficient, an additional well must be dug from the Land Development Department with a well size of 1,260 m3, etc. Such an example is bringing the problem of water into the thought process, which is the principle of consciousness, which is the vision of problems and obstacles that arise. conjecture with cause and effect This leads to procedures and methods of practice, solitude and vocational principles to be used to solve water solution problems. Land solutions productions likewise, by adopting the right view principle as the initial principle and adding other principles to use as a practice principle, right view. right virtues conductive to benefit to progress This will lead to the success of solving such problems and making farmers' livelihoods better and enabling the new generation to learn, develop and extend the farming careers of Saraburi people to be on par with the civilized country.

Keywords: 1. Theravada Buddhist Philosophy 2. Saraburi Province

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องด้วยได้รับความเมตตา ความกรุณาและการให้คำปรึกษา ชี้แนะเกี่ยวกับการจัดทำดุษฎีนิพนธ์จากท่าน พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร. ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ ที่ติดตาม ตรวจแก้ไขข้อบกพร่องของดุษฎีนิพนธ์ ทั้งยังแนะนำแหล่งสืบส้นข้อมูล หลักการเขียนที่ถูกต้องของภาษาบาลีในบทต่างๆ อีกด้วย ตลอดจน การนำดุษฎีนิพนธ์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเอง และประเทศชาติ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระสุทธิสารเมธี ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน, ดร.กฤตสุชิน พลเสน คณาจารย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาส ได้กรุณาตรวจปรับปรุงแก้ไข ให้คำปรึกษาเพิ่มเติมในส่วนที่บกพร่อง ที่ผู้ทำดุษฎีนิพนธ์ยังไม่เข้าใจ ทำให้เนื้อหาน่าอ่านและชัดเจนมากขึ้นและได้กรุณาแนะนำชี้แนะด้วยดีเสมอมา กระผมขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่คอยประสานงาน ชี้แนะข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัย ตลอดจนเพื่อนๆ ชั้นเรียนระดับปริญญาเอกคณะศาสนาและปรัชญา รุ่นที่ 3 ทุกรูป ทุกท่าน

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ภรรยาและบุตร ที่คอยเป็นกำลังใจที่ดีในการศึกษาเล่าเรียนตลอดมาและขอขอบคุณ กัลยาณมิตรทุก ๆ ท่าน ที่สนับสนุน และคอยให้กำลังใจช่วยเหลือจนดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

วิธวินท์ ภาคแก้ว

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการค้นคว้าเพื่อการเขียนดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2534 คำย่อและคำเต็ม ชื่อของพระไตรปิฎก และปกรณวิเสส มีดังต่อไปนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	
วิ.มหา.	พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์
พระสุตตันตปิฎก	
ที.ม.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปาฏิ	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ม.มู.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.อุ.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
สํ.ส.	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
สํ.ม.	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
องฺ.จตุกฺก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อง.ปญฺจก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต
อง.ฉกฺก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต
อง.สตฺตก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง. อฏฺฐก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต
อง. นวก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
ขุ.ชา.ปญฺญาส.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก นิบาต
พระอภิธรรมปิฎก	
อภิ.ธา.	พระอภิธัมมปิฎก ธาตุกถา

การอ้างอิง

ชื่อย่อคัมภีร์พระไตรปิฎกมี 3 ตอน คือ เลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า เช่น องฺ.ปญฺจก. 22/174/228-229 หมายถึง พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่มที่ 22 ข้อที่ 174 หน้าที่ 228-229 เป็นต้น

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		**จ**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		**ซ**
กิตติกรรมประกาศ		**ญ**
สารบัญคำย่อ		**ฎ**
สารบัญ		**ฉ**
สารบัญภาพ		**ฑ**
บทที่		
1	**บทนำ**	1
	1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	1.2 คำถามของการวิจัย	3
	1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
	1.4 สมมติฐานของการวิจัย	3
	1.5 ขอบเขตของการวิจัย	4
	1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	4
	1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
	1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
	1.9 นิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัย	10
	1.10 กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
2	**สภาพและปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี**	
	2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม	14
	2.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการทำเกษตรในจังหวัดสระบุรี	24
	2.3 สภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี	28
	2.4 สรุป	37
3	**หลักพุทธปรัชญา**	
	3.1 เกษตรวิถีสมัยพุทธกาล	38
	3.2 หลักพุทธปรัชญา	41

สารบัญ

		หน้า
	3.3 หลักสัมมาทิฏฐิ	45
	3.4 หลักสัมมาอาชีวะ	51
	3.5 หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์	55
	3.6 หลักสันโดษ	58
	3.7 หลักวัฒนมุข	62
	3.8 สรุป	65
4	**บูรณาการเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี**	
	4.1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์	66
	4.2 เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี	66
	4.3 ความหมายต่างๆของหลักพุทธปรัชญา	70
	4.4 การนำหลักสัมมาทิฏฐิ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร	80
	4.5 การนำหลักสัมมาอาชีวะ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร	83
	4.6 การนำหลักทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร	86
	4.7 การนำหลักสันโดษ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร	90
	4.8 การนำหลักวัฒนมุข มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร	92
	4.9 รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี	95
5	**สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ**	
	5.1 สรุปผลการวิจัย	100
	5.2 อภิปรายผล	108
	5.3 ข้อเสนอแนะ	112
บรรณานุกรม		**112**
ภาคผนวก		**116**
	ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย	117
	ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย	119
	ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์	125
	ภาคผนวก ง รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	129
	ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์	133
	ภาคผนวก ฉ ประวัติผู้วิจัย	153
ประวัติ		153

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	13
2.1	แสดงที่ตั้งและอาณาเขต.....	26
5.1	รูปแบบการบูรณาการหลักเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี...	105

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านาน เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตมรสุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และภูมิอากาศเอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องมาโดยตลอด แม้ว่าจะพยายามพัฒนาไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมเพียงใดก็ตามยังคงพึ่งพาอาศัยเกษตรกรรมอยู่เช่นเดียวกับประเทศที่ได้พัฒนาไปแล้วทั้งหลาย แต่ก็วิวัฒนาการและพัฒนาการเกษตรของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และตามกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกมาตามลำดับของเกษตรกร ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงความเจริญไปอย่างรวดเร็ว ในทุก ๆ ด้าน โดยเริ่มตั้งแต่ทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เทคโนโลยี ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม เทคโนโลยีมีบทบาทอย่างมากกับการดำเนินชีวิตกับทุกพื้นที่ ทุกภาคส่วน ทุกสังคม ทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมภาคเกษตรกร จากชุมชนชนบทเปลี่ยนเป็นชุมชนเมือง มีวิถีชีวิตที่รีบเร่ง การใช้ทรัพยากรที่มากเกินขีดจำกัดที่ธรรมชาติจะตอบสนองได้ แรงงานในภาคการเกษตรได้ผันตัวเองเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมแทน การปล่อยปริมาณของเสียก๊าซเรือนกระจก และลงสู่ธรรมชาติ ตามแม่น้ำป่าสัก ลำคลองสาขาต่างๆ เป็นต้น ด้วยวิถีชีวิตสังคมเมือง เป็นวิถีชีวิตที่รีบเร่งและมีการแข่งขันสูง จึงทำให้วิถีชีวิตที่งดงามของเกษตรกร ได้ขาดหายไป จากท้องถิ่น ส่งผลให้ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม รวมถึงคติความเชื่อต่าง ๆ ของท้องถิ่น ได้ขาดหายไปโดยปริยาย

เกษตรเชิงพุทธ (Buddhist Agriculture) เป็นการทำ เกษตรโดยนำหลักแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้าไปประยุกต์ทั้ง วิธีการและเป้าหมายมุ่งแก้ปัญหาที่เกิดจากการเกษตรสมัยใหม่ นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติเขียว(The Green Revolution) ซึ่งมุ่งใช้ เทคโนโลยีการผลิต เช่น การผสมพันธุ์พืชสัตว์เพื่อให้ผลผลิตสูง การใช้สารเคมี และการใช้เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ วัฒนธรรม ตลอดจนสุขภาวะ และระบบนิเวศ กล่าวโดยเฉพาะปัญหาหลักที่สำคัญของเกษตรกรคือปัญหาหนี้สิน ทำให้ ประชากรภาคเกษตรละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ จากการสำรวจปี 2556 มีครัวเรือนภาคเกษตรกรรม จำนวน 5.9 ล้านครัวเรือน มีแนวโน้นเป็นสังคมผู้สูงอายุมากขึ้นแรงงานเกษตรรุ่นใหม่มีจำนวนลดลงและมีแนวโน้มขาดแคลนแรงงานเกษตรอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) การแก้ปัญหาภาคเกษตรจึงถือ

เป็นเรื่องสำคัญของประเทศ มีการ ประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีต่างๆเข้ามาเพื่อบรรเทาปัญหา ในทางศาสนาได้บุคคลสำคัญหลายท่านที่พยายามอธิบายคำสอนทาง พระพุทธศาสนาให้มีมิติทางสังคม เช่น พุทธทาสภิกขุ พระธรรม ปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พระไพศาล วิสาโล นายแพทย์ประเวศ ว สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, 2556) นายแพทย์ ประเวศ วสีเป็นบุคคลแรกที่ได้ต่อยอดนำแนวคิดของพุทธทาส ภิกขุ มาอธิบายเรื่องการใช้พุทธเกษตรกรรมเพื่อแก้ปัญหา สังคมไทยในหนังสือ “พุทธเกษตรกรรมกับศานติสุขของ สังคมไทย” (ประเวศ วสี, 2530) ได้เสนอให้สร้างชุมชนชนบทให้เข้มแข็งขึ้นโดยใช้จิตใจที่มีธรรมะเป็นหลักในการแก้ปัญหา นอกจากนั้นยังมี อภิชัย พันธเสน กล่าวถึงการใช้หลักเศรษฐศาสตร์ เชิงพุทธที่บูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์กับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ เข้าด้วยกันในหลายแบบทั้งในแง่ ทฤษฎีการผลิต จากจุดยืนแบบ พุทธ ทฤษฎีการบริโภคการบริโภคร่วมกับทฤษฎีการผลิตอื่นๆ

เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและพุทธ เศรษฐศาสตร์ มีความสำคัญมาก จุดยืนของทฤษฎีพุทธ เศรษฐศาสตร์ คือ มองถึงหลักการตั้งบนพื้นฐานการไม่เบียดเบียน ตัวเอง ไม่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น จำแนกความต้องการของ มนุษย์ต้องการพ้นไปจากความทุกข์ บรรลุถึงความสุข ซึ่งความสุขมีทั้งแบบกามสุข และนิรามิสสุข ซึ่งไม่จำเป็นต้องตอบสนองด้วย วัตถุ รวมทั้งฌานสุข และวิมุตติสุข ซึ่งเป็นความสุขระดับสูงขึ้นไป การเสพกามสุขต้องเสพด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดความทุกข์ตามมาในภายหลัง การแสวงหาความสุขภายใต้เงื่อนไขการไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่พอยอมรับได้ในแนวทางของพุทธ คือ ประกอบด้วยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นตัวกระบวนการที่จะ ให้เข้าใจการทำงานของขันธ์ 5 ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (อภิชัย พันธเสน, 2558)

วิถีชีวิตของเกษตรในจังหวัดสระบุรี ในอดีตที่ผ่านมานั้น เป็นวิถีชีวิตของชาวชนบทที่เรียบง่าย สงบ ร่มเย็นท่ามกลางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ประชาชนส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยผ่านผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส ผู้เฒ่า ผู้แก่ และนักปราชญ์ทางธรรม เป็นต้น การเกษตรในจังหวัดสระบุรีในอดีตนั้น เป็นการทำเกษตรในรูปแบบพึ่งพาตนเอง โดยมีอาชีพหลักคือการทำนา โดยอาศัยน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล และอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ แม่น้ำ ลำคลอง ในฤดูทำนาปรัง มีแม่น้ำป่าสักเป็นสายเลือดหลักในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ รวมถึงใช้หล่อเลี้ยงประชาชนทั้งจังหวัดอีกด้วย

เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นอย่างมากจากในอดีตที่เคยใช้แรงงานคน และสัตว์เลี้ยงภายในครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการเพาะปลูก เปลี่ยนมาเป็นการทำเกษตร โดยใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรเพื่อการผลิต และการเพาะปลูก เพื่อก้าวไปสู่การเป็นเกษตรกรในรูปแบบ Smart Farmer ซึ่งจะเป็นการทำเกษตรในรูปแบบของอนาคต โดยการนำเอาเทคโนโลยี และเครื่องมือสื่อสารมามีบทบาทในการทำเกษตร เป็นต้น เครื่องมือเครื่องจักรกลต่างๆ

ทางการเกษตร ประกอบไปด้วย รถไถเดินตาม รถไถนา รถปักดำข้าว รถเกี่ยวข้าว เครื่องสูบน้ำ โดรนทางการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งหวังให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่มาก ตอบสนองความต้องการของตลาด เพื่อกำไรสูงสุดหรือในราคาที่เกษตรกรพอใจ ปัญหาที่เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ประสบปัญหาอยู่ในขณะนี้คือ 1) ปัญหากลไกทางด้านการตลาด 2) ปัญหาเกี่ยวกับที่ดิน 3) ปัญหาด้านภัยธรรมชาติ 4) ปัญหาด้านส่วนตัว 5) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม 6) ปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจ

ดังนั้น จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี โดยนำเสนอหลักธรรมที่ประกอบไปด้วย 1) หลักสัมมาทิฏฐิ 2) หลักสัมมาอาชีวะ 3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4) หลักสันโดษ 5) หลักวัฒนมุข 6 นำมาปรับใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และเพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปมอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรมากที่สุด อันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

1.2 คำถามของการวิจัย

1.2.1 สภาพปัญหาการทำเกษตรวิถีของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไร

1.2.2 การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาใช้ในเกษตรวิถีของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี เป็นอย่างไร

1.2.3 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทส่งผลต่อเกษตรวิถีของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี หรือไม่อย่างไร

1.2.4 การบูรณาการเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรีควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญา

1.3.3 เพื่อบูรณาการเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

1.3.4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เรื่องเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้มีการนำเสนอขอบเขตการวิจัยดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน

1) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตร

2) หลักพุทธปรัชญาเถรวาท ประกอบไปด้วย (1) หลักสัมมาทิฏฐิ (2) หลักสัมมาอาชีวะ (3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (4) หลักสันโดษ (5) หลักวัฒนมุข 6

1.4.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เชิงลึกมีจำนวนทั้งสิ้น 19 รูป/คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มเกษตรกร จำนวน 3 คน

2) กลุ่มนักวิชาการทางด้านการเกษตร จำนวน 4 คน

3) กลุ่มนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป

4) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน และ

5) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 4 คน

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเจาะจงปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี เท่านั้น

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร (Documentary Research) และลงพื้นที่ภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลเป็นหลักตอนการวิจัยดังนี้

1.5.1 ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี และสภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี

1.5.2 ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ 1) หลักสัมมาทิฏฐิ 2) หลักสัมมาอาชีวะ 3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4) หลักสันโดษ 5) หลักวัฒนมุข 6

1.5.3 ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 19 รูป/ คน โดยมี 1) เกษตรกร จำนวน 3 คน 2) นักวิชาการทางด้านการเกษตร จำนวน 4 คน 3) นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป 4) ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน และ 5) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 4 คน

1.5.4 ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้ง 2 ส่วนมาบูรณาการเพื่อหารูปแบบ และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

1.5.5 ผู้วิจัยจะนำเสนอรูปแบบ และองค์ความรู้เรื่องเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบสภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี

1.6.2 ได้ทราบหลักพุทธปรัชญา

1.6.3 ได้ทราบวิธีการบูรณาการเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

1.6.4 ได้องค์ความรู้ใหม่ เกี่ยวกับเรื่องเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาทรรศนะต่างๆ ที่เห็นว่ามีส่วนเกี่ยวข้อง และสอดคล้องกัน ตามที่ปรากฏในเอกสาร ตำราวิชาการ และงานวิจัย ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นหลักในการอ้างอิง ดังต่อไปนี้

กรมอาชีวะ กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงงานกสิกรรม คือ การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ สัตว์นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกสิกร แต่กสิกรมักจะต้องเกี่ยวข้องกับพืชเป็นส่วนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ขั้นแรกของการเรียนกสิกรรม จึงต้องเริ่มด้วยการเรียนรู้ถึงเรื่องพืช ส่วนต่าง ๆ ของพืช และหน้าที่ของส่วนนั้นๆ ด้วย เพื่อการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด[1]

Professor Mahesh Tiwary กล่าวว่า “ศาสนาพุทธ มีเป้าหมายสูงสุด คือหนทางแห่งการดับทุกข์ ทั้งปวงของมนุษย์ เพื่อมุ่งสู่นิพพาน ประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา นอกจากนี้ยังอุทิศบุญให้กับผู้อื่นได้อีกด้วย จนเป็นประเพณี และวัฒนธรรมอันดีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา”[2]

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ กล่าวถึงความหมายหลักพุทธธรรมดังนี้ หลักพุทธธรรม หลักสำคัญของพระพุทธเจ้าอยู่ที่การตรัสรู้ คือรู้ธรรมพิเศษด้วยคามชำนาญที่ผ่านมาด้วยตนเองในการค้นคว้าหาเหตุผลแห่งความจริงที่ถูกต้อง ประกอบกับเข้าใจในลักษณะจิต และปฏิบัติให้เกิดผลแก่ชีวิตของผู้ปฏิบัติจริงๆ จนทำให้จิตหลุดพ้นจากสรรพกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงเป็นสำคัญ พุทธปรัชญาเริ่มต้นแสดงว่า กรรมเป็นเหตุให้เกิดผลเนื่องกันไปไม่รู้จักจบ แม้มนุษย์มีชาติกำเนิดและความเป็นไปไม่สม่ำเสมอกัน ก็เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ทั้งดีและชั่วอำนวยวิบากกรรมสืบต่อกันไปดังลูกโซ่ และอาศัยกรรมทั้งดีทั้งชั่วเป็นปัจจัยให้ต้องเกิดเวียนว่ายสังสารวัฏคือความเป็นอยู่ที่เวียนว่ายประกอบด้วยความเปลี่ยนแปลงคือไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา สิ่งที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความเปลี่ยนแปลง คือตัณหาความต้องการซึ่งอาศัยอวิชชาคือความไม่รู้จริงเป็นสื่อนำไปสู่การกระทำ[3]

---

[1] กรมอาชีวะ กระทรวงศึกษาธิการ, *แบบเรียนเกษตรกรรมสำหรับโรงเรียนเกษตรกรรม,* (ปากคลองบางลำพูบน พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา 2489),หน้า 1.

[2] Professor Mahesh Tiwary, *Perspective on Buddhist Ethics,* Department of Buddhist Studies : Delhi University, 1989, หน้า คำนำ.

[3] สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมมธรเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ, *สากลศาสนา,* (โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, นครปฐม 2548), หน้า 2.

หนังสือชุดความรู้ทางวิทยุกระจายเสียงของกรมโคสนาการ ภาคที่12 เรื่องหนี้สินของชาวชนบท พิมพ์แจกในงานเปิดนามโรงเรียนวาสนานุกูล กล่าวถึงรากฐานแห่งเศรษฐกิจอารยธรรมและวัฒนธรรมทั้งมวลของชาติไทยเรานั้นย่อมอยู่ที่เกษตรกร เพราะสถิติของเทศบาลวางอยู่แล้วว่าประชากรเราถึงร้อยละ 92 เป็นชาวชนบท ซึ่งส่วนมากมีอาชีพอยู่ด้วยการเพาะปลูก ดังนั้นรายได้ของประเทศทั้งหลายแหล่ จะมีผลบริบูรณ์สำหรับที่จะได้มาทำนุบำรุงประเทศ ให้เข้มแข็งเจริญก้าวหน้าทั้งการค้า และการอุตสาหกรรมจะเกิดขึ้น และเจริญถาวรโดยไม่ต้องพึ่งพาต่างประเทศได้ ก็ย่อมต้องอาศัยกำลังของชาวชนบทเป็นส่วนสำคัญทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น เมื่อเกษตรกรชาวชนบทของเรารุ่มรวยมั่งคั่ง ประเทศชาติก็จะประสพแต่ความไพบูลย์ยั่งยืน อีกทั้งเป็นการเกื้อกูลกันทั้งในชนบทและเมืองหลวง[4]

วิสุทธิ์ หิมารัตน์ และคณะ กล่าวว่า การเลี้ยงโคอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านานนับร้อย ๆ ปี ซึ่งวัตถุประสงค์อาจจะแตกต่างกันไปตั้งแต่ ใช้แรงงานในภาคการเกษตร ใช้เป็นพาหนะลากจูง เทียมเกวียนเป็นพาหนะเดินทาง ให้ปุ๋ยบำรุงดิน ใช้เพื่อเป็นเกมส์กีฬา เช่น กีฬาชนโค วิ่งโคลาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเลี้ยงเพื่อเป็นอาชีพเสริมรายได้ในครอบครัว (แบบไม่ใส่ใจมากนัก) เป็นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอีกด้วย[5]

สุทธิพร จีระพันธุ กล่าวว่า “เกษตรกร หมายความว่า ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก บุคคลผู้ยากจน ผู้จบการศึกษาทางด้านเกษตรกรรม หรือผู้เป็นบุตรของเกษตรกร ซึ่งไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเอง และประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ในการสร้างตนเองและครอบครัวให้มั่นคงทั้งในด้านที่อยู่อาศัย และความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน”[6]

กรมส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติได้ให้ความหมายของเกษตรยั่งยืนว่า “เป็นระบบเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างดิน การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์การเลิกหรือลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอกระบบที่อาจเป็นอันตรายสิ่งแวดล้อม/ หรือสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

---

[4] หนังสือชุดความรู้ทางวิทยุกระจายเสียงของกรมโคสนาการ ภาคที่12, *เรื่องหนี้สินของชาวชนบท* (พิมพ์แจกในงานเปิดนามโรงเรียนวาสนานุกูล 24 มิถุนายน 2485), หน้า1-2.

[5] วิสุทธิ์ หิมารัตน์, ทวีชัย อวิรุทธพาณิชย์, *คำแนะนำการขุนโคสำหรับเกษตรกรรายย่อย กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย 2548*),* หน้าคำนำ.

[6] สุทธิพร จีระพันธุ, ดร., *การปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร 2554), หน้า 55.

ตลอดจนเน้นการใช้ เทคนิคที่เป็นหรือปรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติของท้องถิ่นนั้นๆ” ทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ในการทำเกษตร[7]

มูลนิธิชัยพัฒนา กล่าวถึงวัดมงคลชัยพัฒนา ที่ดินผืนแรกต้นกำเนิด “ทฤษฎีใหม่” จากการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับวิถีชาวบ้าน ขยายไปสู่การทำนา ทำไร่ เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรจึงมีรับสั่งว่าเป็นเรื่องดี มีน้ำ :ของกินครบถ้วน หากทุกคนทำอย่างนี้หมดก็รอด เป็นที่มาของ “ทฤษฎีใหม่” “พระองค์ไม่ได้รับสั่งว่าทฤษฎีใหม่คือให้ทำ อย่างนั้นอย่างนี้ แต่เกิดขึ้นโดยบังเอิญเมื่อทำตามแล้วชีวิตมีครบทุกอย่าง ข้าว ปลาในบ่อ ผักหญ้า ไม่ต้องจ่ายตลาด ตัดค่าใช้จ่ายโดยลิ้นเชิง จากนั้นราวหนึ่งสัปดาห์พระองค์ทรงพิมพ์และพริ้นต์มาให้ เป็นสูตร 30:30:30:10 โดยทรงคำบวณไว้แล้วว่าน้ำต้องเท่านี้ บ่อต้องลึกเท่าไร วับหนึ่งน้ำจะระเหย กี่เซนติเมตร ทรงคิดละเอียดยิบ” ที่ใช้เป็นข้อกำหนด และหลักปฏิบัติในการทำเกษตร ทฤษฎีใหม่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกรเอง[8]

วารสารเพื่อการติดต่อสื่อสารท่องเที่ยวและการลงทุน กล่าวว่า นอกจากเกษตรทฤษฎีใหม่แล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังทรงประทานอาชีพใหม่ให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ในจังหวัดสระบุรี อีกด้วย โดยได้เปิดฟาร์มโคนมและศูนย์ฝึกอบรมการเลี้ยงโคนมไทยเดนมาร์ค เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2505 และพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน[9]

พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพโธ, ดร. กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) ไม่นิยมพระเจ้าอย่างแท้จริง ปฏิเสธฐานะของพระเจ้าผู้สร้างโลกทุกประเภท ไม่อ้างเรื่องศาสดาพยากรณี (Prophet) ซึ่งเป็นตัวแทนของพระเจ้ามาสอนมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และทรงเป็นพระศาสดาพระองค์เดียวเท่านั้นที่ไม่ได้ทรงอ้างพระองค์ว่าเป็นอะไรอื่นนอกจากมนุษย์ธรรมดา พระองค์ทรงถือว่า การตรัสรู้ การบรรลุธรรม และความสำเร็จของพระองค์ทั้งหมด เป็นความบากบั่น เป็นความพากเพียรพยายามของมนุษย์ และเป็นสติปัญญาของมนุษย์ล้วนๆ ไม่มีใครมาช่วยเหลือมาดลบันดาลให้ได้ มนุษย์และเฉพาะมนุษย์เท่านั้นสามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาประเภทมนุษย์นิยม (Humanism) ไม่ให้

---

[7] กลุ่มจัดการฟาร์มและเกษตรกรรมยั่งยืน, *เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง*, (กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร, กรุงเทพ: กรมส่งเสริมการเกษตร 2557), หน้า 24.

[8] มูลนิธิชัยพัฒนา, *30ปี มูลนิธิชัยพัฒนา “ชัยชนะแห่งการพัฒนา”,* (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชัยพัฒนา 2562), หน้า 18.

[9]วารสารเพื่อการติดต่อสื่อสารท่องเที่ยวและการลงทุน ประจำปี 2564, *คู่มือสระบุรี,* (นนทบุรี : วิชั่น อินเตอร์พับลิชชิ่ง 2564), หน้า 57.

พึ่งพระเจ้าในภายนอก ให้มนุษย์เป็นตัวของตัวเองให้ช่วยเหลือตัวเอง จึงเป็นศาสนาที่ผู้ปฏิบัติตามสามารถพิสูจน์ และใช้ปัญญาพิจารณา ใช้สมองไตร่ตรองให้เห็นจริงได้ด้วยตัวเอง[10]

พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวว่า "จุดเด่นในพระพุทธศาสนา ความจริงในพระพุทธศาสนา ตามที่อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้สรุปมีด้วยกัน 45 ข้อ สรุปได้ดังนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้รู้จักพึ่งตนเอง ในการประกอบคุณงามความดี พระพุทธศาสนาสอนให้พยายามพึ่งตนเอง ไม่ให้มัวคิดแต่พึ่งผู้อื่น พระพุทธศาสนาสอนให้ลงมือปฏิบัติ พระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ปัญญา และอดทน ในการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก"[11]

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร. กล่าวว่า "พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทั้งแก่บุคคลและระบบ ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจเจกชนและสังคม ให้ความสำคัญทั้งแก่สาระและรูปแบบ ให้ความสำคัญทั้งแก่ปฏิบัติทางด้านในจิตใจและการปฏิบัติด้านนอกที่เน้นวัตถุ กาย วาจา และให้มีการสมัครใจและการบังคับอย่างมีสมดุลพอดี เป็นศาสนาแห่งความรู้ เพราะเป็นศาสนาแห่งการตรัสรู้ของพระองค์เองจากปัญญาของพระองค์ และธรรมที่พระองค์ตรัสรู้คือ อริยสัจ 4 ก็เป็นความจริงอย่างแท้จริง เป็นความรู้อันบริสุทธิ์"[12]

วิรัตน์ กางทอง กล่าวว่า "พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาอเทวนิยม คือไม่เชื่อพระเจ้าองค์ใดทั้งสิ้น แต่มีความเชื่อเรื่อง กฎแห่งกรรม พระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดพุทธปรัชญา พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต จนบรรลุญาณทั้ง 3 คือ ปุพเพนิวาสานุสติญาณ คือญาณหยั่งรู้เรื่องอดีตชาติที่แล้ว ๆ มา ญาณที่สอง จตุปปาตญาณ คือญาณหยั่งรู้การเกิดการตายของสรรพสัตว์ทั้งหมด สัตว์นั้นทั้งตายและเกิดเพราะกรรมอะไร ญาณ สุดท้าย อาสวักขยญาณ คือญาณหยั่งรู้การกำจัดกิเลสและอาสวะทั้งปวงให้หมดไป ซึ่งประกอบด้วย อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคผล นิพพา"[13]

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โสภณ ขำทัพ ได้วิจัยเรื่อง "เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก" ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอันเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน จะเป็นผลมาจากความศรัทธาที่เป็นกำลังในการ

---

[10] พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพโธ, ดร., *พุทธปรัชญาเถรวาท,* (กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์), 2554 หน้า 1.

[11] พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา,* (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), วัดบวรนิเวศวิหาร, กรุงเทพมหานคร 2558), หน้า 110-118.

[12] พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร., *ประวัติและการพัฒนาการพระพุทธศาสนา,* (นครปฐม: สาละพิมพการ 2562), หน้า33.

[13]ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิรัตน์ กางทอง, *ปรัชญาอินเดีย,* (กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส 2552), หน้า 124.

ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มจากสัมมาทิฐิซึ่งประกอบด้วยเหตุผลและทำให้เกิดปัญญานำไปสู่สัมมาอาชีวะได้นั้น เพราะมีหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนอยู่ 3 ประการ คือ

1) ศีล เป็นวิธีการพัฒนาที่สมดุล เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกาย ในเรื่องความความพอประมาณด้วยสันโดษ

2) สมาธิ เป็นวิธีการกำกับที่ยั่งยืน เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางใจ ในเรื่องความมีเหตุผลด้วยโยนิโสมนสิการ

3) ปัญญา เป็นวิธีการสนับสนุนที่มั่นคง เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางปัญญาในเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนด้วยอัปปมาทธรรม[14]

พระเทพรัตนมุนี สายพงศ อโนมปญฺโญ (กองสินธุ) และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแกปญหาเศรษฐกิจชุมชน” ผลการวิจัยพบวา 1. การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์ พระพุทธสนา มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความตองการใหมนุษยมีการเปนอยูที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำใหชีวิตมี ความสะดวกสบายยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาสอนเนนใหมีหลักบำบัดรูจักบรรเทาความทะยานอยากใหนอยลงไป พยายามเปนนายเหนือทรัพยเพื่อลดความโลภตางๆ ซึ่งเปนเปาหมายในทางพระพุทธศาสนา เพื่อการหลุดพ้น[15]

พระมหาปริญญา วรญาโณ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “เกษตรวิถีพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนพื้นฐานของพลังชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า เกษตรแนวพุทธเป็นเกษตรที่ถือเอาแม่แบบของมัชฌิมปฏิปทาหรือทางสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ดำเนินกิจกรรมด้วยหลักทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ คือ ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตชอบ และมีหลักธรรมที่มีความสำคัญอีก 5 ประการ คือ ด้านจิตใจ เป็นที่พึ่งของตนเอง ด้านสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้และจัดการอย่างฉลาด ด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ กับการ

---

[14] โสภณ ขำทัพ คณะศึกษาศาสตร์, “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, (ที่เสนอต่อคณาจารย์และนักวิชาการในต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยหนานฮวา (ไต้หวัน) เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2552), หน้า1.

[15] พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ อโนมปญฺโญ กองสินธุ)และคณะ, “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแกปญหาเศรษฐกิจชุมชน”, (*ชอพะยอม*, ปที่ 25 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน) พ.ศ. 2557), หน้า 53.

แก้ปัญหาเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง อันเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป[16]

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร. กล่าวไว้ใน “พุทธปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์” ผลการวิจัยพบว่า ความหมายของพุทธปรัชญา ในประเด็นข้อที่ 2. ปรัชญาแห่งการพึ่งตนเอง พุทธคุณบทที่ว่า “สัมมาสัมพุทโธ” ที่แปลว่า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบด้วยพระองค์เอง ไม่มีครูอาจารย์ผู้สอนโลกุตตธรรม หรือศึกษาจากหลักคำสอนเรื่องการพึ่งตนเอง ในอัตตวรรคขุททกนิกาย ธรรมบทว่า “ตนแล เป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่น ใครเล่าจะเป็นที่พึ่ง เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก พุทธดำรัสนี้ชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของพุทธปรัชญาที่มุ่งให้มนุษย์กระทำเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง บุคคลอื่นจะเข้ามาช่วยก็ต่อเมื่อเรื่องนั้นอยู่เหนือความสามารถของเรา และเป็นการเข้ามาช่วยเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เรื่องนี้ได้แสดงถึงความจริงที่ว่า ความสุข ความทุกข์ ความสำเร็จ ความล้มเหลว ความเจริญ หรือความเสื่อมขึ้นอยู่ที่ตัวมนุษย์เป็นสำคัญไม่ใช่เกิดจากโชควาสนา การดลบันดาลสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตัวอักษร ฤกษ์ยาม หรือความเชื่องมงายต่าง ๆ[17]

นางดวงสมร ไชยปัญญา กล่าวว่าจุดสำคัญที่เริ่มตนทำเกษตรอินทรีย คือ “ความชอบและความสมัครใจ แลวจึงคอยๆ ปรับเปลี่ยน” โดยการทำเกษตรอินทรียจำเปนตองทำตามขั้นตอน ขอกำหนดของหลักการทำเกษตรอินทรียทั้งหมด ตองทำการบันทึกทุกวัน ถาหากวันไหนลืมก็ใหกลับมาบันทึกใหมใหครบ เมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนอยางเครงครัด ในที่สุดผลผลิตก็จะสามารถขายไดราคาดี สงผลใหคนในครอบครัวและคนที่บริโภคสินคามีสุขภาพแข็งแรง และปลอดภัย คุณดวงสมรไดให ทัศนะวา “การทำเกษตรอินทรีย หากไมมีความมานะ อดทน ก็ยากที่จะ ประสบความสำเร็จ” ตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ได้[18]

พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที (แสงพงษ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา” ผลการวิจัยพบว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ หลักการบริหารจัดการทรัพยากรดินและน้ำ เพื่อการเกษตร ในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ท้าให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเอง มีรายได้ไว้ ใช้จ่ายในครอบครัว มีอาหารไว้สำหรับบริโภคตลอดปี เป็นการเฉลี่ยความเสี่ยงไม่ให้เกิดความเสียหาย เมื่อตลาดหรือสภาพแวดล้อมเกิดความแปรปรวนหรือเกิดวิกฤติขึ้น

---

[16] พระมหาปริญญา วรญาโณ และคณะ, “เกษตรวิถีพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนพื้นฐานของพลังชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดอุดรธานี”, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย : วิทยาเขตหนองคาย), 2560, หน้า ก-ข.

[17] พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม ผศ,ดร., “พุทธปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์” , (ศึกษาศาสตร์ มมร., (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) 2560),หน้า 92-93.

[18] นางดวงสมร ไชยปัญญา, *ถอดบทเรียนเกษตรกรผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์,* สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรุงเทพ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2560, หน้า 42.

เป็นกระบวนผลิตแบบเศรษฐกิจ พอเพียง ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ไม่ท้าลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีการวางแผนการดำเนินการอย่าง เป็นระบบ ประสานสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ การน้าหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน รู้จักยืดหยุ่น สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ได้[19]

พระมหาวัฒนา ปัญญาทีโป (คำแคน) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการเกษตรเชิงพุทธเข้าไปแก้ปัญหาชาวบ้าน สามารถใช้หลักธรรม 1.หลักการพึ่งตนเอง (สันโดษ,ประหยัด) 2.ไม่เบียดเบียน (ศีล5) 3.แบ่งปันชุมชน (สาธารณโภคี) 4.พรหมวิหาร 4 (มีคุณธรรมในใจ) 5.สัปปุริสธรรม 7 เข้าไปแก้ปัญหา 3 ระดับ คือ ความทุกข์จากหนี้สิน ความมีไม่พอใช้ และความไม่มีความสุข เมื่อเกษตรกรทำเกษตรกรรมตามแนวคำสอนที่เรียกว่า พุทธเกษตรแล้ว จะพบกับทางออก หมดหนี้สิน มีความสุข ตื่นรู้ และสังคมดีงาม การเกษตรเชิงพุทธ คือ การค้นพบตัวเองให้มีความสุข อยู่กับทุกช่วงเวลาในการทำเกษตร[20]

สรุป อาชีพเกษตรกร หรือในอดีตเรียกว่า อาชีพกสิกร เป็นอาชีพที่มีคู่อยู่กับคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับจังหวัดสระบุรี ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เขตลุ่ม ที่ติดแม่น้ำ ภูเขา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร เช่น ปลูกข้าว ปลูกพืชไร่ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ในรูปแบบพึ่งพาต้นเอง ปัจจุบันเป็นการเลี้ยงไว้เพื่ออุปโภคในครัวเรือนและเพื่อการจำหน่าย จังหวัดสระบุรีถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของเกษตรทฤษฎีใหม่ ในการทำเกษตรผสมผสาน รวมไปถึงฟาร์มโคนม แห่งแรกของประเทศไทย โดยมีจุดกำเนิดของ บ้าน วัด โรงเรียน หรือเรียกว่า “บวร” วัดเป็นจุดเริ่มต้นของสรรพวิชาตวัวโค กระบือ

จากอดีตถึงปัจจุบัน เกษตรกรถือเป็นอาชีพหลัก ที่สร้างความมั่นคงให้กับประเทศ ทั้งการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จากการพึ่งพาตนเอง พัฒนาสู่เกษตรเชิงธุรกิจ และเกษตรเชิงท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยได้ให้ความสำคัญ ในการเปิดฟาร์และศูนย์ฝึกอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนมเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับการศึกษาและสนับสนุนในการพัฒนาอาชีพใหม่ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งความรู้ โดยเป็นศาสนาแห่งการตรัสรู้ของพระองค์เองจากปัญญาและธรรมที่พระองค์ตรัสรู้คือ อริยสัจ 4 เป็นศาสนาที่เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักทั้งปัญหาภายใน และปัญหาภายนอก ลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อการเข้าถึงปัญหาที่แท้จริงก็คือ ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ คือสมุทัย รู้จักวิธีในการดับทุกข์ คือ นิโรธ แนวปฏิบัติในการดับทุกข์ ในที่สุดจากงานวิจัยพบว่า การทำเกษตรเชิงพุทธ มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

---

[19] พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที (แสงพงษ์), การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2561), หน้า ก-ข.

[20] พระมหาวัฒนา ปัญญาทีโป (คำแคน), รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธบูรณาการ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), พุทธศักราช 2561, หน้า 94.

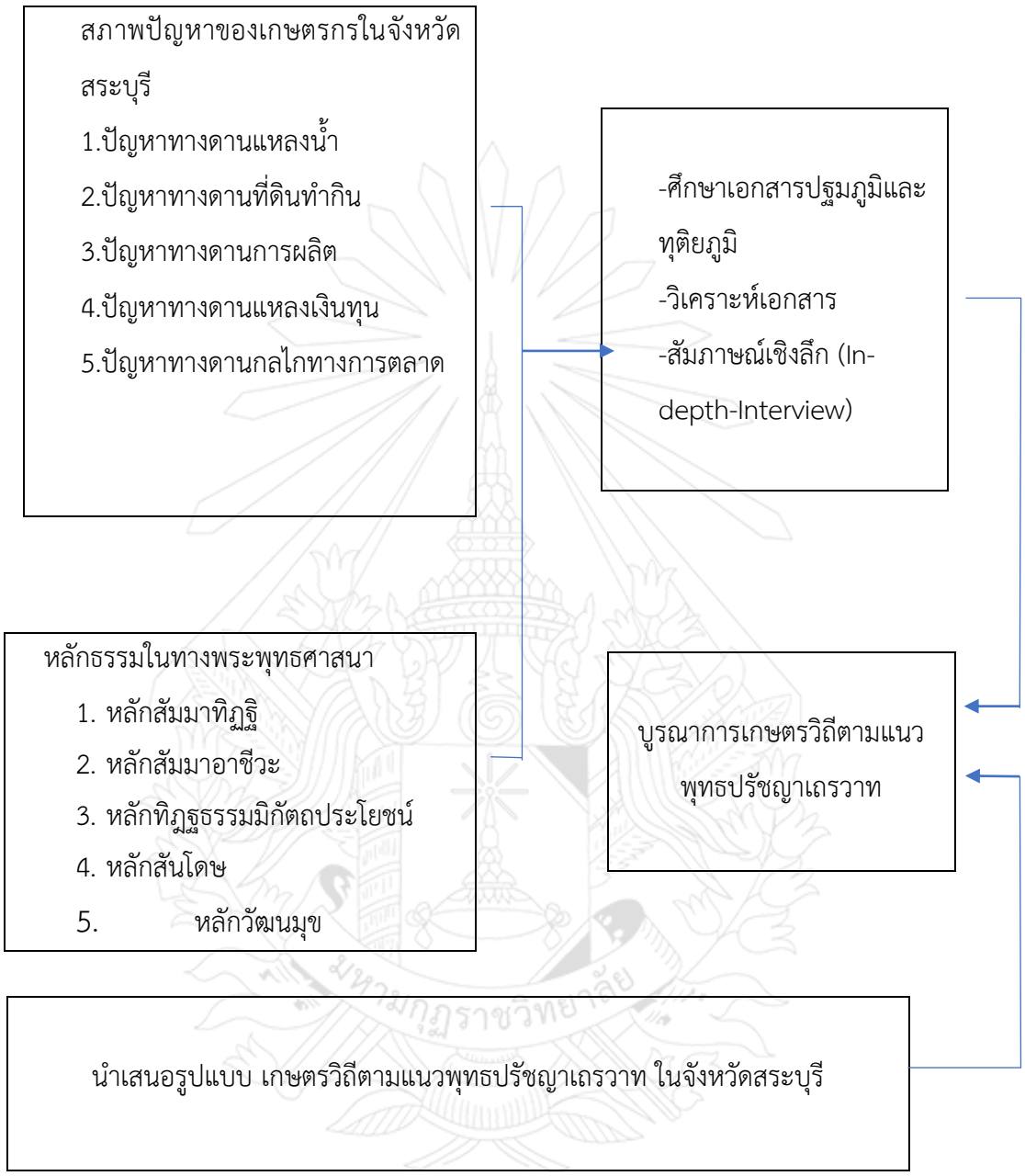
เนื่องจากเป็นการยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา และการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาทั้งตัวเกษตรกร ชุมชน สามารถช่วยสร้างความเข้มแข็งในชุมชนได้ ดังนั้น การนำแนวคิดและหลักธรรมของพุทธศาสนามาใช้ในอาชีพเกษตรกร สามารถพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมให้มีความยั่งยืน ต่อไป

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัย

จังหวัดสระบุรี หมายถึง เป็นจังหวัดที่ 17 ของประเทศไทย ตั้งอยู่ภาคกลางของประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของกรุงเทพมหานคร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ระยะทางประมาณ 108 กิโลเมตร และตามทาง รถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือระยะทางประมาณ 113 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 3,576,486 ตารางกิโลเมตร โดยสถานที่สำคัญ ๆ คือ วัดพระพุทธบาท เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นสถานที่ตั้งโรงงานผลิตทางด้านอุตสาหกรรมก่อสร้าง และอุตสาหกรรมอาหาร เป็นที่ตั้งของชุมทางรถไฟ ตั้งอยู่ที่ อำเภอแก่งคอย เป็นแหล่งทองเที่ยวทางวัฒนธรรม ไท-ยวน และทุ่งทานตะวัน

เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การประยุกต์ใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้แก่ 1.หลักสัมมาทิฏฐิ 2.หลักสัมมาอาชีวะ 3.หลักทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ 4.หลักสันโดษ 5.หลักวัฒนมุข มาปรับใช้ในการทำอาชีพเกษตรกรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2
สภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาการทำเกษตรวิถีของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมมุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรดินและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ด้วยการพิจารณาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดทฤษฎีการสร้างชุมชนที่แข็งแรงและยั่งยืนผ่านการทำเกษตรที่ยั่งยืน การใช้แนวคิดทฤษฎีเพื่อตอบสนองความต้องการและความท้าทายในสังคมและสภาพแวดล้อมในยุคปัจจุบันการพัฒนาวิธีการปฏิบัติในการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดในทุกมิติของสังคมและสิ่งแวดล้อมการนำแนวคิดทฤษฎีไปปรับใช้ในการทำเกษตรกรรมที่มีความรับผิดชอบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 “...กสิกรรมและเกษตรกรรมเป็นเรื่องสำคัญมาก ท่านทั้งหลายจะต้องช่วยกันค้นคว้าหาความรู้และความชำนาญให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเสมอ และพยายามส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ ที่ได้ศึกษามาแก่พี่น้องกสิกร และเกษตรกร ให้ได้ทราบถึงวิธีปฏิบัติอันถูกต้องตามหลักวิชาอีกด้วย จึงจะเกิด ประโยชน์แก่สังคมในด้านนี้ และเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ สืบไป...” (ความตอนหนึ่ง ในพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2505)[1]

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 “สิ่งที่ต้องระมัดระวังเป็นที่สุดในการปลูกกาแฟ แม้จะได้พันธุ์ที่ต้านทานต่อโรค ราสนิมแล้วก็ตาม คือ ระบบรากต้นกล้าต้องสมบูรณ์ ก่อนย้ายปลูก โดยเฉพาะรากแก้ว จะต้องไม่คดงอ และไม่ควรจะให้คดงอ แม้แต่จะเหมือนกับหางสุนัขก็ตาม” (ความตอนหนึ่ง ใน

[1] น้อมนำตามคำพ่อ: ประมวลพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และการน้อมนำประยุกต์ใช้ภายใต้พันธกิจมหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554, หน้า34.

คราวเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ สถานี ทดลองเกษตรหลวงขุนวาง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2524 พระองค์ได้ มีพระราชดำรัสกับนายสุนันท์ ละอองศรี หัวหน้ากลุ่มนักวิจัยกาแฟ และผู้ ตรวจการเกษตร เกี่ยวกับแปลงทดสอบ และศึกษาพันธุ์กาแฟอาราบิก้า) [2]

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 “การอาชีพเพาะปลูกนี้มีความสำคัญมาก เพราะการเพาะปลูกนี้เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์ ถ้าเราไม่มีการเพาะ ปลูกก็จะไม่มีวัตถุดิบที่จะมาเป็นอาหาร หรือ เป็นเครื่องนุ่ง ห่ม หรือ เป็นสิ่งก่อสร้าง ฉะนั้น ต้องทำการกสิกรรม...” (พระราชดำรัสของพระบาท สมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระราชทานแก่คณะผู้นำสหกรณ์การเกษตรและสหกรณ์ ในวันที่ 10 พฤษภาคม 2521)

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระราชทานแก่ผู้นำกลุ่มชาวนา เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2504 ความ ว่า "ข้าพเจ้ามีโอกาสได้ศึกษา การทดลองและทำนามาบ้าง และ ทราบดีว่าการทำนานั้นมีความยาก ลำบากอยู่มิใช่น้อย จำเป็นจะต้อง อาศัยพันธุ์ข้าวที่ดี และต้องใช้ วิชาการต่าง ๆ ด้วยจึงจะได้ผลเป็น ล่ำเป็นสัน อีกประการหนึ่งที่นานั้น เมื่อสิ้นฤดูทำนาแล้วควรปลูกพืช อื่นๆ บ้างเพราะจะเพิ่มรายได้ให้อีก ไม่ใช่น้อย ทั้งจะช่วยให้ดินร่วน ช่วยเพิ่มปุ๋ยกากพืช ทำให้ลักษณะ เนื้อดินดีขึ้น เหมาะสำหรับจะทำนา ในฤดูต่อไป "

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “...เศรษฐกิจของเราขึ้นอยู่กับการเกษตรมาแต่ไหนแต่ไรแล้วรายได้ของประเทศที่ได้มาจากการสร้างความเจริญด้านต่าง ๆ เป็นรายได้จากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญของประเทศต้องอาศัยความเจริญของเกษตรกรเป็นสำคัญ และงานทุกๆฝ่ายจะดำเนินก้าวหน้าไปได้ก็เพราะการเกษตรของเราเจริญ...” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 3 กรกฎาคม 2507)[3]

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “...เกษตรกรรมนี้ หรือความเป็นอยู่ของเกษตรกรรมนั้น ขอให้ปฏิบัติ ไม่ใช่ถือตำราเป็นสำคัญอย่างเดียว...” การปฏิบัติคือการเรียนรู้และการพัฒนา ในทุกๆมิติ อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จที่ยั่งยืน[4]

---

[2] พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาการกสิกรรม, กรมวิชาการเกษตร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,2538 ,หน้า 53.

[3] ราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช วิทยาศาสตร์ดุษฎีกิตติมศักดิ์ (ส่งเสริมการเกษตร), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2539, หน้า คำนำ 1.

[4] เรื่องเดียวกัน หน้า คำนำ 2.

ไสว พงษ์เผ่า ผศ.ดร. มนุษย์รู้จักทำการกสิกรรมหรือเพาะปลูก (crop production) เพื่อการอยู่รอด ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ มาจนทั่งปัจจุบัน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ามนุษย์เราจะต้องเกี่ยวข้องอยู่กับพืชอยู่ตลอดเวลาและเมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วสามารถจะกล่าวได้ว่าพิภพเรานี้มีพืชโดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชสีเขียวเป็นสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานสำหรับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย หากปราศจากซึ่งพืชดังกล่าวเสียแล้วมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายก็จะสูญสิ้นไปจากพื้นพิภพนี้ในที่สุด เนื่องจาก พืช ผัก ถือเป็นอาหารที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพ ในทุกยุค ทุกสมัย[5]

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร ในการกสิกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำมา ได้อาศัยวิทยาศาสตร์กสิกรรมเป็นหลัก เพราะสำหรับคนชั้นกลางโดยเฉพาะ ต้องใช้วิธีการที่ดีกว่าวิธีการสามัญของประเทศมิฉะนั้นผลประโยชน์ก็จะเกินกสิกรสามัญในประเทศไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน[6]

ฟาลวีย์ ลินด์ซีย์ การปฏิบัติและกรอบของธรรมชาติได้อำนวยความสะดวกให้เกิดการแบ่งแยกการซึมซับเอาเทคโนโลยีและวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมการผลิตสองระบบในการผลิตข้าว คือ เพื่อการบริโภคภายใน และเหลือส่งออกและความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับการเกษตร อันนำไปสู่การหลอมรวม เอาอาชีพ และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้น[7]

จรัญ จันทลักขณา วัฒนเกษตร หรือ Sustainable Agriculture เป็นหลักและแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมที่ยึดหลักการผลิตที่เหมาะสมระบบเกษตรนิเวศ โดยใช้ทรัพยากรการผลิตอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดผลเสียทั้งระยะสั้นและระยะยาวต่อสภาวะแวดล้อม และดำรงอยู่ได้ยาวนานจนถึงคนในรุ่นต่อ ๆ ไป เพื่อการส่งต่อทางด้าน ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน[8]

สรุปได้ว่า แนวคิดในการทำเกษตรมีวิธีคิดหรือหลักการในการพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือสิ่งแต่ละสิ่งแต่ละปัญหา แต่ละปรากฏการณ์ ล้วนเกิดขึ้น ดำรงอยู่ดำเนินไปงอกงามแปรเปลี่ยนหรือเสื่อมสลาย ก็ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องซึ่งกัน และกัน เกษตรกรรมก็เช่นเดียวกัน มิใช่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างโดดๆ แต่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติหรือระบบนิเวศ ฉะนั้นการพัฒนา การเกษตรหรือการแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกร จึงต้องสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกันอยู่

---

[5] ผศ.ดร.ไสว พงษ์เผ่า, หลักการกสิกรรม ภาควิชาพืชไร่นา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2526 หน้า 1.

[6] หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร ป.จ., ป.ช., ป.ม., กสิกรบนดอน: หลักวิทยาศาสตร์และคำแนะนำสำหรับทำจริ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2514 หน้า ข ค.

[7] เรื่องเดียวกัน หน้า 88.

[8] จรัญ จันทลักขณา, วัฒนเกษตรการเกษตรยั่งยืน, เอกสารประกอบการบรรยายในการประชุมหัวหน้าภาควิชาสัตวบาล/สัตวบาลศาสตร์ทั่วประเทศ, มหาลัยเกษตรศาสตร์, 2536 หน้า3.

Margaret C.Merrill Eco-Agriculture: A Review of its History and Philosophy เกษตรเชิงนิเวศช่วยลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่พึงประสงค์และส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและการก่อสร้าง ดินถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ซับซ้อนและมีชีวิต และถือเป็นทรัพย์สินที่เป็นทุนสำคัญของประเทศ เกษตรเชิงนิเวศเป็นระบบองค์รวมโดยพื้นฐาน หลักฐานพื้นฐานของมันคือว่าทุกแง่มุมของการสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และมีความสอดคล้องภายในกับระเบียบธรรมชาติซึ่งอยู่ภายใต้กฎบางประการ บทบาทของมนุษย์คือ “ผู้ดูแลที่ซื่อสัตย์” และ—ในบุคคลของชาวนา—เป็นหุ้นส่วนของธรรมชาติ เกษตรกรรมถูกมองว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์มากกว่ากลไก เนื่องจากเป็นกระบวนการทางชีววิทยาและการดำรงชีวิตโดยพื้นฐานแทนที่จะเป็นเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม[9]

Reddy, B. Suresh (2010) Agricultural Economics Research Review การพัฒนาล่าสุดในการทำเกษตรอินทรีย์ ผลที่ตามมาของการปฏิวัติเขียวได้กระตุ้นให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรอินทรีย์ บทความนี้ได้ทบทวนสถานการณ์ในระดับโลกและในอินเดียโดยอ้างอิงถึงการทำเกษตรอินทรีย์ ในอินเดีย พื้นที่เพาะปลูกภายใต้การรับรองคือ 2.8 Mha เท่านั้น ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ การลดผลผลิตในการเปลี่ยนมาเป็นฟาร์มอินทรีย์ การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน การบูรณาการปศุสัตว์ ข้อจำกัดในการรับรอง นิเวศวิทยา การตลาด และการสนับสนุนนโยบาย มีการหารือถึงศักยภาพของการทำเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่แห้งแล้ง มีการถกเถียงกันอยู่ว่าเกษตรอินทรีย์นั้นมีประสิทธิผลและยั่งยืน แต่ก็มีความจำเป็นที่ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันในรูปแบบของเงินอุดหนุน การบริการส่งเสริมการเกษตร[10]

Paul Thompson Philosophy of Agricultural Technology นักวิทยาศาสตร์ด้านการเกษตรและเกษตรกรในระดับสูงจึงมีแนวโน้มที่จะมองว่าการเกษตรเป็นเพียงเทคโนโลยีรูปแบบหนึ่ง เป็นเรื่องปกติสำหรับพวกเขาที่จะเห็นสายพันธุ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละสายพันธุ์มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันซึ่งทำให้ดีขึ้นหรือแย่ลงตามสภาพอากาศ ดิน และระบบการเกษตรที่แตกต่างกัน ในแง่เครื่องมือ วิทยาศาสตร์เกษตรสมัยใหม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ปรัชญาของเทคโนโลยีที่สมควรได้รับการศึกษาด้วยตนเอง พืชปฏิวัติเขียวเชื่อมโยงกับการถกเถียงเรื่องการเติบโตของประชากรและประเด็นด้านความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม ในขณะที่มีการประท้วงทางศีลธรรมอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับพันธุวิศวกรรมและสิ่งที่เรียกว่า “สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม” (หรือ GMO) แต่สิ่งที่น่าสนใจในวงกว้างกว่านั้นคือวิธีที่การมุ่งเน้นไปที่การเกษตรนำองค์ประกอบมาตรฐานหลายประการของหลัก

---

[9] Margaret C.Merrill.1983. Eco-Agriculture: A Review of its History and Philosophy. Environmental Science, Philosophy 1983, 1 January 2024 from https://www.semanticscholar.org.

[10]Reddy, B. Suresh, 2010. "Organic Farming: Status, Issues and Prospects – A Review," Agricultural Economics Research Review, Agricultural Economics Research Association (India), vol. 23(2), July. 1 January 2024 from https://ideas.repec.org/a/ags/aerrae/97015.html.

ปรัชญายุโรปมาสู่ปรัชญาของเทคโนโลยี การมุ่งเน้นดังกล่าวต้องอาศัยความเข้าใจในวงกว้างเกี่ยวกับการเกษตร เกษตรกรรมเกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารอยู่เสมอ แต่การผลิตเส้นใย (ฝ้าย ขนสัตว์ ผ้าไหม และผ้าลินิน) สำหรับเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ก็เป็นกิจกรรมทางการเกษตรเช่นกัน[11]

Alexander Harrow Kaufman และคณะ Cultivating Greater Well-being: The Benefits Thai Organic Farmers Experience from Adopting Buddhist Eco-spirituality

สรุปได้ว่าสำหรับเกษตรกรไทยที่อุทิศตนต่อพระพุทธศาสนา โครงการสนับสนุนแบบออร์แกนิกในวัดเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการปรับปรุงการเงิน สุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดีของพวกเขา สำหรับเกษตรกรไทยโดยทั่วไป การยอมรับคุณค่าพื้นฐานที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญในการได้รับผลประโยชน์เชิงลึกที่ไม่ใช่เชิงพาณิชย์จากการทำเกษตรอินทรีย์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการขยายตัวของระบบเกษตรอินทรีย์ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงมุมมองเกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่ดี[12]

Sjaak Wolfert และคณะ Smart Farming คือการพัฒนาที่เน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในวงจรการจัดการฟาร์มแบบกายภาพทางไซเบอร์ เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น Internet of Things และ Cloud Computing คาดว่าจะใช้ประโยชน์จากการพัฒนานี้ และแนะนำหุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์ในการเกษตรมากขึ้น[13]

Dieission Pavoto และคณะ Scientific development of smart farming technologies and their application in Brazil การทำฟาร์มอัจฉริยะ (SF) เกี่ยวข้องกับการรวมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ากับเครื่องจักร อุปกรณ์ และเซ็นเซอร์เพื่อใช้ในระบบการผลิตทางการเกษตร เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น Internet of Things และ Cloud Computing คาดว่าจะช่วยพัฒนาการพัฒนานี้ โดยนำหุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์เข้ามาใช้ในการเกษตรมากขึ้น[14]

---

[11] Paul Thompson. 2009. Philosophy of Agricultural Technology, Philosophy of Technology and Engineering Sciences, 2009, Pages 1257-1273, 1 January 2024 fromhttps://www.sciencedirect.com.

[12]Alexander Harrow Kaufman, Jeremiah Mock.2014. Cultivating Greater Well-being: The Benefits Thai Organic Farmers Experience from Adopting Buddhist Eco-spirituality, Journal of Agricultural and Environmental Ethics 27,29 March 2022, Page 871-893, 1 January 2024 from https://www.researchgate.net.

[13] Sjaak Wolfert, Lan Ge, Cor Verdouw and Marc-Jeroen Bogaardt. 2017. Agricultural Systems, ELSEVIER, vol. 153, issue C, 69-80, 1 January 2004,from https://www.sciencedirect.com.

[14] Dieisson Pivotoa, Scientific development of smart farmingtechnologies and their application in Brazil.ELSEVIER INFORMATION PROCESSING IN AGRICULTURE Volume 5 Issue1, Page 21-32, March 2018, 1 January 2024, From https://www.sciencedirect.com.

Vasileiou Moysiadis และคณะ การทำฟาร์มอัจฉริยะเป็นคำศัพท์ใหม่ในภาคเกษตรกรรม โดยมีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนเทคนิคดั้งเดิมให้เป็นโซลูชันที่เป็นนวัตกรรมโดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารข้อมูล (ICT) โดยเป็นรูปธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เช่น อากาศยานไร้คนขับ (UAV) ยานพาหนะภาคพื้นดินไร้คนขับ (UGV) การประมวลผลภาพ การเรียนรู้ของเครื่องจักร ข้อมูลขนาดใหญ่ การประมวลผลแบบคลาวด์ และเครือข่ายเซนเซอร์ไร้สาย (WSN) คาดว่าจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในด้านนี้ ประโยชน์ที่คาดหวังคือการเพิ่มขึ้นของการผลิต การลดต้นทุนโดยการลดปัจจัยการผลิตที่จำเป็น เช่น เชื้อเพลิง ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง การลดความพยายามด้านแรงงาน และการปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายในที่สุด[15]

Channatporn Limprapoowiwattana The art of Buddhist onnectivity: Organic rice Farming in Thailand โดยวิธีเกษตรอินทรีย์ ทำให้พวกเขามีชีวิตอย่างมีความหมายและมีสติ นี่ก็หมายความว่าความเชื่อมโยงของ GPN ของข้าวอินทรีย์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยมาตรฐานและการรับรองที่กำหนดโดยผู้มีบทบาทเอกชนข้ามชาติเท่านั้น แต่ได้รับการกำหนดรูปแบบส่วนใหญ่ตามค่านิยมของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดในท้องถิ่น บทความนี้มีส่วนสนับสนุนวรรณกรรมเกี่ยวกับปรัชญาอาหารในประเทศกำลังพัฒนาและการกำกับดูแล GPN ของข้าวอินทรีย์[16]

การวิจัยด้วยการนำเอานวัตกรรม และเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำเกษตร Smart Farmer เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและลดต้นทุนในการผลิตทางด้านการเกษตร โดยการนำเทคโนโลยีสั่งการทางอินเทอร์เน็ต และการนำเอาระบบประมวลผลแบบคลาวด์มาใช้ รวมถึงการประยุกต์หุ่นยนต์เพื่อการเกษตรมาใช้ ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ต่างๆเข้ามาช่วยในการเกษตร ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำเกษตรอินทรีย์ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน และมีประสิทธิภาพเป็นจุดประสงค์หลักของการวิจัยด้านนี้ในปัจจุบัน

2.1.1 ลักษณะการทำการเกษตรของจังหวัดสระบุรีในอดีต

จังหวัดสระบุรีมีประวัติการปลูกข้าวเป็นเวลายาวนาน เพราะเป็นจังหวัดยุทธศาสตร์ในพื้นที่ภาคกลางที่ได้รับการประกาศจัดตั้งขึ้นเพื่อรวบรวมเสบียงอาหารและเป็นยุ้งฉางเก็บไว้คราวศึกสงครามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ชุมชนในพื้นที่ประกอบอาชีพทำนา รับจ้างและค้าขาย โดยอำเภอเสาไห้เป็นแหล่งเศรษฐกิจใหญ่ของจังหวัดสระบุรี เป็นชุมชนการค้าขายสินค้าเกษตรต่าง ๆ จากพื้นที่ที่ได้รับน้ำจากลุ่มน้ำป่าสัก มีการปลูกข้าวเจ๊กเชย จากการที่ชาวบ้านนำข้าวมาแลกสินค้าที่บริเวณท่า

---

[15] Vasileios Moysiadis, Panagiotis Sarigiannidis, Vasileios Vitsas, Adel Khelifi.2021.Smart Farming in Europe. Computer Science Review Volume 39,February 2021. 1 January 2004,from https://www.sciencedirect.com.

[16]Channatporn Limprapoowiwattana, Agriculture and Human Values 40(1), December 2022,Page 1087-1103, 1 January 2024 from https://www.researchgate.net.

เจ๊กเฮง พ่อค้าคนจีนที่มีน้องชายชื่อ ‘เจ๊กเชย’ คอยควบคุมดูแลการแลกสินค้า และสนใจข้าวพันธุ์นี้ จึงแนะนำให้ชาวนาปลูกขยายผลผลิตแล้วนำมาแลกสินค้ากับเจ๊กเชย ต่อมาชาวนาจึงเรียกข้าวพันธุ์นี้ว่าข้าวเจ๊กเชย อันเป็นข้าวเฉพาะถิ่น ประจำลุ่มน้ำป่าสัก[17]

การทำเกษตรในอดีตของประชาชนชาวจังหวัดสระบุรี เป็นการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองและธรรมชาติเป็นหลัก การทำเกษตร การเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร รวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์ต่างๆ จะหมุนเวียนเปลี่ยนผัน ตามฤดูกาลโดยมีธรรมชาติเป็นตัวกำหนด ผลผลิตที่ได้จากการเกษตร ใช้ในการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ส่วนที่เหลือจากการใช้สอยจะเป็นการแบ่งปัน มุ่งเน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในญาติพี่น้องในหมู่บ้านของตนด้วยวิธีการแจก สินน้ำใจ หรือการให้ทานกันในงานประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนา เช่นประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรดอกไม้วัดพระพุทธบาท และประเพณีไหว้รอยพระพุทธฉาย ที่วัดพระพุทธฉายเป็นต้น การทำเกษตรในจังหวัดสระบุรีจะยึดถือเอาการทำนาเป็นหลักในการแบ่งช่วงฤดูเพาะปลูกเป็นหลัก โดยมีสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะ ดังนี้ ตอนเหนือ ตะวันออก และตอนกลางของจังหวัดเป็นป่ามีเนินเขาสลับที่ราบสูง ซึ่งเหมาะในการปลูกพืชไร่ ตอนใต้และตะวันตกส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบเหมาะในการทำนา แม่น้ำที่สำคัญมีเพียงสายเดียว คือ แม่น้ำป่าสัก ซึ่งนับว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของจังหวัดสระบุรี โดยอาศัยน้ำใช้ในการเกษตร และประโยชน์อย่างอื่น แม่น้ำป่าสักไหลผ่านอำเภอมวกเหล็ก อำเภอแก่งคอย อำเภอเมืองสระบุรี อำเภอเสาไห้ ไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คิดเป็นความยาวประมาณ 105 กิโลเมตร นอกจากนั้นสระบุรียังมีคลองที่สำคัญ ๆ หลายสาย เช่น คลองระพีพัฒน์ คลองเริงราง คลองวิหารแดง และคลองเพรียว เป็นต้น[18]

ด้วยคุณลักษณะทางกายภาพดังกล่าว จึงทำให้จังหวัดสระบุรี มีการทำเกษตร ได้หลากหลายรูปแบบ อีกทั้งยังมีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ วิธีการทำเกษตร ปศุสัตว์ การประมงน้ำจืด ที่สำคัญจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย

2.1.2 การเกษตรในยุคปัจจุบันของจังหวัดสระบุรี

ปัจจุบันเกษตรกรโดยส่วนใหญ่ จะทำการเกษตรโดยใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร เป็นหลัก ประกอบไปด้วย รถไถเดินตาม รถไถ เครื่องสูบน้ำหางพญานาค เครื่องตัดหญ้า ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ ขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่การทำเกษตร ในการทำเกษตรปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้ 1.การทำนา 2.การทำไร่ข้าวโพด 3.การทำไร่อ้อย 4.การปลูกพืชผักสวนครัว 5.การเลี้ยงโคนม 6.การเลี้ยงโคเนื้อ 7.การเลี้ยงไก่ในโรงเรือนทั้งไก่เนื้อและไก่ไข่ 8.การเลี้ยงปลากระชังในแม่น้ำ เป็นต้น

---

[17] Retrieved 10 Aprill 2022, Website: https://www.bangkokbiznews.com/tech/913160.

[18] Retrieved 10 Aprill 2022, Website: https://www.google.com/maps/place/สระบุรี.

ประเทศไทยมีการพัฒนาและขยายโครงสร้างในการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น ในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการขายเขตอุตสาหกรรม และการการขยายเขตเมือง จึงทำให้พื้นที่ในการทำเกษตรได้ลดน้อยลงไปด้วย มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทั้งในเขตอุตสาหกรรม และนอกเขตอุตสาหกรรม นอกจากจะทำให้พื้นที่ทางการเกษตรลดลงแล้ว ยังทำให้แรงงานเกษตรลดลง เนื่องจากแรงงานภาคเกษตรกรรม ได้เข้าไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นตามลำดับเกษตรกรปัจจุบันของจังหวัดสระบุรี สามารถแบ่งออกได้ 3 กลุ่มได้ดังต่อไปนี้

1. เกษตรกรโดยทั่วไป เป็นเกษตรกรที่มีพื้นที่ในการทำเกษตรตั้งแต่ 4 ไร่ แต่ไม่เกิน 10 ไร่

2. เกษตรกรรายย่อย เป็นเกษตรกรที่รับจ้างการทำเกษตร โดยมีพื้นที่รับจ้างโดยรวมทั่วไปตั้งแต่ 50 ไร่ ขึ้นไป

3. เกษตรกรรายใหญ่ เป็นธุรกิจทางด้านเกษตรกรรม เป็นผู้ผลิตและจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร

ปัจจุบันการทำเกษตรแบบยั่งยืนนั้น มีกระบวนการทำเกษตรมากมายหลายรูปแบบ ดังนั้นเกษตรทางเลือกจึงมีบทบาทสำคัญในการทำเกษตรแบบธรรมชาติ เกษตรทางเลือก คือ การทำเกษตรกรรมอีกประเภทหนึ่งที่จะไม่มีการนำเอาสารเคมีใด ๆ เข้ามาปนเปื้อนในผลผลิตของตนเองเลย เน้นหนักไปทางวัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เช่น ปุ๋ยคอก, ปุ๋ยหมัก, หรือวัสดุปกคลุมดิน จำพวกหญ้า, ฟาง ฯลฯ รวมถึงการนำเอาเกษตรแบบผสมผสานเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ให้เกื้อกูลระหว่างกัน หรือบางคนที่เคยใช้สารเคมีหนัก ๆ สำหรับทำเกษตรก็พยายามลดในส่วนดังกล่าวลงจนเหลือศูนย์ และไม่หันกลับไปใช้อีกในอนาคต ซึ่งประเภทของเกษตรทางเลือก มีดังนี้

2.1.3. การทำเกษตรทางเลือก

2.1.3.1 เกษตรแบบธรรมชาติ

เกษตรธรรมชาติ คือ ระบบเกษตรที่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสอดคล้อง สร้างผลผลิตพืชและสัตว์ให้เหมาะสมกับระบบนิเวศของพื้นที่ โดยไม่แบ่งแยกทุกสิ่งออกจากธรรมชาติ พยายามแทรกแซงการใช้ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีทางการผลิตให้น้อยที่สุด ทำให้ระบบการเกษตรและธรรมชาติเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้เกษตรกรสามารถมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้ อย่างสมบูรณ์ และปกติสุข[19]

2.1.3.2 ระบบวนเกษตร

ระบบที่เน้นการจัดการนิเวศเกษตรเลียนแบบระบบนิเวศธรรมชาติของป่าไม้ ด้วยการผสมผสานระหว่างกิจกรรม การเกษตร กับ การป่าไม้ เพื่อสร้างความหลากหลายในแปลง

[19]Retrieved 10 Aprill 2022, Website: https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-sustainable_agri-preview-382891791797.

เกษตรกรรม โดยป่าในระบบวนเกษตรอาจจะเป็นป่าธรรมชาติที่ได้รับการฟื้นฟู หรือ ป่าที่ปลูกขึ้นมาใหม่ เป็นองค์ประกอบสำคัญ หรือมีทั้งสองลักษณะอยู่ในแปลงเดียวกัน เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้อย่างหลากหลาย[20]

2.1.3.3 เกษตรแบบอินทรีย์

“เกษตรอินทรีย์” Organic Agriculture เป็นระบบการเกษตรที่มีหลักการเพื่อให้คงสภาพความสมบูรณ์และการมีสุขภาพที่ดีของดิน ระบบนิเวศ และมนุษย์ ซึ่งเป็นองค์รวมไม่สามารถแยกจากกันได้ ด้วยการจัดการระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการหมุนเวียนของวงจรชีวภาพในสภาพของท้องถิ่นนั้นๆ มากกว่าการพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก โดยเชื่อมโยงกับวิธีการปฏิบัติที่เป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น ร่วมกับการพัฒนาประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์ในการสร้างความสมดุลที่เป็นธรรมต่อทุกสรรพสิ่ง (Common Objectivesand Requirements of Organic Standards, COROS) ซึ่ง FAO IFOAM และ UNCTAD ได้ร่วมกันกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ร่วมของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในการเทียบเคียงมาตรฐานของแต่ละประเทศ อันนำไปสู่มาตราฐานเดียวกันทั่วโลก[21]

2.1.3.4 เกษตรแบบผสมผสาน

เกษตรผสมผสาน คือ ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ มีสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดจะต้องสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในไร่นาอย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อม และเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยการทำการเกษตรหลากหลาย กิจกรรมนั่นต้องทำในพื้นที่และระยะเวลาเดียวกัน เกิดความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ที่มีปฏิสัมพันธ์ในทางเกื้อกูลซึ่งกันและกันของกิจกรรมการผลิต โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดด และอากาศอย่างเหมาะสม เกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน[22]

2.1.3.5 เกษตรแบบทฤษฎีใหม่

เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ ระบบการเกษตรที่เน้นการจัดสรรทรัพยากรน้ำในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด จัดสรรพื้นที่เพื่อใช้ในการเพาะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ที่มีเหลือจึงขาย มีการสร้างผลผลิตอาหารที่พอเพียงและสร้างการผลิตที่หลากหลายสำหรับเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่

---

[20]Retrieved 11 Aprill 2022, Website: https://alro.go.th › org › article_20200527153619.

[21]Retrieved 11 Aprill 2022, Website: https://www.ldd.go.th › data › pdf › PGSManual.

[22]Retrieved 10 Aprill 2022, Website: https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-sustainable_agri-preview-382891791795.

มั่นคงแก่ครัวเรือน สร้างความมั่นคงทางอาหาร เกิดการถพึ่งพาตนเอง และลดการพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่ไม่จำเป็นจากภายนอก[23]

2.1.3.6 มาตรฐานเกษตรอินทรีย์

หน่วยงานที่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย ประกอบไปด้วย 2 หน่วยงานหลัก คือ

1) ภาครัฐ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภายใต้พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551การแสดงเครื่องหมายรับรองเกษตรอินทรีย์ ตามพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551 กำหนดให้แสดงเครื่องหมาย Q บนฉลากสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองตามมาตรฐาน อย่างไรก็ตาม นโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุนให้ใช้เครื่องหมาย Organic Thailand สำหรับ สินค้าเกษตรอินทรีย์ควบคู่ไปกับเครื่องหมายรับรองตาม พ.ร.บ.มาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551

2) ภาคเอกชน ภาคเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทั้งในระดับที่สามารถ ส่งผลผลิตออกไปจำหน่ายต่างประเทศ และระดับท้องถิ่นที่จำหน่ายภายในประเทศ มีดังนี้

2.1) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จัดทำขึ้นโดยสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ตามแนวทางมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นพื้นฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements. IFOAM)

2.2) ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System: PGS) เกิดขึ้น เนื่องจากเกษตรกรที่ผลิตสินค้าและจำหน่ายในท้องถิ่นมีความเห็นร่วมกับสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM)

2.3) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.) เป็นมาตรฐานระดับท้องถิ่น จัดตั้งโดย สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นองค์กรเอกชน ร่วมกับองค์กรเกษตรกร ผู้บริโภค และนักวิชาการ ในจังหวัดเชียงใหม่ ทำการรับรองแปลงเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ปี 2540

2.4) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.) เป็นมาตรฐานระดับท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น โดยคณะกรรมการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ตามแนวทางของการพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ ของจังหวัดสุรินทร์

2.5) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์ (มก.พช.) พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยของนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ร่วมกับชุมชนและ

[23]Retrieved 11 Aprill 2022, Website: https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-sustainable_agri-preview-382891791795.

เกษตรกร เป็นมาตรฐานเฉพาะกลุ่มที่ใช้ตรวจรับรองผู้สมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์ ในสังกัดสถาบันเศรษฐกิจพอเพียงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพชรบูรณ์เท่านั้น

2.6) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ชมรมเกษตรอินทรีย์เกาะพะงัน เป็นระบบการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบชุมชนรับรอง (Participatory Guarantee System: PGS) ที่พัฒนาขึ้นโดยมูลนิธิสายใยแผ่นดินร่วมกับกลุ่มเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบนเกาะพะงัน เมื่อปี 2554 ภายใต้ โครงการ “เกาะพะงัน เกาะเกษตรอินทรีย์” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงพาณิชย์

2.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการทำเกษตรในจังหวัดสระบุรี

ประวัติจังหวัดสระบุรี

สระบุรีเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งโบราณ สันนิษฐานว่าตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2092 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักพรรดิ การตั้งเมืองนี้สันนิษฐานว่า พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งเขตพื้นที่บางส่วนของเมืองลพบุรี เมืองนครนายก และเมืองนครราชสีมา มารวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองสระบุรี ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เป็นศูนย์ระดมพลเมืองในยามศึกสงคราม เพราะฉะนั้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา จึงมักพบเรื่องราวของจังหวัดสระบุรีเกี่ยวกับการศึกสงครามอยู่เสมอ สำหรับที่มาของคำว่า “สระบุรี” สันนิษฐานว่า เพราะเหตุที่ทำเลที่ตั้งครั้งแรกมีบึงอยู่ใกล้ คือ “บึงหนองโง้ง” เมื่อตั้งเมืองขึ้นจึงได้นำเอาคำว่า “สระ” มารวมเข้ากันกับคำว่า “บุรี” เป็นเมืองสระบุรี ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา[24]

สระบุรีเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งโบราณ สันนิษฐานว่าตั้งขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2092 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักพรรดิ การตั้งเมืองนี้สันนิษฐานว่า พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งเขตพื้นที่บางส่วนของเมืองลพบุรี เมืองนครนายก และเมืองนครราชสีมา มารวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองสระบุรี ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เป็นศูนย์ระดมพลเมืองในยามศึกสงคราม เพราะฉะนั้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา จึงมักพบเรื่องราวของจังหวัดสระบุรีเกี่ยวกับการศึกสงครามอยู่เสมอ เนื่องจากสระบุรีเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ[25]

ภาคกลาง มี 26 จังหวัด ได้แก่ สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท สุพรรณบุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา นนทบุรี กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ตราด ระยอง ชลบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม

---

[24] จังหวัดสระบุรี, *สระบุรี เที่ยวได้ทั้งปี มีดีทุกเดือน,* (เมืองสระบุรี : สระบุรี), หน้า3.

[25] วารสารเพื่อการติดต่อสื่อสารท่องเที่ยวและการลงทุน ประจำปี 2564, คู่มือสระบุรี, (สระบุรี : สื่อเสรี), หน้า 32.

เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ปัจจุบันมีการแยกออกเป็น จังหวัดกรุงเทพและปริมณฑล อันได้แก่จังหวัดที่มีรอยต่อติดกับกรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ ปทุมธานี นนทบุรี นครปฐม [26]

2.2.1 ลักษณะทั่วไป

จังหวัดสระบุรีตั้งอยู่ภาคกลางของประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของกรุงเทพมหานคร ละติจูดที่ 14 องศา 31 ลิปดา 43.59439 ฟิลิปดาเหนือกับลองติจูดที่ 100 องศา 54 ลิปดา 35.58478 ฟิลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ระยะทางประมาณ 108 กิโลเมตร (อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ-ศาลากลางจังหวัด) และตามทาง รถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือระยะทางประมาณ 113 กิโลเมตรและตามแม่น้ำเจ้าพระยา แยกเข้า แม่น้ำป่าสักประมาณ 165 กิโลเมตร เนื้อที่จังหวัดสระบุรีมีเนื้อที่ทั้งหมด 3,576,486 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 2,235,304 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.70 ของพื้นที่ประเทศ

2.2.2 ลักษณะทางกายภาพ

อาณาเขตจังหวัดสระบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองลพบุรี, อำเภอชัยบาดาล และอำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอปากช่อง, อำเภอสีคิ้วจังหวัดนครราชสีมา และอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอหนองเสือจังหวัดปทุมธานี และอำเภอวังน้อย, อำเภออุทัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอภาชี, อำเภอท่าเรือจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

2.2.3 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่จังหวัดสระบุรีเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณลุ่มน้ำที่ราบลุ่มภาคกลางรวมกับอีกส่วนหนึ่งของทิวเขา ดงพญาเย็น สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด 3 ลักษณะ คือ บริเวณที่ราบลุ่ม บริเวณเขาหย่อมหรือเขาเตี้ย และบริเวณเขาสูง

2.2.4 ลักษณะดิน

โดยทั่วไปพบดินเหนียวดินเหนียวปนทรายแป้งที่มีการระบายน้ำเลว หรือ ค่อนข้างเลวใช้ทำนาปลูกข้าว บางแห่งมีชั้นของสารจาไรไซท์อยู่ตื้นมีปฏิกิริยาเป็นกรดซึ่งเป็นพิษต่อข้าวบางแห่งอาจมีน้ำท่วมทำให้ ผลผลิต สูญเสียสำหรับดินเหนียวที่มีการระบายน้ำดี และมีความลาดชันใช้สำหรับปลูกพืชไร่และไม้ผลบางแห่งพบชั้นกรวดหนาแน่นอยู่ตื้น และบางแห่งถูกกัดกร่อนส่วนที่มีความลาดชันสูงๆจะเป็นภูเขาบางแห่งพบ ชั้นหินพื้นอยู่ ตื้นซึ่งใช้เป็นที่ป่า

---

[26] สถิติการเกษตรของประเทศไทย, *สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร,* 2562 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ : หน้า V.

ภาพที่ 2.1 แสดงที่ตั้งและอาณาเขต แหล่งที่มาของภาพ http://www.saraburi.go.th

2.2.5 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัดที่มีลักษณะอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู (Tropical Aavanna Climate, Aw) ระบบจำแนกประเภทภูมิอากาศของ Koppen ซึ่งลักษณะภูมิอากาศแบบนี้จะมีฝนน้อยแห้งแล้ง ในฤดูหนาว และอุณหภูมิค่อนข้างสูงในฤดูร้อนและค่อนข้างจะหนาวเย็นในฤดูหนาว และมีฝนตกชุกในช่วงเดือน พฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม

2.2.6 อุณหภูมิ

จังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัดในภาคกลางและอยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดินปกติมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง จึงทำให้อากาศร้อนอบอ้าวในฤดูร้อนส่วนในฤดูหนาวไม่หนาวจัด โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 28-29 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 33-34 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 23-24 องศาเซลเซียส เดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนจัดที่สุดในรอบปีส่วนฤดูหนาวอากาศจะหนาวที่สุดในเดือนมกราคม

2.2.7 ฝน

ฝนที่เกิดขึ้นในจังหวัดสระบุรีส่วนใหญ่เป็นฝนจากอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และร่องความกดอากาศ ต่ำที่พัดผ่านประเทศไทยตอนบนเกือบตลอดช่วงฤดูฝนโดยตลอดทั้งปี มีจำนวนวันฝนตกเฉลี่ยประมาณ 70-90 วัน นอกจากนี้ในบางปีอาจมีพายุดีเปรสชั่นเคลื่อนผ่านเข้ามาในบริเวณจังหวัดสระบุรีหรือจังหวัด ใกล้เคียงทำให้มีฝนตกเพิ่มขึ้นได้อีก

2.2.8 เขตการปกครอง และการเมือง

จังหวัดสระบุรี แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 13 อำเภอ 111 ตำบล 973 หมู่บ้าน (หมู่บ้าน อพป. 158 หมู่บ้าน) 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 4 เทศบาลเมือง 34 เทศบาลตำบล 70 องค์การบริหารส่วนตำบล

จำนวนประชากร ณ เดือน มกราคม 2559 รวมทั้งสิ้น 639,268 คน เป็นชาย 316,029 คน หญิง323,239 คน สำหรับอำเภอที่ประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองสระบุรี จำนวน 119,525 คน รองลงมา อำเภอแก่งคอย จำนวน 99,259 คน และอำเภอหนองแคจำนวน 92,715 คน

จังหวัดสระบุรี ได้แบ่งเขตการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ออกเป็น 4 เขต ในปี พ.ศ. 2558 ดังนี้

เขตเลือกตั้งที่ 1 : อำเภอเมืองสระบุรี ละอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

เขตเลือกตั้งที่ 2 : อำเภอพระพุทธบาท อำเภอบ้านหมอ อำเภอหนองโดน อำเภอดอนพุด และอำเภอเสาไห้

เขตเลือกตั้งที่ 3 : อำเภอหนองแค อำเภอวิหารแดง และอำเภอหนองแซง

เขตเลือกตั้งที่ 4 : อำเภอมวกเหล็ก เภอวังม่วง และอำเภอแก่งคอย

2.2.9 ผังรวมจังหวัดสระบุรี

จังหวัดสระบุรี โดยสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสระบุรี กรมโยธาธิการและผังเมือง ได้ดำเนินการวางและจัดท้าผังเมืองรวมประกาศบังคับใช้ ทั้งหมด 9 ผัง ได้แก่

1) ผังเมืองรวมจังหวัดสระบุรี
2) ผังเมืองรวมเมืองสระบุรี
3) ผังเมืองรวมเมืองแก่งคอย
4) ผังเมืองรวมเมืองพระพุทธบาท
5) ผังเมืองรวมเมืองหนองแค
6) ผังเมืองรวมชุมชนหินกอง-โคกแย้
7) ผังเมืองรวมชุมชนทับกวาง
8) ผังเมืองรวมชุมชนท่าลาน
9) ผังเมืองรวมชุมชนวิหารแดง

2.2.10 ข้อมูลเศรษฐกิจ

มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม (GPP) สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของจังหวัดสระบุรีในปี 2557 ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.80 จากปี 2556 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 289,998 บาทต่อปี และสูงเป็นล้าดับที่ 9 ของประเทศ เป็นล้าดับที่ 1 ของจังหวัดภาคกลาง โดยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมตามราคาประจำปี 208,060 ล้านบาท ซึ่งสาขาการผลิตด้านอุตสาหกรรมมีมูลค่าสูงสุดของสาขาการผลิต

ทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 55.30 รองลงมา ได้แก่ สาขาการขายส่งการขายปลีก คิดเป็นร้อยละ 8.80 และสาขาการไฟฟ้า และการประปา คิดเป็นร้อยละ 8.30[27]

2.3 สภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี

2.3.1 สภาพปัญหาของเกษตรกร จังหวัดสระบุรี

ข้อมูลแผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) ประชากร ณ เดือน กันยายน 2558 รวมทั้งสิ้น 636,758 คน เป็นชาย 314,959 คน หญิง 321,799 คน สำหรับอำเภอที่ประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอแก่งคอย จำนวน 67,779 คน รองลงมา อำเภอหนองแค จำนวน 64,746 คน และอำเภอมวกเหล็ก จำนวน 48,240 คน ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดสระบุรี ณ กันยายน 2558[28]

จังหวัดสระบุรีมีประชากรจำนวน 633,460 คน มีประชากรอยู่ในวัยทำงานหรืออายุ 15 ปีขึ้นไป 592,512 คน โดยเป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน 408,405 คน จำแนกเป็นผู้มีงานทำ 402,819 คน ผู้ว่างงาน 2,555 คน กำลังแรงงานที่รอฤดูกาล 3,031 คน และผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงานมีจำนวน 184,107 คน (ทำงานบ้าน เรียนหนังสือ และอื่น ๆ)[29] ผู้มีงานทำในจังหวัดสระบุรีมีจำนวนทั้งสิ้น 402,819 คน เป็นผู้ที่ทำงานในภาคเกษตรกรรม 52,170 คน (ร้อยละ 12.95) ผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม 350,649 คน (ร้อยละ 87.05) โดยกลุ่ม ผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม จะทำงานในสาขาการผลิตมากที่สุดมี 165,941 คน (ร้อยละ 47.32) รองลงมาสาขาการขายส่ง การขายปลีก 66,100 คน (ร้อยละ 18.85) และกิจกรรมโรงแรมและอาหาร 20,568 คน (ร้อยละ 5.87) การก่อสร้าง 18,894 คน (ร้อยละ 5.39) และการขนส่งที่เก็บสินค้า 15,381 คน (ร้อยละ 4.39)[30] จังหวัดสระบุรีมีเนื้อที่ทั้งหมด 2,235,304 ไร่ จำนวน 13 อำเภอโดยแบ่งเป็นเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร 1,276,477 ไร่ หรือร้อยละ 57.11 และเนื้อที่นอกการเกษตร 958,827 ไร่ หรือร้อยละ 42.89 ของเนื้อที่ทั้งหมด สำหรับเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรเป็นที่พืชไร่ มากที่สุด จำนวน 537,236 ไร่ หรือร้อยละ 42.09 รองลงมา คือ ที่นา ที่ไม้ผล/ไม้ยืนต้น ที่การเกษตรอื่น และที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ร้อยละ 39.54, 10.96, 6.92 และ 0.49 ของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรตามลำดับ[31]

ปัญหาด้านน้ำเสียและมลพิษทางน้ำ เนื่องจากจังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดที่เหมาะสมแก่การลงทุนด้านอุตสาหกรรมต่างๆ พร้อมทั้งได้ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมตอนบน

---

[27] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 1-4

[28] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) หน้า 3

[29] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) หน้า 14

[30] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) หน้า 14

[31] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) หน้า 16

การประกอบการอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจากที่โรงงานอุตสาหกรรมมีมากมายอยู่หลายประเภท ก็จะมีลักษณะของน้ำเสียแตกต่างกันออกไป ทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนริมฝั่งแม่น้ำ และประชาชนที่ใช้น้ำเพื่อใช้ในครัวเรือนหรือทำเกษตรกรรมเกิดปัญหาตามมาในภายหน้า[32]

2.3.2 สรุปประเด็นปัญหา และความต้องการของประชาชนเชิงพื้นที่

จากข้อมูลการวิเคราะห์ความต้องการและศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นจากเวทีประชาคม ภายใต้แผนพัฒนาอำเภอจากทุกอำเภอ 13 อำเภอ ตามแผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) หน้า 82-85

สรุปประเด็นปัญหาและความต้องการของประชาชนภายใต้แผนพัฒนาอำเภอ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรได้ ดังนี้

1) ปัญหาเรื่องที่ดิน ประกอบไปด้วยอำเภอ เมืองสระบุรี, หนองแค, หนองแซง, พระพุทธบาท, วิหารแดง, หนองโดน, จำนวน 6 อำเภอ

2) ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการทำเกษตร ประกอบไปด้วยอำเภอ เมืองสระบุรี, หนองแค, หนองแซง, เสาไห้, พระพุทธบาท, วิหารแดง, หนองโดน, ดอนพุด, เฉลิมพระเกียรติ จำนวน 9 อำเภอ

3) ปัญหาแหล่งเงินทุน ประกอบไปด้วยอำเภอ หนองแซง, พระพุทธบาท, วิหารแดง จำนวน 3 อำเภอ

4) ปัญหากระบวนการผลิต ประกอบไปด้วยอำเภอ พระพุทธบาท, ดอนพุด, วังม่วง จำนวน 3 อำเภอ

5) ปัญหาแรงงาน หนองโดน จำนวน 1 อำเภอ

6) ปัญหาทางด้านวิชาการ ประกอบไปด้วยอำเภอ หนองโดน จำนวน 1 อำเภอ

7) ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกร จำนวน 3 อำเภอ ตามลำดับ

จากสรุปข้างต้น เราสามารถเห็นได้ว่าประเด็นปัญหาที่มีความเร่งด่วนมากที่สุดคือขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตร และความยากจน ซึ่งสามารถเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกษตรและคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่นี้อย่างมาก นอกจากนี้ การเสริมสร้างระบบชลประทานและการส่งเสริมการรวมกลุ่มและการอบรมเกษตรกรในการบริหารจัดการที่ดีเพียงพอก็เป็นที่สำคัญในการแก้ไขประเด็นปัญหาในพื้นที่นี้. ปัญหา 1ปัญหาเรื่องที่ดิน 2.ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการทำเกษตร 3.ปัญหาแหล่งเงินทุน 4. ปัญหากระบวนการผลิต 5.ปัญหาแรงงาน 6.ปัญหาทางด้านวิชาการ

ข้อมูลแผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 จากข้อมูลสถิติแห่งชาติ ปี 2558 พบว่าจังหวัดสระบุรี มีผู้ทำงานอยู่ในแรงงานนอกระบบ จำนวน 148,511 คน หรือร้อยละ 36.51 ของผู้มีงานทำทั้งหมด อุตสาหกรรมที่มีแรงงานนอกระบบสูงสุดคือ เกษตรกรรม จำนวน 54,353 คน หรือ

[32] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560), หน้า 80.

ร้อยละ 36.60 รองลงมา คือ การขายส่ง การขายปลีกฯ จำนวน 30,461 คน หรือร้อยละ 20.51 ส่วนอาชีพที่มีการทำงานนอกระบบสูงสุด คือ ด้านการเกษตรและประมง จำนวน 49,667 คน หรือร้อยละ 33.44 สำหรับด้านการศึกษาแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับต่ำกว่าประถมศึกษา จำนวน 46,858 คน หรือร้อยละ 31.55[33]

ประชากร ณ เดือน มกราคม 2559 รวมทั้งสิ้น 639,268 คน เป็นชาย 316,029 คน หญิง 323,239 คน สำหรับอำเภอที่ประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองสระบุรี 119,525 คน จำนวนรองลงมา อำเภอแก่งคอย จำนวน 99,259 คน และอำเภอหนองแคจำนวน 92,715 คน[34]

จังหวัดสระบุรี มีประชากรจำนวน 638,900 คน เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน 404,964 คน โดยผู้มีงานทำ 397,827 คน ผู้ว่างงาน 5,581 คน กำลังแรงงานที่รอฤดูกาล 1,551 คน ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน 188,951 คน (ทำงานบ้าน เรียนหนังสือ และอื่นๆ)[35]

ผู้มีงานทำในจังหวัดสระบุรีมีจำนวนทั้งสิน 397,827 คน เป็นผู้ที่ทำงานในภาคเกษตรกรรม 52,627 คน (ร้อยละ 13.23) ผู้ที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม 345,200 คน (ร้อยละ 86.77) โดยกลุ่มผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมจะทำงานในสาขาการผลิตมากที่สุดมี 146,355 คน (ร้อยละ 42.40)[36]

จังหวัดสระบุรีมีเนื้อที่ทั้งหมด1,760,535ไร่ จำนวน 13 อำเภอ โดยแบ่งเป็นเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร 1,186,065 ไร่ หรือร้อยละ67.37 และเนื้อที่นอกการเกษตร 574,470 ไร่ หรือร้อยละ 32.63 ของเนื้อที่ทั้งหมด สำหรับเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรเป็นที่พืชไร่ มากที่สุด 537,236 ไร่ จำนวนหรือร้อยละ 42.09 รองลงมา คือ ที่นา ที่ไม้ผล/ไม้ยืนต้น ที่การเกษตรอื่น และที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ร้อยละ 39 10.96, 6.92 และ 0.49 ของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร ตามลำดับ[37]

2.3.3 สรุปประเด็นปัญหา และความต้องการของประชาชนเชิงพื้นที่

จากข้อมูลการวิเคราะห์ความต้องการ และศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นจากเวทีประชาคม ภายใต้แผนพัฒนาอำเภอจากทุกอำเภอ 13 อำเภอ ตามแผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 81-98 สรุปประเด็นปัญหาและความต้องการของประชาชนภายใต้แผนพัฒนาอำเภอที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร จากประเด็นปัญหาและความต้องการของประชาชนภายใต้แผนพัฒนาอำเภอที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร สามารถสรุปประเด็นปัญหาหลักได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเรื่องที่ดิน
2. ปัญหาเรื่องภัยธรรมชาติ และแหล่งน้ำในการทำเกษตร

---

[33] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 12

[34] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 3.

[35] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 12

[36] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 12

[37] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 15

3. ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด

4. ปัญหาแหล่งเงินทุน

5. ปัญหากระบวนการผลิต

ปัญหาดังกล่าวสามารถแยกจำนวน และปริมาณปัญหาได้ดังต่อไปนี้

1) ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร (จำนวนพื้นที่: 6)

1.1) ปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรกรรม

1.2) ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนา

1.3) ปัญหาถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาสินค้าทางการเกษตร (ข้าว)

1.4) ปัญหาฝายชะลอน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร

1.5) ปัญหานิคมสร้างตนเองและการออกเอกสารสิทธิ์ที่นิคม

1.6) ปัญหาการขนส่งพืชผลทางการเกษตร

2) ปัญหาเรื่องที่ดิน (จำนวนพื้นที่: 6)

2.1) ปัญหาขาดที่ดินทำกิน

2.2) ปัญหานิคมสร้างตนเองพระพุทธบาท และการออกเอกสารสิทธิ์ที่นิคม

2.3) ปัญหาขาดที่ดินทำกินเนื่องจากประชาชนขาดปัจจัยในการผลิต

3) ปัญหาเรื่องแหล่งเงินทุน (จำนวนพื้นที่: 3)

3.1) ปัญหาขาดแคลนทุนทรัพย์ / ปัจจัยการผลิต

3.2) ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในพื้นที่ตำบลหนองแก

4) ปัญหาเรื่องราคาสินค้าทางการเกษตร (จำนวนพื้นที่: 2)

4.1) ปัญหาถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาสินค้าทางการเกษตร (ข้าว)

4.2) ปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำไม่คุ้มกับที่ได้ลงทุนไป

5) ปัญหาเรื่องกระบวนการผลิต (จำนวนพื้นที่: 3)

5.1) ปัญหาการลดลงของผลผลิตทางการเกษตรเนื่องจากปัญหาพื้นที่ทำการเกษตรขาดอินทรียวัตถุ (ดินจืด)

5.2) ปัญหาต้นทุนในการผลิตสูง

5.3) ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพเนื่องจากใช้ปุ๋ยเคมีในการทำเกษตร

6) ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม (จำนวนพื้นที่: 1)

6.1) ปัญหาภาวะโลกร้อนในพื้นที่หมู่บ้านเนื่องจากยังมีเกษตรกรใช้วิธีการเผาฝาง

7) ปัญหาแรงงาน (จำนวนพื้นที่: 1)

7.1) ปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

7.2) ปัญหาการรรับเข้าทำงานในเมืองของคนหนุ่มสาว

8) ปัญหาทางด้านวิชาการ (จำนวนพื้นที่: 1)

ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตรเป็นปัญหาหลักที่พบบ่อยในพื้นที่หลายแห่ง โดยเฉพาะในภาวะขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรในฤดูแล้ง นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องที่ดินและปัญหาเรื่องราคาสินค้าทางการเกษตรก็เป็นปัญหาที่สำคัญ ที่ควรให้ความสนใจ เนื่องจากมีผลต่อรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่นั้น การแก้ไขปัญหานี้อาจต้องคำนึงถึงการจัดการน้ำและทรัพยากรทางการเกษตรให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมความรู้และวิชาการในการทำเกษตรในพื้นที่นี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินการเกษตรและเพิ่มรายได้ของเกษตรกรในระยะยาว

สรุปประเด็นปัญหาหลักของเกษตรกร ทั้ง 13 อำเภอ

1) ปัญหาเรื่องที่ดิน ประกอบไปด้วยอำเภอ พระพุทธบาท, วิหารแดง, ดอนพุด, วังม่วง จำนวน 4 อำเภอ

2) ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการทำเกษตร ประกอบไปด้วยอำเภอ แก่งคอย, หนองแซง, เสาไห้, พระพุทธบาท, วิหารแดง, ดอนพุด, วังม่วง, เฉลิมพระเกียรติ จำนวน 8 อำเภอ

3) ปัญหากลไกทางการตลาด ประกอบไปด้วยอำเภอ หนองแค, บ้านหมอ, ดอนพุด จำนวน 3 อำเภอ

4) ปัญหาแหล่งเงินทุน ประกอบไปด้วยอำเภอ พระพุทธบาท จำนวน 1 อำเภอ

5) ปัญหากระบวนการผลิต ประกอบไปด้วยอำเภอ หนองแค, วิหารแดง, ดอนพุด จำนวน 3 อำเภอ

6) ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกร จำนวน 3 อำเภอ ตามลำดับ

สรุปประเด็นปัญหาต่างๆ จากมากไปหาน้อยและอธิบายได้ ดังนี้

1) ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการทำเกษตร (จำนวนพื้นที่: 8)

1.1) ปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรกรรม

1.2) ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนา

1.3) ปัญหาถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาสินค้าทางการเกษตร (ข้าว)

1.4) ปัญหาฝายชะลอน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร

1.5) ปัญหานิคมสร้างตนเองและการออกเอกสารสิทธิ์ที่นิคม

1.6) ปัญหาการขนส่งพืชผลทางการเกษตร

1.7) ปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรกรรม (ทำนา)

1.8) ปัญหาคลองทำการเกษตรน้ำตื้นเขิน

2) ปัญหาเรื่องที่ดิน (จำนวนพื้นที่: 4)

2.1) ปัญหาขาดที่ดินทำกิน

2.2) ปัญหานิคมสร้างตนเองพระพุทธบาทและการออกเอกสารสิทธิ์ที่นิคม

3) ปัญหากลไกทางการตลาด (จำนวนพื้นที่: 3)

3.1) ปัญหาถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาสินค้าทางการเกษตร (ข้าว)

3.2) ปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำไม่คุ้มกับที่ได้ลงทุนไป

3.3) ปัญหาการถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาสินค้าทางการเกษตร (ข้าว)

4) ปัญหาแหล่งเงินทุน (จำนวนพื้นที่: 1)

4.1) ปัญหาขาดแคลนทุนทรัพย์ / ปัจจัยการผลิต

5) ปัญหากระบวนการผลิต (จำนวนพื้นที่: 3)

5.1) ปัญหาการลดลงของผลผลิตทางการเกษตรเนื่องจากปัญหาพื้นที่ทำการเกษตรขาดอินทรียวัตถุ (ดินจืด)

5.2) ปัญหาต้นทุนในการผลิตสูง

5.3) ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพเนื่องจากใช้ปุ๋ยเคมีในการทำเกษตร

สามารถเห็นได้ว่าปัญหาที่เกี่ยวข้องกับน้ำในการเกษตรเป็นปัญหาหลักที่ควรให้ความสนใจ เนื่องจากมีผลต่อผลผลิตทางการเกษตรและรายได้ของประชาชนในพื้นที่นั้น นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องที่ดิน ปัญหาทางการตลาด และปัญหาในกระบวนการผลิตเป็นปัญหาสำคัญที่ควรพิจารณาเมื่อพัฒนาแนวทางแก้ไขในพื้นที่นี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำเกษตร และเพิ่มรายได้ของเกษตรกรในระยะยาว

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับน้ำในการเกษตรเป็นปัญหาหลักที่ควรให้ความสนใจ เนื่องจากมีผลต่อผลผลิตทางการเกษตรและรายได้ของประชาชนในพื้นที่นั้น นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องที่ดิน ปัญหาทางการตลาด และปัญหาในกระบวนการผลิตเป็นปัญหาสำคัญที่ควรพิจารณาเมื่อพัฒนาแนวทางแก้ไขในพื้นที่นี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำเกษตรและเพิ่มรายได้ของเกษตรกรในระยะยาว

สรุปประเด็นปัญหาหลักของเกษตรกร ทั้ง 13 อำเภอ

ปัญหาด้านน้ำเสียและมลพิษทางน้ำ เนื่องจากจังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดที่เหมาะสมแก่การลงทุน ด้านอุตสาหกรรมต่างๆ พร้อมทั้งได้ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมตอนบนการประกอบการอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจากที่ โรงงานอุตสาหกรรมมีมากมายอยู่หลาย ประเภท ก็จะมีลักษณะของน้ำเสียแตกต่างกันออกไป ทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรมลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนริมฝั่งแม่น้ำ และประชาชนที่ใช้น้ำเพื่อใช้ในครัวเรือน หรือ ทำเกษตรกรรมเกิดปัญหาตามมาในภายหน้า[38]

จากรายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี2556 ซึ่งจัดโดยกรมควบคุมมลพิษ พบว่าคุณภาพน้ำ ของแม่น้ำป่าสักในช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดสระบุรี จัดให้เป็นแหล่งน้ำผิวดินที่มีคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมโดยพบว่า ค่าความสกปรกของน้ำในรูป BOD เป็นพารามิเตอร์ที่บ่งชี้ปัญหาคุณภาพน้ำ

[38] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 78

แหล่งกำเนิดมลพิษของแม่น้ำป่าสักช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย โรงงานอุตสาหกรรม การเกษตร การประมง และชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดที่สำคัญ คือ โรงงานอุตสาหกรรมและการประมง[39]

เป้าหมายการพัฒนาของจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2561-2565 (ฉบับทบทวน) เมืองการค้าการลงทุน ในอุตสาหกรรมสีเขียวระดับชาติ สังคมแห่งความสุข

1) พัฒนาสู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศน์ (Eco Industrail Town)

2) ส่งเสริมขีดสามารถในการแข่งขัน ภาคอุตสาหกรรม การค้า การลงทุน การเกษตร การท่องเที่ยวและบริการ

3) เสริมสร้างความมั่นคง และสังคมคุณภาพตามวิถีภูมิปัญญาไทย

4) เพิ่มประสิทธิภาพระบบบริการสาธารณะ โดยมีจุดยืนทางยุทธศาสตร์ (Positioning) เมืองอุตสาหกรรม เกษตรปลอดภัย เมืองท่องเที่ยวทางเลือก เพื่อนำไปสู่เกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ (Smart Farming) ปัญหาด้านเกษตรกรรมของจังหวัดสระบุรี ส่วนที่ 1 ข้อมูลเพื่อการพัฒนา หัวข้อ 1.7 ประเด็นปัญหาและความต้องการเชิงพื้นที่จังหวัดได้ดำเนินการสำรวจสภาพปัญหา และความต้องการด้านต่าง ๆ ของประชาชนในจังหวัดสระบุรี[40]

ข้อมูลการพัฒนาของจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2561-2565 (ฉบับทบทวน) ด้านแรงงานจังหวัดสระบุรี ผู้มีงานทำในจังหวัดสระบุรีมีทั้งสิ้น 390,352 คน เป็นผู้ที่ทำงานในภาคเกษตรกรรม 45,063 คน (ร้อยละ 11.54) ผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม มีจำนวน 345,289 คน (ร้อยละ 88.46) โดยทำงานในสาขาการผลิตมากที่สุด 152,811 คน (ร้อยละ 44.26) รองลงมา การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ฯ จำนวน 62,258 คน (ร้อยละ 18.03) และกิจกรรมโรงแรม และอาหาร 26,244 คน (ร้อยละ 7.60) ของผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมทั้งหมด ผู้มีงานทำส่วนใหญ่เป็นระดับอุดมศึกษาจำนวน 104,994 คน (ร้อยละ 26.90)[41]

2.3.4 สรุปประเด็นปัญหา และความต้องการของประชาชนเชิงพื้นที่

จากข้อมูลการวิเคราะห์ความต้องการ และศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นจากเวทีประชาคม ภายใต้แผนพัฒนาอำเภอจากทุกอำเภอ 13 อำเภอ แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2565 (ฉบับทบทวน) หน้า 90 สรุปประเด็นปัญหาและความต้องการของประชาชนภายใต้แผนพัฒนาอำเภอ

---

[39] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 หน้า 104

[40] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 - 2565 (ฉบับทบทวน) หน้าที่ 90

[41] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2565 (ฉบับทบทวน) หน้า 15

ปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์

ปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์เป็นปัญหาสำคัญที่อาจทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง เนื่องจากดินที่ไม่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกและผลิตพืชอาจไม่ให้ผลผลิตที่มากพอที่ควร

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอ

ปัญหาความขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรเป็นปัญหาอันสำคัญ ที่ส่งผลต่อการเพาะปลูกและผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งที่เป็นปัญหาพื้นที่

ปัญหาภัยแล้งส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง

ปัญหาภัยแล้งส่งผลต่อการลดลงของผลผลิตทางการเกษตร เนื่องจากความขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งที่ทำให้เกษตรกรไม่สามารถดำเนินการเกษตรได้อย่างปกติ

ปัญหาศัตรูพืชระบาด

ปัญหาศัตรูพืชระบาดอาจทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงเนื่องจากการทำลายพืชทางการเกษตร ซึ่งส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกร

ต้องการองค์ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการแปรรูป

ความขาดความรู้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการแปรรูปอาจทำให้เกษตรกรไม่สามารถใช้วิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเพาะปลูกและผลิตพืชได้อย่างมีประสิทธิภาพ.

โดยทั้งห้าปัญหาที่กล่าวถึงส่งผลต่อรายได้และคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่นั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจจำเป็นต้องใช้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเช่น การบริหารน้ำและดินให้เหมาะสม การเพิ่มความรู้และการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำเกษตร และการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มความรู้ในการผลิตและการแปรรูปอาหารเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกรในระยะยาว

สรุปประเด็นปัญหาหลักของเกษตรกร ทั้ง 13 อำเภอ

ประเด็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรและการผลิตอาหาร ซึ่งรวมถึงปัญหาดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์และแหล่งน้ำที่ไม่เพียงพอที่ส่งผลให้การเพาะปลูกและผลผลิตทางการเกษตรลดลง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับภัยแล้งที่มีผลกระทบในการเกษตรและปัญหาศัตรูพืชที่ระบาด ในระยะยาว การเพิ่มองค์ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและการแปรรูปก็เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเรียนรู้วิธีการจัดการปัญหาเหล่านี้และเพิ่มรายได้ของเกษตรกรในพื้นที่นั้น โดยทั้งห้าปัญหานี้มีความสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาทางการเกษตรและเพิ่มคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่นี้

ผลการประเมินคุณภาพน้ำโดยรวมของแม่น้ำป่าสัก จังหวัดสระบุรี โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานคุณภาพน้ำแหล่งน้ำผิวดิน พบว่า คุณภาพน้ำส่วนใหญ่จัดอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม (ประเภทที่ 4) ซึ่งต่ำกว่ามาตรฐานแหล่งน้ำผิวดินตามประกาศกรมควบคุมมลพิษ เรื่อง กำหนดประเภทของแหล่งน้ำในแม่น้ำป่าสัก ลงวันที่ 27 มีนาคม 2551 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนพิเศษ 71 วันที่ 27 มีนาคม 2551 กำหนดให้แม่น้ำป่าสักตั้งแต่จุดบรรจบระหว่างแม่น้ำป่าสักกับแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณเทศบาล

ตำบลหอรัตนชัย หมู่ที่ 2 ตำบลหอรัตนชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา กิโลเมตรที่ 0 จนถึงแม่น้ำป่าสัก บริเวณเทศบาลตำบลหล่มสัก ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ กิโลเมตรที่ 568 เป็นแหล่งน้ำประเภทที่ 3 โดยมีค่าต่ำสุด-สูงสุด และค่าเฉลี่ยของคุณภาพน้ำที่สำคัญ ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากน้ำทิ้งจากภาคครัวเรือน และเกษตรกรรม ดังนั้นควรมีการรณรงค์ให้ประชาชนลดการใช้น้ำเพื่อลดน้ำเสีย และมีการจัดการน้ำเสียที่ต้นทางโดยการบำบัดน้ำเสียที่บ้านเรือน น้ำที่บำบัดแล้วกลับมาใช้ประโยชน์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการจัดสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมชุมชน และดำเนินงานระบบบำบัดน้ำเสียรวมที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ หรือส่งเสริมให้มีการบำบัดน้ำเสียในบ้านเรือนเบื้องต้นโดยใช้ถังบำบัดสำเร็จรูป

ด้านเกษตรกรรม ลดการใช้ปุ๋ยเคมี ส่งเสริมการนำของเสียมาทำปุ๋ยอินทรีย์ หรือก๊าซชีวภาพ และใช้ปุ๋ยในปริมาณที่เหมาะสม ไม่มากจนตกค้างสะสมบนน้ำดิน เป็นการลดค่าใช้จ่าย ทั้งนี้การนำน้ำ ที่บำบัดแล้วจากระบบบำบัดรวมมาใช้ในการเกษตรก็เป็นการลดปริมาณน้ำทิ้งที่จะระบายลงสู่แหล่งน้ำ สาธารณะ โดยมีที่มาจาก สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 7[42]

ด้านการเกษตร พบว่าเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกระบวนการ บริการจัดการภาคเกษตรอย่างเป็นระบบทั้งในส่วนของกระบวนการผลิต กระบวนการแปรรูป กระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ ให้ได้มาตรฐานเพื่อรองรับการขยายตัวของตลาดในอนาคต[43]

สรุปประเด็นปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ตามข้อมูลที่ 1 แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) และข้อมูลที่ 2 แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2564 ข้อมูลที่ 3.แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2561 – 2565 (ฉบับทบทวน) ประกอบไปด้วยปัญหาดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเรื่องที่ดิน
2. ปัญหาแหล่งน้ำเพื่อทำการเกษตร
3. ปัญหาภัยแล้ง
4. ปัญหาองค์ความรู้ทางการเกษตร
5. ปัญหาทางด้านแรงงาน
6. ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด
7. ปัญหาทางด้านการผลิต
8. ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุน

---

[42] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) หน้า 38

[43] แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2557 – 2560 (ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560) หน้า 68

สรุปประเด็นปัญหาแยกตามแผนพัฒนาจังหวัด ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2557-2565

ปัญหาทางดินและแหล่งน้ำในการเกษตรคือปัญหาที่สำคัญที่มีตั้งแต่ปี 2557-2565 ซึ่งในปี 2561-2565 มีการทบทวนในส่วนของปัญหาเรื่องที่ดิน และปัญหาเรื่องภัยธรรมชาติที่ส่งผลต่อแหล่งน้ำในการเกษตร โดยปัญหาเรื่องที่ดินแสดงถึงความขาดความอุดมสมบูรณ์ของดินและปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตรจำเป็นต้องการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่เพียงพอ

ปัญหาทางด้านวิชาการแสดงถึงความจำเป็นในการเพิ่มองค์ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและการแปรรูป และปัญหาแรงงานสำคัญที่แสดงถึงความขาดแคลนแรงงานในพื้นที่

ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาดเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการตลาดในการขายผลผลิตเกษตร และปัญหาการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญหาแหล่งเงินทุนเน้นถึงความขาดแคลนแหล่งเงินทุนที่สำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาทางการเกษตรและชุมชนในพื้นที่

ทั้งหมดทั้งนี้ ในแผนพัฒนาจังหวัดสระบุรีระบุถึงปัญหาที่สำคัญในพื้นที่และเรียงลำดับแต่ละปัญหาตามความสำคัญและความเร่งด่วนของการแก้ไขแต่ละประเด็นปัญหา

2.4 สรุป

จากการศึกษาสภาพปัญหาการทำเกษตรวิถีของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรีนั้น สามารถสรุประเด็นปัญหาต่างๆ ได้ดังนี้

1.ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ 2.ปัญหาด้านที่ดิน 3.ปัญหาด้านการผลิต 4.ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และ 5.ปัญหาด้านกลไกทางการตลาด

บทที่ 3
หลักพุทธปรัชญา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ประกอบไปด้วย(1) หลักสัมมาทิฏฐิ (2) หลักสัมมาอาชีวะ (3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (4) หลักสันโดษ (5) หลักวัฒนมุข 6 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ฎีกา อนุฎีกา ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

3.1 เกษตรวิถีสมัยพุทธกาล

เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล ประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม เป็นหลัก และเป็นไปเพื่อการยังเลี้ยงชีพ เป็นหลัก โดยอาศัยและพึ่งพาน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล เป็นหลัก มีการใช้แหล่งน้ำอื่น ๆ บ้าง เช่นแม่น้ำ ลำคลอง แต่ก็เป็นส่วนน้อย เนื่องจากในอดีตยังไม่มีเทคโนโลยีทางการเกษตร เพื่อตอบสนองการทำเกษตร มุ่งเน้นที่ปริมาณ แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน เช่น วัว ควาย ที่ใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเกษตร เช่น การไถ คลาด เครื่องมือในการทำเกษตรส่วนใหญ่ เกษตรกรจะทำเองโดยใช้วัสดุตามท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ไผ่ นำมาผลิตโดยใช้วิถีการจักสาน เพื่อใช้เองตามฤดูกาล หรือแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชน ผลผลิตขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝน ที่ตกลงมาในแต่ล่ะปี ปีไหนฝนตกต้องตามฤดูกาล น้ำอุดมสมบูรณ์ ไม่มากเกินไป หรือ น้อยเกินไป ผลผลิตก็มากตามไปด้วย และเมื่อภายหลังเจ้าชายสิทธัตถะ ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ก็ยังเคยบอกว่า แม้พระองค์ก็เป็นชาวนา แต่เป็นการทำนาทางธรรม ดังที่แสดงไว้ใน กสิสูตร ความว่า “กสิภารทวาชพราหมณ์ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับยืนบิณฑบาตอยู่ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระสมณะ ข้าพเจ้าไถและหว่านครั้นไถและหว่านแล้ว ย่อมบริโภค ข้าแต่พระสมณะ แม้พระองค์ก็จงไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จงบริโภคเถิดพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรพราหมณ์ แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วก็บริโภค [1]

การทำนาของพระพุทธเจ้านั้น ใช้หลัก ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอก และไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและประตัก เรามีกายคุ้มครองแล้ว มีวาจาคุ้มครองแล้ว เป็นผู้สำรวมแล้วในการบริโภคอาหาร เราทำการดายหญ้า (คือวาจาสับปรับ) ด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของเราเป็นเครื่องให้แล้วเสร็จงาน ความเพียรของเราเป็นเครื่องนำธุระไปให้สมหวังนำไป

[1] สำ.ส. 15/672/240.

ถึงความเกษมจากโยคะ ไปไม่ถอยหลัง ยังที่ซึ่งบุคคล ไปแล้วไม่เศร้าโศก เราทำนาอย่างนี้ นาที่เราทำนั้นย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคลทำนาอย่างนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ เมื่อลงมือปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้า[2]

หลักธรรมที่ปรกฏในพระสูตรนี้ประกอบด้วย ศรัทธา ความเพียร ปัญญา หิริ สติ การคุ้มครองกาย การคุ้มครองวาจา การสำรวม สัจจะ โสรัจจะ เป็นต้น

การทำนาทางธรรมของพระพุทธองค์นั้นก็เพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์ ในส่วนการทำนาของเกษตรกร ก็เพื่อมุ่งหวังผลผลิตให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ให้ประสบผลสำเร็จในอาชีพเกษตรกร เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี สามารถนำ หลักการ และวิธีการทำนาของพระองค์ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม กับ วิถีชีวิตของตนเองได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ประสบผลสำเร็จอย่างมั่นคง และยั่งยืนได้ ด้วยการนำเอาหลักธรรมที่สำคัญในพระสูตรนี้ อันประกอบไปด้วย ศรัทธา ความเพียร ปัญญา เป็นสำคัญ. สำหรับหลักธรรมที่นำมาใช้กับ “เกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี” ประกอบไปด้วย 1) หลักสัมมาทิฏฐิ 2) หลักสัมมาอาชีวะ 3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4) หลักสันโดษ และ5) หลักวัฒนมุข

ปฐมเทศนาครั้งแรก หลังจากพระพุทธองค์ได้ทรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ให้กับปัจจวัคคีย์ทั้ง 5 ในคืนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 และได้มีพระสงฆ์องค์แรกของโลกเกิดขึ้น คือท่าน โกณฑัญญะ ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นหลักใหญ่ในการน้อมนำเพื่อศึกษา นำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อการหลุดพ้นของเวไนยสัตว์ หลักธรรมดังกล่าว เรียกว่า“ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ประกอบไปด้วยมรรคอันมีองค์ 8 คือหนทางแห่งการหลุดพ้น ของมวลมนุษย์ชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถือเป็นหลักธรรมคำสอนที่ยิ่งใหญ่ ที่แสดงไว้ในพระไตรปิฎก หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ พระพุทธองค์ได้ทรงเสด็จดำเนินไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงปฐมเทศนาชื่อ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ให้กับปัจจวัคคีย์ทั้ง 5 ฟัง โดยในการแสดงธรรมในครั้งนั้น ได้เกิดพระสงฆ์องค์แรกของโลก ชื่อว่า พระอัญญาโกณฑัญญะ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คือธรรมที่พระพุทธองค์ได้แสดงถึงหลักแห่งการหลุดพ้นทุกข์ มุ่งสู่พระนิพพาน หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ได้แสดงไว้ดังนี้ มรรคมีองค์ 8 อันประเสริฐ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ[3]

หลักอริยมรรค 8 หรือ ทางสายกลาง ประกอบด้วย 1) ความเข้าใจถูกต้อง 2) ความดำริถูกต้อง 3) การพูดจาถูกต้อง 4) การกระทำถูกต้อง 5) การทำอาชีพถูกต้อง 6) ความพากเพียรถูกต้อง 7) การระลึกประจำใจถูกต้อง และ 8) การตั้งใจมั่นถูกต้อง โดยในหลักของสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยง

---

[2] สำ.ส. 15/674/241.

[3] วิ.มหา 4/13/18

ชีพ หรือทำมาหากินโดยอาชีพสุจริต ก็จัดเป็นสางที่ขาดไม่ได้ในเรื่องของอาชีพเกษรที่ก็จัดเป็นสัมมาชีพนั่นเอง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายมัชฌิมาปฏิปทา ไว้ดังนี้ มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง, ข้อ ปฏิบัติเป็นกลางๆ ไม่หย่อนจนเกินไป มัธ และไม่ตึงจนเกินไป ไม่ข้องแวะที่สุด 2 อย่างคือ กามสุขัลลิกานุโยค และ อัตตกิลมถานุโยค, ทางแห่งปัญญา (เริ่มด้วยปัญญา, ดำเนินด้วยปัญญา นำไปสู่ ปัญญา) อันพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย คือ ความดับกิเลสและความทุกข์ หรือความหลุดพ้นเป็นอิสระสิ้นเชิง ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นที่สุด พุทธพจน์จากปฐมเทศนา หรือธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ แสดงความหมาย เนื้อหา และจุดหมายของมัชฌิมาปฏิปทาไว้โดยสรุปครบทั้งหมด ที่ควรสังเกต คือ ความเป็นทางสายกลาง (the Middle Path หรือ Middle Way) นั้น เป็นเพราะไม่เข้าไปข้องแวะที่สุด 2 อย่าง (แต่ไม่ใช่อยู่กลางระหว่างที่สุดทั้งสอง) คือ

1. กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข (the extreme of sensual indulgence หรือ extreme hedonism)

2. อัตตกิลมถานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง (the extreme of self mortification nga extreme asceticism) บางครั้ง มีผู้นำเอาคำว่าทางสายกลางไปใช้อย่างกว้างขวาง หมายถึง การกระทำหรือความคิด ที่อยู่ ถึงกลาง ระหว่างการกระทำหรือความคิดสองแบบสองแนว หรือคนสองพวกสองฝ่าย คือวัดเอาให้ได้ครึ่งทาง ระหว่างสองแบบหรือสองฝ่ายนั้น[4]ทางสายกลางที่แท้จริง มีหลักที่แน่นอน ความแน่นอนของทางสายกลางนั้น อยู่ที่ความมีจุดหมายหรือเป้าหมายที่แน่ชัด เมื่อมีเป้าหมายหรือจุดหมายที่แน่นอนแล้ว ทางที่นำไปสู่จุดหมายนั้น หรือการกระทำที่ตรงจุด พอเหมาะพอดีจะให้ผลตามเป้าหมายนั้นแหละ คือทางสายกลาง[5]

สรุป "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" ถือเป็นการแสดงธรรมครั้งแรกให้กับปัจจวัคคีย์ ทั้ง 5 ในคืนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นธรรมที่พระพุทธองค์ได้แสดงถึงหลักแห่งการหลุดพ้นแห่งความทุกข์ทั้งปวง เป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ที่เรียกว่าหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง โดยมีมรรคอันมีองค์ 8 ที่ประกอบไปด้วย สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, และสัมมาสมาธิ เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้นอย่างแท้จริง

---

[4] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย,* พิมพ์ครั้งที่ 50 (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 19) พิมพ์ครั้งที่7 : (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต 2561) หน้า 525.

[5] เรื่องเดียวกัน หน้า 526.

3.2 หลักพุทธปรัชญา

3.2.1 พุทธปรัชญาคืออะไร

ปรัชญาคือการแสวงหาความจริงอันอันติมะเกี่ยวกับมนุษย์และโลกหรือสากลจักรวาลภายนอกตัวมนุษย์ด้วยการใช้เหตุผล

เมื่อเข้าใจว่า ปรัชญาคืออะไรแล้ว คราวนี้ก็มาถึงคำถามว่า “พุทธปรัชญาคืออะไร” คำตอบสำหรับคำถามนี้ก็คือ “พุทธปรัชญาได้แก่ หลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา “นิยามความหมายนี้ทำให้มองเห็นขอบเขตของพุทธปรัชญาว่าจำกัดอยู่ในส่วนที่เป็นศาสนธรรมของพุทธศาสนาเท่านั้น จะไม่รวมไปถึงองค์ประกอบอื่น ๆ เว้นเสียแต่ว่าองค์ประกอบเหล่านี้ จะเกี่ยวโยงกับศาสนธรรม จึงจะศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญาด้วยเท่านั้น

3.2.2 ลักษณะของพุทธปรัชญา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ได้ทรงแสดงหลักธรรมให้เห็นถึงความเป็นศาสนาที่สมบูรณ์ด้วยเหตุผล หลักจริยธรรมที่สามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงวางหลักง่าย ๆ ของการดำเนินชีวิตเอาไว้ ซึ่งพอจะประมวลลักษณะเด่น ๆ ของพุทธปรัชญาได้ดังนี้หลีกเลี่ยงที่จะโต้แย้งทางปรัชญา เช่น ปัญหาทางอภิปรัชญาที่เรียกว่า อัพยากตปัญหา เป็นต้นมีจุดเริ่มต้นแบบทุนิยม (ทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น) และจบลงที่สุนิยม มีลักษณะเป็นสัจจนิยมฯ กรรม คือ การกระทำด้วยตนเองเป็นแบบปฏิบัตินิยม คืออริยสัจ 4

3.2.3 หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้า

มรรค 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทากฎสากลในธรรมชาติพุทธปรัชญาปฏิเสธแนวคิดของปรัชญาอินเดียระบบเก่า คือ ประกาศิตของพระเจ้าในพระเวท แม้ในพุทธศาสนาก็ให้ใช้หลักกาลามสูตร ,ปฏิเสธการสร้างโลกของพระพรหม สรรพสิ่งเป็นไปตามหลักปฏิจจสมุปบาท,ไม่เห็นด้วยกับการอาบน้ำล้างบาปและยัญพลีกรรม,ไม่ยอมรับระบบวรรณะคนจะดีชั่วเพราะกรรม มิใช่ชาติตระกูล ไม่ยอมรับทางสุดโต่งทั้งสองส่วน ทรงแสดงทางสายกลาง

3.2.4 ไตรลักษณ์

ทรงแสดงว่า สรรพสิ่ง ย่อมมีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามหลักแห่งอนิจจัง ทุกขังอนัตตา คือ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์และมิใช่ตัวตนเสมอกัน ไม่มียกเว้น

3.2.5 อริยสัจ 4

ทรงแสดงว่าปัญหาทุกข์ของชีวิตทุกอย่างเกิดจากสาเหตุคือความอยาก (ตัณหา) ด้วยประการต่าง ๆ แล้วทรงแสดงว่า ความดับสนิทแห่งความทุกข์ทั้งมวล (นิโรธ) ต้องปฏิบัติตามแนวทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ประการ

3.2.6 ปฏิจจสมุปบาท หรือทฤษฎีสาเหตุสัมพันธ์ การเกิดกับดับของสิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามหลักปัจจยาการคือเหตุปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้นแบบลูกโซ่ ในลักษณะเป็นวงจรหาเบื้องต้นและเบื้องปลายหรือที่สุดไม่พบ ผลที่เกิดจากสาเหตุอันหนึ่ง ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดสิ่งอื่นอีกต่อไป เรื่อยไป ไม่มีสิ้นสุด

3.2.7 กฎแห่งกรรม

กรรมคือการกระทำของมนุษย์มีแรงผลักดันมาจากกิเลสเป็นเหตุแล้วให้เกิดผล (วิบาก) ของการกระทำนั้น แล้วผลก็จะกลายเป็นเหตุให้ทำกรรมต่อไปอีก จนกว่าจะตัดกิเลสอันเป็นเหตุแห่งการทำกรรมได้ วงจรแห่งกฎแห่งกรรมก็จะสิ้นสุดลง เข้าสู่ความสิ้นทุกข์ในวัฏฏสงสาร คือ พระนิพพาน หรือ เข้าสู่อรหันตภูมิ การกระทำจึงจะเป็นแต่เพียงกิริยาไม่มีผล (วิบาก) ที่เป็นทุกข์อีกต่อไป

3.2.8 อนัตตา

จากการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันเกิดขึ้นตามหลักแห่งปัจจยาการ จึงไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่แท้จริงที่จะยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นตัวเราของเรา เป็นตัวเขาของเขา ไม่อยู่ในอำนาจของใคร ที่จะบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่ตนปรารถนาได้ จึงไร้ตัวตน ไม่มีอาตมัน และวิญญาณอมตะดังนี้ลัทธิเทวนิยมทั่วไปเชื่อถือกันอยู่

3.2.9 พุทธศาสนากับพุทธปรัชญา

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ปรัชญา (Philosophy) ที่แปลว่าความรักในความรู้กับศาสนานั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในลำดับแห่งวิวัฒนาการที่ผ่านมาบรรดาวิชาทั้งปวง ปรัชญาเป็นวิชาแรกที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ต่อมาก็คือศาสนา หากกล่าวเฉพาะพุทธศาสนากับพุทธปรัชญา ก็จะได้ลักษณะเฉพาะว่า พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นคำถามส่วนพุทธศาสนามีลักษณะเป็นคำตอบ มีบ่อเกิดมาจากแหล่งเดียวกันคือจิตใจของมนุษย์ ดังนั้น จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า

พุทธปรัชญามีฐานะเป็นทฤษฎี พุทธศาสนาเป็นภาคปฏิบัติ

พุทธปรัชญาเป็นความคิด พุทธศาสนาเป็นการกระทำ

พุทธปรัชญาเกิดจากความสงสัย พุทธศาสนาเป็นการตอบสนองความสงสัยและเป็นคำตอบที่ตอบแล้ว

ปรัชญาทุกระบบ โดยเฉพาะปรัชญาตะวันออกซึ่งรวมทั้งพุทธปรัชญาด้วย มุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต เช่นเดียวกับปรัชญาตะวันตก แต่มีข้อแตกต่างกันคือ ปรัชญาตะวันตกมุ่งแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว โดยไม่พยายามที่จะปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงความจริงที่ได้แสวงหาพบแล้ว เพราะฉะนั้น นักปรัชญาตะวันตกอาจดำเนินชีวิตไปในทางตรงกันข้ามกับแนวความคิดทางปรัชญาของตนก็ได้ อีกอย่างหนึ่ง ปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวกับศาสนา คือแยกออกเป็นคนละส่วนกับศาสนา ส่วนปรัชญาตะวันออกไม่อาจแยกออกจากศาสนาได้เด็ดขาด ทั้งนี้

เพราะนักปรัชญาตะวันออก เมื่อแสวงหาความจริงจนพบแล้ว ก็พยายามที่จะปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดขึ้นไว้ เพื่อเข้าถึงความจริงนั้น ๆ ฉะนั้น ปรัชญาตะวันออกเช่นพุทธปรัชญาที่กำลังกล่าวถึงนี้จึงเป็นปรัชญาชีวิต เพราะแนวความคิดทางปรัชญาที่ค้นคิดขึ้นได้นั้น ได้นำมาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (way of life) ด้วย โดยลักษณะดังกล่าวนี้ พุทธปรัชญากับพุทธศาสนาจึงแยกออกจากกันได้ยาก ไม่เหมือนปรัชญาตะวันตกซึ่งเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ ส่วนปรัชญาตะวันออกโดยทั่วไปได้กลายมาเป็นรากฐานของศาสนาดั่งเช่นพระพุทธศาสนา เป็นต้น

แม้ว่าพุทธศาสนากับพุทธปรัชญาจะมีบ่อเกิดมาแหล่งเดียวกันคือ ประสบการณ์ของชีวิตมนุษย์ก็ตาม แต่มีลักษณะพิเศษเฉพาะอย่างตามธรรมชาติของประสบการณ์ วิธีการ และจุดหมายของแต่ละวิชา ซึ่งอาจยกมาเปรียบเทียบให้เห็นเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) พุทธศาสนามุ่งแสวงหาความรู้เกี่ยวกับรูปแบบวิถีทางและอิทธิพลของตนที่มีต่อชีวิตและสังคมรวมทั้งการตีความหลักคำสอนต่าง ๆ พยายามตอบปัญหาพื้นฐานที่เกี่ยวกับชีวิต โดยการยึดหลักเอาศรัทธาเป็นหลักเป็นพื้นฐาน,ส่วนพุทธปรัชญามุ่งแสวงหาการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อพยายามเข้าใจตนเองและโลกโดยอาศัยเหตุผลเป็นหลักการและจุดยืนในการมองปัญหาต่าง ๆ

2) พุทธปรัชญามุ่งแสวงหากฎทั่วไป ซึ่งเป็นบรรทัดฐานของมนุษย์โดยทั่วไป ส่วนปรัชญาไม่ได้มุ่งแสวงหากฎทั่วไปเหมือนวิทยาศาสตร์และพุทธศาสนา เป็นการแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานอันมีลักษณะเป็นนามธรรม สัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิต ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและสถานที่

3) พุทธศาสนาไม่ได้ใช้เหตุผลอย่างเดียวมาอธิบายประสบการณ์ของชีวิต แต่อาศัยความงามอารมณ์ และความรู้ความศรัทธามาเป็นองค์ประกอบ เพื่อที่จะเข้าใจในหลักธรรมของศาสนา ส่วนพุทธปรัชญามิได้แสวงหาความชื่นชมและความงามในตัวของมันเองในการตรวจสอบ ทบทวนไตร่ตรอง วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ อาจจะเกิดมีความชื่นชมและความงามควบคู่ไปด้วย

4) พุทธศาสนามุ่งหมายที่จะต้อง”พิสูจน์” ความจริง อันเป็นคำตอบปัญหาเรื่องชีวิต ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนในแต่ละศาสนาบางอย่างอาจจะสอดคล้องลงรอยกันกับวิธีการ กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ แต่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ในทุกกรณี เพราะพุทธศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อต่อสิ่งนอกเหนือกฎเกณฑ์เหนือธรรมชาติ, แต่พุทธปรัชญาพยายามหลีกเลี่ยงการพิสูจน์ตามแบบวิทยาศาสตร์ คงมุ่งแต่ค้นคว้าหาคำตอบ คือปัญหาที่เกิดขึ้นอันอาจเป็นเพียงคำอธิบายเบื้องต้น ซึ่งอาจได้รับการพิสูจน์โดยกาลเวลาอยู่แล้ว

5) พุทธศาสนายึดมั่นในเรื่องคุณค่า และข้อเท็จจริง ถือว่ามีมาในศาสนาเพราะทำให้การปฏิบัติตามหลักมีความหมาย แต่พุทธปรัชญามีปัญหาเรื่องคุณค่าและข้อเท็จจริงแสดงบทบาทแตกต่างกันกล่าวคือ พุทธอภิปรัชญาเกี่ยวข้องกับความจริงสูงสุด พุทธญาณวิทยาเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง

เกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ ส่วนพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวข้องโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องของคุณค่า และแต่ละประเภทของปรัชญาจะเน้นบทบาทของคุณค่าไม่ตรงกัน

อย่างไรก็ตาม หากเราถือหลักการอันเป็นสากลโดยทั่วไปซึ่งเป็นธรรมชาติของระบบแนวคิดในโลกทางตะวันออกแล้ว เราก็ต้องยอมรับว่า ศาสนากับปรัชญาไม่ว่าจะเป็นศาสนาอะไร ไม่อาจแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดได้ ทั้งศาสนาและปรัชญาต่างมีข้อเหมือนกันคือ “เป็นผลผลิตของประสบการณ์ชีวิต”

อีกทั้งพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา ยังมีจุดมุ่งหมายในการศึกษา และจุดต่าง ๆ ที่เป็นตัวชี้วัดให้เห็นถึงความแตกต่างกัน คือ

1) จุดมุ่งหมายของการศึกษา พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายของการศึกษาคือ ผู้ศึกษาจะปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนโดยตรงเพื่อเขาถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ส่วนพุทธปรัชญาศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเหตุและผลอันเป็นไปเพื่อการตอบสนองความต้องการของตน คือจะศึกษาให้เกิดความรู้ว่าอะไร ทำไป อย่างไรเท่านั้น

2) การนับถือพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนามักถือพระไตรปิฎกว่าเป็นคำประศาสน์ของผู้ตรัสรู้อย่างจริงจัง ไม่มีบกพร่อง และไม่กล้ามองในแง่ผิดหรือบกพร่อง ผู้ใดสงสัยคำประศาสน์ของพระศาสดาที่ตนนับถือและวิพากษ์วิจารณ์คำประศาสน์นั้น ผู้นั้นจะถูกประณามว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ

ส่วนพุทธปรัชญายอมรับว่าสิ่งใดจริงก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นมีเหตุผลพอ หรือทนต่อการพิสูจน์ตามหลักเหตุผล หาได้นับถือพระพุทธเจ้าในฐานะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่เพียงแง่เดียวไม่

3) ในเรื่ององค์ประกอบ พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบทั้งหมด 5 องค์ประกอบคือ ศาสดา, ศาสนธรรม, ศาสนทายาท, ศาสนสถาน, และศาสนพิธี

ส่วนพุทธปรัชญา ไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าว แต่เน้นเรื่องของทฤษฎีล้วน ๆ โดยที่จริงศึกษาในแง่หลักการเพื่อให้เกดความรู้ว่า อะไร ทำไม อย่างไรเท่านั้น

4) ในเรื่องการปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเมื่อศึกษาไม่อาจแยกจากการปฏิบัติได้ คือต้องลงมือปฏิบัติได้จริง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไป ส่วนพุทธปรัชญาไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าพุทธปรัชญาไม่ยอมรับความเชื่องมงาย แม้ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่ได้ตรวจสอบให้ถูกต้อง ตามหลักเหตุผลก็จะไม่ยอมเชื่อ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย และทรงแสดงทางสายกลางเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ถูกต้องตามลำดับคือ ศีล สมาธิ และปัญญา

3.3 หลักสัมมาทิฏฐิ

สัมมาทิฏฐิ คือ ความเชื่อ ความศรัทธา ความเห็น และความเข้าใจ สัมมาทิฏฐินั้นจะต้องมีองค์ประกอบ 5 อย่างเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นสิ่งเกื้อหนุน พลักดัน ให้บรรลุเป้าหมาย สิ่งดังกล่าวประกอบด้วย 1. ศีล 2. สุตะ 3. สากัจฉา 4. สมถะ และ 5. วิปัสสนา เป็นต้น

หลักสัมมาทิฏฐิ หมายถึง ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจจ์4 เห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามี (คือมีคุณความดีควรแก่ฐานะหนึ่งที่เรียกว่ามารดาบิดา) ฯลฯ, เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ์ 5 ไม่เที่ยง เป็นต้น (ข้อ 1 ในมรรค)[6]

พระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ข้อที่ 25 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 14 อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต เรื่อง อนุคคหสูตร ได้แสดงไว้ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมาทิฐิ อันองค์ 5 อนุเคราะห์แล้ว ย่อมเป็นธรรมมีเจโตวิมุติเป็นผล มีเจโตวิมุติเป็นผลานิสงส์ และเป็นธรรมมีปัญญาวิมุติ เป็นผล มีปัญญาวิมุติเป็นผลานิสงส์ องค์ 5 เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ สัมมาทิฐิอันศีลอนุเคราะห์แล้ว อันสุตะอนุเคราะห์แล้ว อันการสนทนาธรรมอนุเคราะห์แล้ว อันสมถะอนุเคราะห์แล้ว อันวิปัสสนาอนุเคราะห์แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมาทิฐิอันองค์ 5 เหล่านี้แล อนุเคราะห์แล้ว ย่อมมี เจโตวิมุติเป็นผล มีเจโตวิมุติเป็นผลานิสงส์ และมีปัญญาวิมุตติเป็นผล มีปัญญาวิมุติเป็นผลานิสงส์ ฯ[7]

พระไตรปิฎกเล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 11 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ว่าด้วยสิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อนการตรัสรู้อริยสัจ ได้แสดงไว้ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง ฉันใด สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อนแห่งการตรัสรู้อริยสัจ 4 ตามความเป็นจริง คือ สัมมาทิฏฐิ ฉะนั้นเหมือนกัน อันภิกษุผู้มีความเห็นชอบ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา[8]

พระไตรปิฎกเล่มที่ 14 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 6มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ข้อที่ 254-280 หน้าที่ 180-187 ได้แสดงไว้ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 7 นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉาทิฐิว่ามิจฉาทิฐิ รู้จักสัมมาทิฐิว่าสัมมาทิฐิ ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทิฐิ ฯ

---

[6] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 33, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 477-478.

[7] อง.ปญฺจก. 22/25/22.

[8] สำ.ม. 19/1720/552.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาทิฐิเป็นไฉน คือ ความเห็นดังนี้ว่าทานที่ให้แล้ว ไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มีผล สังเวยที่บวงสรวงแล้ว ไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วแล้วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ที่เป็นอุปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในโลกไม่มีนี้มิจฉาทิฐิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสัมมาทิฐิเป็น 2 อย่าง คือ สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ อย่าง 1 สัมมาทิฐิของพระอริยะ ที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระเป็นองค์มรรค อย่าง 1 ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ขันธ์ เป็นไฉน คือ ความเห็นดังนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว มีผล ยัญที่บูชาแล้ว มีผล สังเวยที่บวงสรวงแล้ว มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดี ทำชั่วแล้วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ที่เป็นอุปปาติกะมี สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้งเพราะรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในโลกมีอยู่ นี้สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ขันธ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิของพระอริยะที่เป็นอนาสวะเป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัญญา ปัญญินทรีย์ปัญญาพละ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ความเห็นชอบ องค์แห่งมรรค ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่นี้แล สัมมาทิฐิของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาทิฐิ เพื่อบรรลุสัมมาทิฐิ ความพยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาทิฐิได้ มีสติบรรลุสัมมาทิฐิอยู่ สติของเธอนั้นเป็นสัมมาสติ ฯ ด้วยอาการนี้ ธรรม 3 ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาทิฐิของภิกษุนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 7 นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉาสังกัปปะว่ามิจฉาสังกัปปะ รู้จักสัมมาสังกัปปะว่าสัมมาสังกัปปะ ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทิฐิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาสังกัปปะเป็นไฉน คือ ความดำริในกาม ดำริในพยาบาท ดำริในความเบียดเบียน นี้มิจฉาสังกัปปะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายเรากล่าวสัมมาสังกัปปะเป็น 2 อย่าง คือ สัมมาสังกัปปะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ อย่าง 1 สัมมาสังกัปปะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค อย่าง 1 ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์เป็นไฉน คือความดำริในเนกขัมมะ ดำริในความไม่พยาบาท ดำริในความไม่เบียดเบียน นี้สัมมาสังกัปปะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะเป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความตรึก ความวิตก ความดำริ ความแน่ว ความแน่ ความปักใจ วจีสังขาร ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึกมีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรคเจริญอริยมรรคอยู่นี้แล สัมมาสังกัปปะ ของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาสังกัปปะ เพื่อบรรลุสัมมาสังกัปปะ ความพยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาสังกัปปะได้ มีสติบรรลุสัมมาสังกัปปะอยู่ สติของเธอนั้น เป็นสัมมาสติ ฯ ด้วยอาการนี้ ธรรม 3 ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาสังกัปปะ ของภิกษุนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 7 นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉาวาจาว่ามิจฉาวาจา รู้จักสัมมาวาจาว่าสัมมาวาจา ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทิฐิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาวาจาเป็นไฉน คือพูดเท็จ พูดส่อเสียดพูดคำหยาบ เจรจาเพ้อเจ้อ นี้มิจฉาวาจา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสัมมาวาจาเป็น 2 อย่าง คือ สัมมาวาจาที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ขันธ์ อย่าง 1 สัมมาวาจาของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค อย่าง 1 ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ขันธ์ เป็นไฉน คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูด ส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการเจรจาเพ้อเจ้อ นี้ สัมมาวาจาที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้น จากวจีทุจริตทั้ง 4 ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี้แล สัมมาวาจา ของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ ภิกษุย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาวาจา เพื่อบรรลุสัมมาวาจาอยู่ ความพยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาวาจาได้ มีสติบรรลุสัมมาวาจาอยู่ สติของเธอนั้นเป็นสัมมาสติ ฯ ด้วยอาการนี้ ธรรม 3 ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาวาจาของภิกษุนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 7 นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉากัมมันตะว่า มิจฉากัมมันตะ รู้จักสัมมากัมมันตะว่า สัมมากัมมันตะ ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทิฐิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉากัมมันตะเป็นไฉน คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร นี้ มิจฉากัมมันตะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสัมมากัมมันตะเป็น 2 อย่าง คือ สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ อย่าง 1 สัมมากัมมันตะของพระอริยะ ที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค อย่าง 1 ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะเป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์เป็นไฉน คือ เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้น จากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร นี้ สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะของพระอริยะที่เป็น อนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความงดความเว้น เจตนางดเว้น จากกายทุจริตทั้ง 3 ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี้แล สัมมากัมมันตะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉากัมมันตะ เพื่อบรรลุสัมมากัมมันตะ ความพยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ

ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉากัมมันตะได้ มีสติบรรลุสัมมากัมมันตะอยู่ สติของเธอนั้น เป็นสัมมาสติ ฯ ด้วยอาการนี้ ธรรม 3 ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมากัมมันตะของภิกษุนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 7 นั้น สัมมาทิฐิย่อม เป็นประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉาอาชีวะว่า มิจฉาอาชีวะ รู้จักสัมมาอาชีวะว่าสัมมาอาชีวะ ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทิฐิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาอาชีวะเป็นไฉน คือ การโกง การล่อลวง การตลบตะแลง การยอมมอบตนในทางผิด การเอาลาภต่อลาภนี้มิจฉาอาชีวะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายเรากล่าวสัมมาอาชีวะเป็น 2 อย่าง คือ สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ อย่าง 1 สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะเป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรคอย่าง 1 ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ เป็นไฉน คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้ สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขันธ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความงด ความเว้นเจตนา งดเว้น จากมิจฉาอาชีวะ ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี้แล สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาอาชีวะ เพื่อบรรลุสัมมาอาชีวะ ความพยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาอาชีวะได้ มี

สติบรรลุสัมมาอาชีวะอยู่ สติของเธอนั้น เป็นสัมมาสติ ฯ ด้วยอาการนี้ ธรรม 3 ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาอาชีวะของภิกษุนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 7 นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ เมื่อมีสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะจึงพอเหมาะได้เมื่อมีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ จึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาวายามะ สัมมาสติจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสติ สัมมาสมาธิจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสมาธิ สัมมาญาณะจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติจึงพอเหมาะได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการนี้แล พระเสขะผู้ประกอบด้วยองค์ 8 จึงเป็นพระอรหันต์ประกอบด้วยองค์ 10

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 7 นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ผู้มีสัมมาทิฐิ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาทิฐิได้ ทั้งอกุศลธรรมลามกเป็นอเนกบรรดามีเพราะมิจฉาทิฐิเป็นปัจจัยนั้น ก็เป็นอันผู้มีสัมมาทิฐิสลัดได้แล้วและกุศลธรรมเป็นอเนก ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย ฯ

ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาสังกัปปะได้...

ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาวาจาได้...

ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉากัมมันตะได้...

ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาอาชีวะได้...

ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาวายามะได้...

ผู้มีสัมมาสติ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาสติได้...

ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาสมาธิได้...

ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาญาณะได้...

ผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมเป็นอันสลัดมิจฉาวิมุตติได้ ทั้งอกุศลธรรมลามก

เป็นอเนกบรรดามี เพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยนั้น ก็เป็นอันผู้มีสัมมาวิมุตติสลัดได้แล้ว และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการนี้แล จึงเป็นธรรมฝ่ายกุศล 20 ฝ่ายอกุศล 20 ชื่อ ธรรมบรรยายมหาจัตตารีสกะ อันเราให้เป็นไปแล้ว สมณะ หรือ พราหมณ์ หรือเทวดา หรือมาร หรือพรหม หรือใครๆ ในโลกจะให้เป็นไปไม่ได้ ฯ[9]

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสัมมาทิฏฐิ ไว้ดังนี้ สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจจ์ 4, เห็นชอบตามคลองธรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผล

[9] ม.อุ. 14/254-280/180-187.

ชั่ว มารดาบิดามี (คือมีคุณความดีควรแก่ฐานะหนึ่งที่ เรียกว่ามารดาบิดา) ฯลฯ, เห็นถูกต้อง ตามที่เป็นจริงว่าขันธ์ 5 ไม่เที่ยง [10]

อริยสัจจ์ 4 (ความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ

1. ทุกข์ (ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็น ที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์

2. ทุกขสมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา

3. ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชาสำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกย้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือ นิพพาน

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอักจังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า “ทางสาย กลาง” มรรคมีองค์ 8 นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาอริยสัจจ์ 4 นี้ เรียกกันสั้นๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค.[11]

สัมมาทิฏฐิ ก็คือ ความเห็นที่ตรงตามสภาวะ คือ เห็นตามที่สิ่งทั้งหลายเป็นจริง การที่สัมมาทิฏฐิจะเจริญขึ้น ย่อมต้องอาศัยโยนิโสมนสิการเรื่อยไป เพราะโยนิโสมนสิการช่วยให้ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่าง ผิวเผิน หรือมองเห็นเฉพาะผลรวมที่ปรากฏ แต่ช่วยให้มองแบบสืบค้นแยกแยะ ทั้งในแง่การวิเคราะห์ ส่วนประกอบที่มาประชุมกันเข้า และในแง่การสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ทำให้ไม่ถูกลวง ไม่ถูกบันถูกเชิด ไม่ถูกจูง ไปหรือยั่วยุได้ ด้วยปรากฏการณ์ทางรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐพพะ และคตินิยมต่างๆ จนเกิดเป็นปัญหาทั้งแก่ ตนและผู้อื่น แต่ทำให้มีสติสัมปชัญญะ เป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง คิดตัดสินและกระทำการต่างๆ ด้วยปัญญา[12]

สรุป สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เปรียบดังปัญญา และศรัทธา เป็นกรอบแนวความคิดที่วางเอาไว้ในการทำเกษตร เป็นเป้าหมายสูงสุดให้ประสบผลสำเร็จในการทำเกษตร สัมมาอาชีวะ คือ แนวทางปฏิบัติ ที่วางเอาไว้ด้วยปัญญา จาก สัมมาทิฏฐิ ในส่วนสัมมาสมาธิ คือมีจิต

---

[10] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 33, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 477.

[11] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 40, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 204.

[12] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย,* พิมพ์ครั้งที่ 50 (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 19) พิมพ์ครั้งที่7 : (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต 2561) หน้า 702.

มุ่งมั่น มีสมาธิในการทำเกษตร แม้จะมีอุปสรรค มาขัดขวางมากน้อยเพียงใดก็ไม่ลดละ หรือ ย่อถอยต่ออุปสรรค ทั้งมวล ยังคงมุ่งมั่น ทำเกษตร และดำเนินชีวิตให้ประสบผลสำเร็จ ดั่งใจปรารถนาตามที่วางเอาไว้ทุกประการ

3.4 หลักสัมมาอาชีวะ

หลักสัมมาอาชีวะ หมายถึง เลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น (ข้อ 5 ในมรรค)[13]

หลักสัมมาอาชีวะ คือ มรรคข้อที่ 5 ใน อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 ที่ปรากฏอยู่หลายแห่ง และได้แสดงไว้ดังข้อความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นไฉน? อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 นี้แหละ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ก็สัมมาทิฏฐิเป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ความรู้ในเหตุให้ทุกข์เกิด ความรู้ในความดับทุกข์ ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ อันนี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะเป็นไฉน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน อันนี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาเป็นไฉน?การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ อันนี้เรียกว่าสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะเป็นไฉน? การงดเว้นจากการล้างผลาญชีวิตงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม อันนี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะเป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิด สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ให้เกิดฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขึ้น เต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่า สัมมาวายามะ สัมมาสติเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรม ในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ อันนี้เรียกว่า สัมมาสติ สัมมาสมาธิเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมบรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารสงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไปบรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้

[13] เรื่องเดียวกัน.

เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เธอบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ[14]

สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น (ข้อ 5 ในมรรค)[15]

หลักสัมมาอาชีวะ เป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ฯ[16]

หลักสัมมาอาชีวะ ประกอบไปด้วย 3 ส่วน หลักดังต่อไปนี้ 1.ความขยันหมั่นเพียร 2.ความไม่ประมาท และ3.การบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้

3.4.1 ความขยันหมั่นเพียร

ความขยันหมั่นเพียรเป็นปัจจัยพื้นฐานในการแสวงหาทรัพย์ และการรักษาทรัพย์ ให้เพียงพอและพอดีกับตัวเกษตรกรเอง ดังแสดงไว้ใน อุชชัยพราหมณ์ ดังข้อความว่า “ ครั้งนั้นแล อุชชยพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่ท่านพระโคดม ข้าพระองค์ใคร่จะไปอยู่ต่างถิ่น ขอท่านพระโคดมโปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้า แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบัน 4 ประการเป็นไฉน คือ 1. อุฏฐานสัมปทา 2. อารักขสัมปทา 3. กัลยาณมิตตตา 4. สมชีวิตา ฯ

ดูกรพราหมณ์ ก็อุฏฐานสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยความหมั่นประกอบการงาน ... ดูกรพราหมณ์ นี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา ฯ

ดูกรพราหมณ์ ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาด้วยความหมั่นเพียร สั่งสมด้วยกำลังแขน ... ดูกรพราหมณ์ นี้เรียกว่าอารักขสัมปทา ฯ

ดูกรพราหมณ์ ก็กัลยาณมิตตตาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจรจาสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ...ดูกรพราหมณ์ นี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตา ฯ

---

[14] ม.มู.12/149/123.

[15] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 33, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 471.

[16] ที.ม. 10/299/348.

ดูกรพราหมณ์ ก็สมชีวิตาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟูมฟายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ... ดูกรพราหมณ์ นี้เรียกว่าสมชีวิตา ฯ

ดูกรพราหมณ์ โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีทางเสื่อม 4 ประการ คือ 1. เป็นนักเลงหญิง 2. เป็นนักเลงสุรา 3. เป็นนักเลงการพนัน 4. มีมิตรชั่ว สหายชั่ว เพื่อนชั่ว ... ฯ

ดูกรพราหมณ์ โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้ ย่อมมีทางเจริญอยู่ 4 ประการ คือ 1. ไม่เป็นนักเลงหญิง 2. ไม่เป็นนักเลงสุรา 3. ไม่เป็นนักเลงการพนัน 4. มีมิตรดี สหายดี เพื่อนดี ... ดูกรพราหมณ์ ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบันแก่กุลบุตร ฯ

ดูกรพราหมณ์ ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ 1. ศรัทธาสัมปทา 2. ศีลสัมปทา 3. จาคสัมปทา 4. ปัญญาสัมปทา 5.ดูกรพราหมณ์ก็ศรัทธาสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีศรัทธา ... นี้เรียกว่าศรัทธาสัมปทา ฯ

ดูกรพราหมณ์ ศีลสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ดูกรพราหมณ์ นี้เรียกว่าศีลสัมปทา ฯ

ดูกรพราหมณ์ ก็จาคสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีจิตปราศจากความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน ดูกรพราหมณ์ นี้เรียกว่าจาคสัมปทา ฯ

ดูกรพราหมณ์ ก็ปัญญาสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญาฯลฯ นี้เรียกว่าปัญญาสัมปทา ดูกรพราหมณ์ ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร ฯ

คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ ตามรักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางสัมปรายิกประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม 8 ประการดังกล่าวมานี้ ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริง ตรัสว่า นำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือประโยชน์ในปัจจุบันนี้ และสุขในภายหน้า บุญคือจาคะนี้ย่อมเจริญแก่คฤหัสถ์ ด้วยประการฉะนี้ ฯ[17]

3.4.2 ความไม่ประมาท

ความไม่ประมาทของการใช้จ่ายทรัพย์ คือความสุข อันชอบธรรม ที่ได้ทรงแสดงแก่ อนาถบิณฑิกคฤหบดี ดังข้อความว่า “ ครั้งนั้นแล ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรคฤหบดี สุข 4 ประการนี้ อันคฤหัสถ์ผู้บริโภคกามพึงได้รับตามกาลตามสมัย สุข 4 ประการเป็นไฉน คือ 1.สุขเกิด

[17] องฺ อฏฐก. 23/145/294.

แต่ความมีทรัพย์ 2.สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค 3.สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ 4.สุขเกิดแต่ประกอบการงานที่ปราศจากโทษ ดูกรคฤหบดี ก็สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์เป็นไฉนโภคทรัพย์ของกุลบุตรในโลกนี้ เป็นของที่เขาหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรสั่งสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหงื่อโทรมตัว ประกอบในธรรม ได้มาโดยธรรมเขาย่อมได้รับความสุขโสมนัสว่า โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรสั่งสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหงื่อโทรมตัว ประกอบในธรรม ได้มาโดยธรรมของเรามีอยู่ นี้เรียกว่า สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ ดูกรคฤหบดี ก็สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภคเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ ย่อมใช้สอยโภคทรัพย์ และย่อมกระทำบุญทั้งหลาย ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สั่งสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหงื่อโทรมตัว ประกอบในธรรม ได้มาโดยธรรม เขาย่อมได้รับความสุขโสมนัสว่า เราย่อมใช้สอยโภคทรัพย์ และย่อมกระทำบุญทั้งหลายด้วยโภคทรัพย์ ฯลฯ นี้เรียกว่า สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค ดูกรคฤหบดีก็สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้เป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ ย่อมไม่เป็นหนี้อะไรๆของใครๆ น้อยก็ตาม มากก็ตาม เขาย่อมได้รับความสุขโสมนัสว่า เราไม่เป็นหนี้อะไรๆ ของใครๆ น้อยก็ตาม มากก็ตาม นี้เรียกว่า สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ ดูกรคฤหบดี ก็สุขเกิดแต่การประกอบการงานที่ปราศจากโทษเป็นไฉนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันหาโทษมิได้ เขาย่อมได้รับความสุขโสมนัสว่า เราประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันหาโทษมิได้ นี้เรียกว่า สุขเกิดแต่การประกอบการงานที่ปราศจากโทษ ดูกรคฤหบดี สุข 4 ประการนี้แล อันคฤหบดีผู้บริโภคกามพึงได้รับตามกาลตามสมัย ฯ นรชนผู้มีอันจะตายเป็นสภาพ รู้ความไม่เป็นหนี้ว่าเป็นสุขแล้ว พึงระลึกถึงสุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ เมื่อใช้สอยโภคะเป็นสุข อยู่ ย่อมเห็นแจ้งด้วยปัญญา ผู้มีเมธาดี เมื่อเห็นแจ้ง ย่อมรู้ส่วนทั้ง 2 ว่า สุข แม้ทั้ง 3 อย่างนี้ ไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 อัน จำแนกแล้ว 16 ครั้งของสุขเกิดแต่การประกอบการงานที่ปราศจากโทษ ฯ[18]

3.4.3 การบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้

การบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้ได้ทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดี ดังข้อความว่า “ก็ท่านเหล่านั้น เป็นผู้ใคร่ประโยชน์แก่ข้าพเจ้าโดยแท้ เพราะมาพร่ำสอนข้าพเจ้าอยู่เนืองๆ ข้าพเจ้านั้นจักทำตามคำที่ท่านทั้งหลาย ผู้แสวงหาประโยชน์กล่าวแล้วทุกประการ ข้าพเจ้านั้นจักของดเว้นจากความเป็นคนตระหนี่เสียในวันนี้แหละ อนึ่ง ข้าพเจ้าจะไม่พึงทำบาปกรรมอะไรๆ ขึ้นชื่อว่าการไม่ให้อะไรๆ จะไม่มีแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายังไม่ได้ให้ แล้วจะไม่ขอดื่มน้ำ ข้าแต่ท้าววาสวะ ก็เมื่อข้าพเจ้าให้อยู่อย่างนี้ตลอด กาลทั้งปวง แม้โภคสมบัติของข้าพเจ้าจักสิ้นไป แต่นั้น ข้าพเจ้าจักละ กามทั้งหลายตามส่วนที่มีอยู่แล้วจักบวช.[19] และชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้ฆ่าหญิง คบหาภรรยาของชายอื่น ประทุษร้ายต่อมิตร และด่าสมณพราหมณ์ผู้มีวัตรดีงาม ชนเหล่านั้นทั้งปวงทีเดียว มีความตระหนี่

[18] องฺ.จตุกฺก. 21/62/90.

[19] ขุ.ชา. 28/260/90.

เป็นที่ 5 เป็นคนเลวทราม เพราะเหตุนั้น อาตมาไม่ได้ให้ก่อนแล้วไม่ดื่มแม้กระทั่งน้ำ อาตมาจักให้ทานที่ท่านผู้รู้สรรเสริญแล้วแก่หญิงหรือชาย เพราะว่า ท่านหล่านั้นเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่ บัณฑิตยกย่องว่า เป็นผู้สะอาด และมีความสุขในโลกนี้[20]

สรุป หลักสัมมาอาชีวะคือ 1 ใน มรรค8 ถือเป็นหัวใจของหลักธรรมข้อหนึ่งที่จะต้องใช้ยึดถือในทำกิจการการงานต่าง ๆ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหวัง ในหลักสัมมาอาชีวะยังประกอบไปด้วย 3 ส่วนหลัก ๆ ในการทำให้การงานประสบผลสำเร็จ หลักการที่ว่าประกอบไปด้วย 1.ความขยันหมั่นเพียร 2. ความไม่ประมาท และ 3. การบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้

3.5 หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

ในส่วนเรื่องของหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ นั้น ได้แสดงแก่ ทีฆชาณุบุตร ดังข้อความว่า “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมแห่งชาวโกฬิยะชื่อ กักกรปัตตะ ใกล้เมืองโกฬิยะ ครั้งนั้นแล โกฬิยบุตรชื่อทีฆชาณุ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ยังบริโภคกาม อยู่ครองเรือน นอนเบียดบุตร ใช้จันทน์ในแคว้นกาสี ยังทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยังยินดีเงินและทองอยู่ ข้าแต่ระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่เหมาะแก่ข้าพระองค์ อันจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้าเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพยัคฆปัชชะ ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบันแก่กุลบุตร 4 ประการเป็นไฉนคือ 1. อุฏฐานสัมปทา 2. อารักขสัมปทา 3. กัลยาณมิตตตา 4. สมชีวิตา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ก็อุฏฐานสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงาน คือ กสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม รับราชการฝ่ายทหาร รับราชการฝ่ายพลเรือน หรือศิลปอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการงานนั้น สามารถจัดทำได้ ดูกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สั่งสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อโทรมตัวชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วยทำไว้ในใจว่า ไฉนหนอ พระราชาไม่พึงบริโภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา โจรไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักจะไม่พึงลักไป

[20] ขุ.ชา. 28/273/94.

ดูกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าอารักขสัมปทา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ก็กัลยาณมิตตตาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจรจา สั่งสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นคฤหบดี หรือบุตรคฤหบดี เป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาศรัทธาสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศึกษาศีลสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศึกษาจาคสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ดูกรพยัคฆปัชชะนี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ก็สมชีวิตาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟูมฟายนักไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรพยัคฆปัชชะ เปรียบเหมือนคนชั่งตราชั่งหรือลูกมือคนชั่งตราชั่ง ยกตราชั่งขึ้นแล้ว ย่อมลดออกเท่านี้ หรือต้องเพิ่มเข้าเท่านี้ ฉันใด กุลบุตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญและทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟูมฟายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรพยัคฆปัชชะ ถ้ากุลบุตรผู้นี้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอย่างโอ่โถง จะมีผู้ว่าเขาว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้โภคทรัพย์เหมือนคนเคี้ยวกินผลมะเดื่อฉะนั้น ก็ถ้ากุลบุตรผู้ที่มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่า กุลบุตรผู้นี้ จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะกุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญและทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟูมฟายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าสมชีวิตา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีทางเสื่อม 4 ประการ คือ เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน มีมิตรชั่ว สหายชั่ว เพื่อนชั่ว ดูกรพยัคฆปัชชะ เปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่มีทางไหลเข้า 4 ทาง ทางไหลออก 4 ทาง บุรุษพึงปิดทางไหลเข้า เปิดทางไหลออกของสระนั้น ฝนก็มิตกต้องตามฤดูกาล ด้วยประการฉะนี้ สระน้ำใหญ่นั้นพึงหวังความเสื่อมอย่างเดียว ไม่มีความเจริญเลย ฉันใด โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมมีทางเสื่อม 4 ประการ คือ เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน มีมิตรชั่ว สหายชั่วเพื่อนชั่ว ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีทางเจริญ 4 ประการ คือ ไม่เป็นนักเลงหญิง ไม่เป็นนักเลงสุรา ไม่เป็นนักเลงการพนัน มีมิตรดี สหายดี เพื่อนดี ดูกรพยัคฆปัชชะ เปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่ มีทางไหลเข้า 4 ทาง ไหลออก 4 ทาง บุรุษพึงเปิดทางไหลเข้าปิดทางไหลออกของสระนั้น ทั้งฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล ด้วยประการฉะนี้ สระน้ำใหญ่นั้นพึงหวังความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม ฉันใด โภคทรัพย์ที่เกิดโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมมีทางเจริญ 4 ประการ คือ ไม่เป็นนักเลงหญิง ไม่เป็นนักเลงสุรา ไม่เป็นนักเลงการพนัน มีมิตรดี สหายดี เพื่อนดี ดูกรพยัคฆปัชชะ ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบันแก่กุลบุตร ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ก็สัทธาสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้มีศรัทธาคือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของ พระถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม

ดูกรพยัคฆปัชชะนี้เรียกว่าสัทธาสัมปทา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ สีลสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ เป็นผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ดูกรพยัคฆปัชชะนี้เรียกว่าสีลสัมปทา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ก็จาคสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีจิตปราศจากมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามือชุ่มยินดีในการสละ ควรแก่การขอยินดีในการจำแนกทาน ดูกรพยัคฆปัชชะนี้เรียกว่าจาคสัมปทา ฯ

ดูกรพยัคฆปัชชะ ก็ปัญญาสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ดูกรพยัคฆปัชชะ นี้เรียกว่าปัญญาสัมปทา

ดูกรพยัคฆปัชชะ ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร ฯ คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางสัมปรายิกประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม 8 ประการดังกล่าวนี้ ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริงตรัสว่า นำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันนี้และความสุขในภายหน้า บุญ คือจาคะนี้ย่อมเจริญแก่คฤหัสถ์ด้วยประการฉะนี้ ฯ[21]

ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาติ นี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วย ธรรม (เรียกเต็มว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสัง วัตตนิกธรรม ธรรมอันเป็นไปเพื่อทิฏฐธัมมิกัตถะ) 4 ประการ คือ 1. อุฏฐาน สัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา 3. กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร 4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตให้พอดีแก่กำลัง ทรัพย์ที่หาได้; มักเรียกคล่องปากว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์[22]

ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน

หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น

---

[21] องฺ. อฏฺฐก. 23/144/289.

[22] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 33, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 144.

1. อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย

3. กัลยาณมิตตตา (คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

4. สมชีวิตา (มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟาย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ธรรมหมวดนี้เรียกกันสั้นๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือเรียกติดปากอย่างไทยๆ ว่า กฐธัมมิกัตถประโยชน์ (อัตถะ แปลว่า ประโยชน์ จึงมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำ)[23]

สรุป หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์นั้น ประกอบไปด้วยความขยัน หมั่นเพียร การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ การคบหากัลยาณมิตรที่ดี การใช้จ่ายให้เหมาะสมกับตนเอง

3.6 หลักสันโดษ

หลักสันโดษ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการประกอบกิจการ การงานของเกษตรกร เนื่องจากสันโดษนั้นเป็นการที่เกษตรกร ต้องขยันหมั่นเพียร การรักษาทรัพย์ที่หามาได้จากความขยันหมั่นเพียร การคบหากัลยามิตร และการใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ให้เหมาะสมกับตนเอง ดังแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เรื่อง อริยวงศ์ 4 อย่าง ดังข้อความที่แสดงว่า

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และมีปรกติกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และย่อมไม่ถึงการแสวงหาที่ไม่ควร ไม่เหมาะเพราะเหตุแห่งจีวร และไม่ได้จีวรก็ไม่เดือดร้อน และได้จีวรแล้วก็ไม่เกี่ยวเกาะ ไม่หมกมุ่น ไม่ติดแน่น มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคอยู่ กับทั้งไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้นั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่น ในสันโดษด้วยจีวรนั้น ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ของเก่าอันยอดเยี่ยม ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และมีปรกติกล่าวสรรเสริญ ความสันโดษด้วยบิณฑบาต ตามมีตามได้ และย่อมไม่ถึงการแสวงหาที่ไม่ควร ไม่เหมาะ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต และไม่ได้บิณฑบาตก็ไม่เดือดร้อน และได้บิณฑบาตแล้วก็ไม่เกี่ยว

---

[23] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 40, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 116.

เกาะ ไม่หมกมุ่น ไม่ติดแน่น มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกบริโภคอยู่ กับทั้งไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นด้วยความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้นั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นในสันโดษด้วยบิณฑบาตนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ของเก่าอันยอดเยี่ยม ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเป็นผู้สันโดษด้วย เสนาสนะตามมีตามได้ และมีปรกติกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และย่อมไม่ถึงการแสวงหาที่ไม่ควร ไม่เหมาะ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ และไม่ได้เสนาสนะก็ไม่เดือดร้อน และได้เสนาสนะแล้วก็ไม่เกี่ยวเกาะ ไม่หมกมุ่น ไม่ติดแน่น มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกบริโภคอยู่ กับทั้งไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นด้วยความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้นั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นในสันโดษด้วยเสนาสนะนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ของเก่าอันยอดเยี่ยม ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเป็นผู้มีปหานะเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในปหานะ ย่อมเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในภาวนากับทั้งไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้มีปหานะเป็นที่มายินดี เพราะความยินดีในปหานะ เพราะความเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่มายินดี เพราะความยินดีในภาวนานั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นในปหานะและภาวนานั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ของเก่าอันยอดเยี่ยม ฯ[24]

ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายสันโดษไว้ดังนี้ สันโดษ สันโดษ 3 และ 12 (ความยินดี, ความพอใจ, ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มา ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม, ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้, ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ

1. ยถาลาภสันโดษ (ยินดีตามที่ได้, ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่ง ได้เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้นไป อยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้ เกินไปกว่าที่ตนจึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

2. ยถาพลสันโดษ (ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสลงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหน เสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับ หรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตนแต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

3. ยถาสารูปปสันโดษ (ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่

[24] ที.ปา. 11/237/209-210.

สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติน่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ หรือภิกษุบางรูป กำลังประพฤติวัตรขัดเกลาตน ได้ของประณีตมา ก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่นๆ ตนเองเลือกหา ของปอนๆ มาใช้ หรือตนเองมีโอกาสจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็น ประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัดสามารถด้านนั้น ก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่ สิ่งที่เหมาะสมกับตน สันโดษ 3 นี้ เป็นไปในปัจจัย 4 แต่ละอย่าง จึงรวมเรียกว่า สันโดษ 12 อนึ่ง สันโดษ 3 นี้ เป็นคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งมุ่งแสดงข้อปฏิบัติของพระภิกษุ โดยเฉพาะปรากฏในอรรถกถาและฎีกามากมายไม่น้อยกว่า 10 แห่ง คฤหัสถ์พึงพิจารณา ประพฤติปฏิบัติตามสมควร[25]

สันโดษ ความยินดี, ความพอใจ, ยินดี ด้วยปัจจัย 4 คือ ผ้านุ่งผ้าห่ม อาหาร ที่นอนที่นั่ง และยา ตามมีตามได้, ยินดี ในของของตน, การมีความสุขความพอ ใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของ ตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร, สันโดษ 3 คือ 1. ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ คือ ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอ ใจด้วยสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะของที่ ไม่ได้ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นไม่ ริษยาเขา 2. ยถาพลสันโดษ ยินดีตาม กำลัง คือพอใจเพียงแค่พอแก่กำลังร่าง กายสุขภาพและขอบเขตการใช้สอยของ ตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียดาย ไม่เก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็น โทษแก่ตน 3. ยถาสารุปปสันโดษ ยินดี ตามสมควร คือพอใจตามที่สมควรแก่ ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมาย แห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุ พอใจแต่ของอันเหมาะกับสมณภาวะ หรือได้ของใช้ที่ไม่เหมาะกับตนแต่จะมี ประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็นำไปมอบให้แก่เขา เป็นต้น, สันโดษ 3 นี้เป็นไปในปัจจัย 4 แต่ละอย่าง จึงรวมเรียกว่า สันโดษ 12[26]

"...คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย. ถ้าทุก ประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ- มีความคิด ว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข..."

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่คณะบุคคล ต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลฯ เนื่องใน โอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิ ดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑

มูลนิธิชัยพัฒนา (2550) ธรรมบรรยาย เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการอันเนื่องมาจากระราชดำริ “กล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” คือ ปรัชญาที่กำหนดแนวทางและวิถีการ

---

[25] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 40, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 105-106.

[26] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 33, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 477.

ดำรงชีวิตของคนทุกระดับชั้น ให้มีความ พอเพียง ในการดำเนินชีวิต โดยมี สัมมาทิฐิ รู้เท่าทันความเป็นจริง ทรงชี้แนะแนวทางสายกลาง ซึ่งสอดรับกับหลักพุทธธรรมที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา”

“ความเพียร” นี้ คือสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำให้พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลน้อมนำไปปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกันในหลักพุทธธรรม ในหลักคำสอนเรื่อง ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 คือ 1) อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร 2) อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษาทรัพย์ 3) กัลยาณมิตตา การรู้จักสมาคมคบหากับคนดี 4) สมชีวิตา การรู้จักจับจ่ายใช้สอยเพียงพอประมาณ[27]

นอกจากนี้ พุทธธรรม ยังได้กล่าวไว้ในส่วนหมวดธรรมที่เรียกว่า พละ 5 หมายถึง พลังที่จะทำให้เกิดความมั่นคงปราศจากความเกียจคร้าน และความประมาทในการทำกิจการงาน ดังนี้ 1) สัทธา ความเชื่อ 2) วิริยะ ความเพียร 3) สติ ความระลึกได้ 4) สมาธิ ความตั้งจิตมั่น และ 5) ปัญญา ความรู้ทั่วชัด[28]

แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance) วิธีการพัฒนา

1. ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า ..ดำริ คือ ความเห็นที่จะทำ ไม่ใช่คำสั่งแต่มันเป็นความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ฟังชอบใจก็เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่เป็นไร

2. ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาลู่ทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเองโดยไม่มีการบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริงๆ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า ...คนทุกคน ไม่ว่าชาวกรุงหรือชาวชนบทไม่ว่ามีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไร ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระ มีความคิดเห็น มีความพอใจ เป็นของตนเอง ไม่ชอบการบังคับ นอกจากนั้นยังมีขนบธรรมเนียมมีแบบแผนเฉพาะเหล่ากันอีกด้วย...[29]

พระครูวิบูลสีลพรต (2563) ศาสตร์พระราชากับพุทธวิธีในการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนแสงจันทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดศาสตร์แห่งพระราชาของ

---

[27] มูลนิธิชัยพัฒนา, *ธรรมบรรยาย เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,* (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550) หน้า 1-2.

[28] เรื่องเดียวกัน หน้า 3.

[29] (https://www.chaipat.or.th/site_content/item/283-self-reliance.html สืบค้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2565)

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านแสงจันทร์หลักการ พึ่งพาตนเองเป็นคำสอนให้พึ่งตนเองซึ่งสอดคล้องกับศาสตร์พระราชา เป็นแนวทางให้มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำ มาหาเลี้ยงชีพในการสร้างฐานะ แนวทางพัฒนาศาสตร์พระราชาคือพัฒนาแนวทางความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมี ความพอมีพอกิน รู้จักพึ่งพาตนเองได้ด้วยตนเองทุกขั้นตอน การพึ่งตนเอง รู้จักความพออยู่พอกินการประหยัดอด ออม เป็นหนทางสู่รากฐานแห่งความสำเร็จการรู้จักคุณค่าเพื่อความยั่งยืน และ 2) วิเคราะห์ศาสตร์พระราชากับ พุทธวิธีในการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชาวจังหวัดบุรีรัมย์ หลักการพึ่งตนเองตามศาสตร์ พระราชาเป็นหลักการคนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ พุทธวิธีมีความสัมพันธ์กับศาสตร์พระราชาและเน้นการปฏิบัติ จริงค้นหาความรู้แจ้งเห็นจริงเพื่อให้เกิดปัญญาและขยายผลสู่ผู้อื่น ชุมชนอื่นขยายเรือข่ายด้วยการสร้างกรรมดี สามารถพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เกิดความพึ่งพาตนเองได้มากขึ้นโดยการแสดงออกถึงศักยภาพแต่ละคนให้เกิด[30]

สรุป สันโดษคือความความยินดี, ความพอใจ, ยินดี ด้วยปัจจัย 4 ที่ตนเองหามาได้ หรือมีได้ ไม่เอาตนเองเข้าไปเทียบกับคนอื่น มีความสุขตามมีตามได้ในอาชีพเกษตรกร เป็นความสุขทั้งภายในภายนอกของเกษตรวิถี

3.7 วัฒนมุข

หลักวัฒนมุข 6เป็นอีกหนึ่งหลักธรรมที่เกษตรกร ควรจะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองเป็นอย่างมาก เนื่องจากหลักวัฒนมุข 6 เป็นหลักธรรมที่ประกอบไปด้วย 1.ความไม่มีโรค 2.ศีล 3.การศึกษาตามแนวทางของบัณฑิต 4.การเรียนรู้ตลอดชีวิต 5.การดำเนินชีวิตด้วยความชอบธรรม และ6.การเพียรพยายามไม่ย่อท้อ ดังเรื่องอัตถัสสทวารชาดก ว่าด้วยคุณธรรม 6 ประการ บุคคลควรปรารถนาลาภอย่างเยี่ยม คือ 1.ความไม่มีโรค 2.ศีล 3.ความรู้ของท่านผู้รู้ทั้งหลาย 4.การสดับฟัง 5. ความประพฤติตามธรรม 6.ความไม่ท้อถอย คุณธรรม 6 ประการนี้ เป็นประตู เป็นประธานแห่งประโยชน์[31]

วัฒนมุข 6 (ธรรมที่เป็นปากทางแห่งความเจริญ, ธรรมที่เป็นดุจประตูชัยอันจะเปิดออกไปให้ก้าวหน้าสู่ความเจริญงอกงามของชีวิต คือ

1. อาโรคยะ (ความไม่มีโรค, ความมีสุขภาพดี) 2. ศีล (ความประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม) 3. พุทธานุมัต (ศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่าง เข้าถึงความคิดของพุทธชนเหล่าคนผู้เป็นบัณฑิต) 4. สุตะ (ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์) 5. ธรร

---

[30] พระครูวิบูลสีลพรต *ศาสตร์พระราชากับพุทธวิธีในการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนแสงจันทร์ จังหวัดบุรีรัมย์,* วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2563), บทคัดย่อ.

[31] ขุ.ชา27/84/27.

มานุวัติ (ดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม) 6. อลีนตา (เพียรพยายามไม่ระย่อ, มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป)

ธรรม 6 ประการชุดนี้ ในบาลีเรียกว่า อัตถทวาร (ประตูแห่งประโยชน์, ประตูสู่จุดหมาย) หรือ อัตถประมุข (ปากทางสู่ประโยชน์, ต้นทางสู่จุดหมาย) และอรรถกถาอธิบายคำอัตถะ ว่าหมายถึง “วุฒิ” คือความเจริญ ซึ่งได้แก่ วัฒนะ ดังนั้นจึงอาจเรียกว่า วุฒิมุข หรือที่คนไทยรู้สึกคุ้นมากกว่าว่า วัฒนมุข

อนึ่ง ในฝ่ายอกุศล มีหมวดธรรมรู้จักกันดีที่เรียกว่า อบายมุข 6 ซึ่งแปลว่า ปากทางแห่งความเสื่อม จึงอาจเรียกธรรมหมวดนี้ด้วยคำที่เป็นคู่ตรงข้ามว่า อายมุข 6 (ปากทางแห่งความเจริญ)[32]

อบายมุข ช่องทางของความเสื่อม, เหตุ เครื่องฉิบหาย, เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์, ทางแห่งความพินาศ มี 4 อย่าง คือ 1. เป็นนักเลงหญิง 2. เป็นนักเลง สุรา 3. เป็นนักเลงการพนัน 4. คบคนชั่วเป็นมิตร;

อีกหมวดหนึ่งมี 6 คือ 1. ติดสุราและของมึนเมา 2. ชอบเที่ยวกลางคืน 3. ชอบเที่ยวดูการเล่น 4. เล่นการพนัน 5. คบคนชั่วเป็นมิตร 6.เกียจคร้านการงาน; ดู คิหิวินัย[33] คิหิวินัย วินัยของคฤหัสถ์, คำสอนทั้งหมดในสิงคาลกสูตร ที่แสดงไว้ใน พระไตรปิฎกเล่มที่ 11 ข้อที่ 272 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 3 ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค หน้า 194 ที่พระพุทธเจ้าตรัส แก่นายสิงคาลกะ คหบดีบุตร ผู้กำลังไหว้ ทิศบนทางเสด็จจะเข้าไปบิณฑบาตใน เมืองราชคฤห์ ชื่อว่าเป็นคิหิวินัย มีใจ ความว่าให้ละเว้นความชั่ว 14 อย่าง (กรรมกิเลส 4, อคติ 4, อบายมุข 6) สี แล้วเป็นผู้ปกแผ่ทิศทั้ง 6 (เว้นห่างมิตรเทียม 4, คบหามิตรแท้ 4 จัดสรรทรัพย์ เป็นโภควิภาค 4, บำรุงทิศ 6)[34]

เรื่องกรรมกิเลส 4 (กรรมเครื่องเศร้าหมอง, ข้อเสื่อมเสียของความประพฤติ) 1. ปาณาติบาต (การตัดรอนชีวิต) 2. อทินนาทาน (ถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้, ลักขโมย) 3. กาเมสุมิจฉาจาร (ประพฤติผิดในกาม) 4. มุสาวาท (พูดเท็จ)[35]

---

[32] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 33, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 152-153.

[33] เรื่องเดียวกัน หน้า 546.

[34] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 33, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 55.

[35] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 40, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 113.

เรื่อง อคติ 4 (ฐานะอันไม่พึงถึง, ทางความประพฤติที่ผิด, ความไม่เที่ยงธรรม, ความลำเอียง) 1. ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) 2. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) 3. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง, พลาดผิดเพราะเขลา) 4. ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว)[36]

เรื่อง มิตรปฏิรูป หรือ มิตรเทียม 4[37] (คนเทียมมิตร, คนที่พึงทราบว่าเป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร) 1. คนปอกลอก คนขนเอาของเพื่อนไปถ่ายเดียว (อัญญทัตถุหร) มีลักษณะ 4 คือ 1) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว 2) ยอมเสียน้อย โดยหวังจะเอาให้มาก 3) ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน 4) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ 2. คนดีแต่พูด (วจีบรม) มีลักษณะ 4 คือ 1) ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย 2) ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย 3) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ 4) เมื่อเพื่อนมีกิจอ้างแต่เหตุขัดข้อง 3. คนหัวประจบ (อนปิยภาณี) มีลักษณะ 4 คือ 1) จะทำชั่วก็เอออ 2) จะทำดีก็เอออ 3) ต่อหน้าสรรเสริญ 4) ลับหลังนินทา และ 4. คนชวนฉิบหาย (อปายสหาย) มีลักษณะ 4 คือ 1) คอยเป็นเพื่อนดื่ม น้ำเมา 2) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน 3) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น 4) คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

เรื่อง สุหทมิตร หรือ มิตรแท้ มิตรมีใจดี, มิตรที่จริงใจ มี 4 ประเภท คือ[38] 1. มิตรอุปการะ อุปการกะ) มีลักษณะ 4 คือ 1) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน 2) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน 3) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้ 4) มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก 2. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (สมานสุขทุกข์) มีลักษณะ 4 คือ 1) บอกความลับแก่เพื่อน 2) ปิดความลับของเพื่อน 3) มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง 4) แม้ชีวิตก็สละให้ได้ 3. มิตรแนะประโยชน์ (อัตถักขายี) มีลักษณะ 4 คือ 1) จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปรามไว้ 2) คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี 3) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง 4) บอกทางสุขทางสวรรค์ให้ และ 4. มิตรมี น้ำใจ (อนุกัมปกะ มิตรมีความรักใคร่ หรือมิตรผู้รักใคร่เอ็นดู) มีลักษณะ 4 คือ 1) เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ (ทุกข์ ทุกข์ด้วย) 2) เพื่อนมีสุข พลอยแช่มชื่นยินดี (สุข สุขด้วย) 3) เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ให้ 4) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน[39]

หลักการแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน โภควิภาค 4[40] การแบ่งโภคะเป็น 4 ส่วน, หลักการแบ่งทรัพย์โดยจัดสรรเป็น 4 ส่วน ส่วนแรก คือ เอเกน โกเค กุญเชยุย ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควร

---

[36] เรื่องเดียวกัน หน้า 198.

[37] วิ.มหา. 1/188/18

[38] ที.ปาฏิ. 11/192/201

[39] เรื่องเดียวกัน หน้า 131.

[40] ที.ปาฏิ 11/197/202

บำรุง และ 2-3 ทฺวีหิ กมฺมํ ปโยชเย 2 ส่วน ใช้ลงทุนประกอบการงาน ส่วนที่ 4 จตุตถญฺจ นิธาเปยฺย อีก 1 ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น[41]

3.8 สรุป

การนำหลักธรรมทั้ง 5 หลักธรรมที่ประกอบไปด้วย 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักสัมมาอาชีวะ 3. หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4. หลักสันโดษ และ 5. หลักวัฒนมุข 6 ไปใช้นั้น เกษตรกรต้องมีความศรัทธามั่นคงในการประพฤติปฏิบัติ ให้ได้ตามเจตจำนงค์ คือบรรลุวัตถุประสงค์นั้นเอง หลักธรรมเปรียบดังปริยัติ ที่เกษรตรกร ได้วางกรอบในการดำเนินการหรือแผนงานที่ยังไม่เป็นรูปธรรม คือ ปฏิบัติ การจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้นจะต้องลงมือปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ จะต้องประสบปัญหามากมาย ทั้งปัญหาทางตรง และปัญหาทางอ้อม ทั้งรุนแรง ปานกลาง และน้อยตามลำดับ อีกทั้งยังต้องฝันฝ่า อุปสรรค นานัปการ ฯลฯ ดังนั้นความศรัทธา และมั่นคงในหลักธรรมจึงมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่งในการทำเกษตร เกษตรกรจะนำไปใช้นั้น เป็นการนำหลักธรรมดังกล่าวไปใช้ในรูปแบบการนำไปใช้แบบองค์รวม เป็นการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันของแต่ละหลักธรรม โดยมีสาระสำคัญๆ อยู่ที่ความอดทน และลงมือปฏิบัติ เพราะถ้าเกษตรกรไม่มั่นคง เกษตรกรก็จะไม่ประสบผลสำเร็จดั่งที่ได้มุ่งหมายเอาไว้

[41] เรื่องเดียวกัน หน้า 127-128.

บทที่ 4
บูรณาการเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

ในบทนี้ ผู้วิจัยนำเสนอการบูรณาการเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เพื่อส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดสระบุรี โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากข้อมูลที่สำคัญ ในบทที่ 2 ที่ได้กล่าวถึง สภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี บทที่ 3 มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาในเกษตรวิถี และ บทที่ 4 เนื้อหาเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถี ในจังหวัดสระบุรี พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์ รวมถึงข้อเสนอแนะต่างๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิอันเป็นประโยชน์ ในการนำไปบูรณาการสำหรับนำเสนอรูปแบบ เกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาในจังหวัดสระบุรี ตามหลักพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในจังหวัดสระบุรี ต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น จำนวน 19 รูป/คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้คือ 1) กลุ่มเกษตรกร จำนวน 3 คน 2) กลุ่มนักวิชาการทางด้านการเกษตร จำนวน 4 คน 3) กลุ่มนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป 4) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน และ 5) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 4 คน โดยได้นำเอาหัวข้อคำถามดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ในการศึกษาวิจัย และเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เชิงลึกจำนวนทั้งสิ้น 19 รูป/คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มเกษตรกร	จำนวน 3 คน
2) กลุ่มนักวิชาการทางด้านการเกษตร	จำนวน 4 คน
3) กลุ่มนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา	จำนวน 4 รูป
4) กลุ่มผู้นำชุมชน	จำนวน 4 คน
5) กลุ่มประชาชนทั่วไป	จำนวน 4 คน

4.2 เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

4.2.1 เกษตรวิถีในจังหวัดสระบุรี

วิถีชีวิตของเกษตรในจังหวัดสระบุรี ในอดีตที่ผ่านมานั้น เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา มาเป็นหลักชัยในการดำเนินชีวิต พร้อมกับนำ

หลักธรรม คำสั่งสอน มาประยุกต์ใช้ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยเริ่มตั้งแต่การดำเนินชีวิตในแต่ล่ะวัน ซึ่งทุกครัวเรือนจะตื่นเช้าขึ้นมาเพื่อเตรียมอาหารใส่บาตรจนกลายเป็นกิจวัตรประจำวัน ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาด้วยดีเสมอมา การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ของตนเอง เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีของเกษตรกร ในทุกช่วงฤดูกาลของการทำเกษตร รวมไปถึงคติความเชื่อต่าง ๆ ของท้องถิ่น ที่ใช้ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจและเป็นแรง บันดาลใจในการประกอบคุณงามความดี เป็นการทำให้เกิดความสุขที่แท้จริง ทั้งภายนอกและภายใน อีกทั้งยังเป็นการรักษา สืบทอด จารีตขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ให้ยาวนาน ส่งผลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีปริมาณน้ำฝนที่ เพียงพอต่อการทำเกษตร ทั้งพืชสวน พืชไร่ และปศุสัตว์ มีแหล่งน้ำทางธรรมชาติที่เพียงพอ ตลอดฤดูกาลในการทำเกษตร อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ทรัพยากรทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ระบบนิเวศน์อุดมสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า “การทำเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ในอดีตตั้งแต่โบราณกาล ในรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนใหญ่เป็นการทำเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก โดยปลูกข้าวกันเป็นส่วนใหญ่ จะมีส่วนน้อยที่ปลูก มันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพด ในส่วนผลผลิต ในแต่ละปีจะได้ไม่เท่ากัน จะได้มาก ได้น้อย ขึ้นอยู่กับน้ำฝนที่ตกในแต่ละปี ปีไหนแล้งก็จะได้ข้าวน้อย ปีไหนฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีปริมาณน้ำที่เหมาะสม เกษตรกรก็จะได้ข้าวมาก หรือผลผลิตมากเป็นเงาตามตัว ในส่วนของปุ๋ย เกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้ปุ๋ยคอกที่ได้จาก ขี้วัว ขี้ควาย ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยง ที่เลี้ยงเอาไว้ใช้งาน ในส่วนกระบวนการผลิตข้าวนั้น ก็เป็นนาดำ เมื่อถึงฤดูทำนาชาวบ้านก็ใช้วิถีการขอแรงกัน โดยเจ้าของนาจะเป็นผู้จัดเลี้ยงดู ปูเสื่อ อาหาร คาวหวาน เหล้าไหสาโท เป็นต้น ในส่วนชาวบ้านก็จะมาช่วยกันดำนา เมื่อแล้วเสร็จก็จะหมุนเวียนไปช่วยกันจนแล้วเสร็จครบทั้งหมู่บ้าน ในดำนา ก็จะมีการละเล่น การร้องเพลงแซวกันไป กันมา สำหรับ หนุ่ม สาว ประเพณีที่สำคัญคือ การไหว้แม่ธรณี ตามคติความเชื่อเพื่อให้ดินดำ น้ำชุ่ม ก่อนฤดูไถหว่าน การไหว้แม่โพสพในช่วงข้าวตั้งท้อง และการไหว้ยุ้งฉางข้าว มีประเพณีและคติความเชื่อเกี่ยวกับการปิด และเปิดยุ้งฉางข้าว ในอดีตเกษตรกร จะทำการขายข้าวเก่าก่อนขายข้าวใหม่ ปัจจุบันประเพณีต่างๆ เหล่านี้ไม่มีให้เห็นแล้ว เนื่องจากวิถีชีวิตได้เปลี่ยนไป ตามยุคสมัย ของการพัฒนา การทำเกษตร หลังจากเสร็จภาระกิจปลูกข้าวแล้ว ก็จะมีการ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ไว้เพื่อใช้กินเอง แลกเปลี่ยนกันเองในหมู่บ้าน และชุมชนของตนเองที่อาศัยอยู่ โดยขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละครอบครัว”[1] นอกจากเกษตรกรจะต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักแล้ว เกษตรกรยังต้องพึ่งพาตนเองเป็นกลักอีกด้วย

[1] สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2565.

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 ได้กล่าวว่า “เกษตรวิถีของเกษตรกร ของเกษตรกรและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในตำบลท่าคล้อ ในอดีตนั้นเป็นการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเองเป็นหลัก โดยอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติ และอาศัยน้ำฝนในช่วงฤดูทำนาของทุกๆปี เพื่อใช้ในการเพาะปลูก ในส่วนแรงงาน จะใช้แรงงานจากคน จากควาย ปุ๋ยนั้น เป็นปุ๋ยจากมูลสัตว์ เช่นขี้วัว ขี้ควาย ขี้ค้างคาว พืชหมักบ้างแต่เป็นส่วนน้อย ปัจจุบัน การทำเกษตรได้พัฒนาเปลี่ยนไปเป็นอย่างมาก จากที่เคยใช้วัวควาย เปลี่ยนเป็นรถไถเดินตาม ปัจจุบันเป็นรถไถที่คนสามารถขึ้นไปนั่งขับได้ การหว่านปุ๋ยจากเดิมที่ใช้แรงงานคน ปัจจุบันใช้โดรน การเกษตรมีการพัฒนาไปอย่างมาก มีการนำเอาเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตรมาใช้ ทั้งระบบน้ำหยด ระบบดาวเทียม และระบบบริหารการจัดการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ถือว่าเป็นการดี ทันสมัยในยุคปัจจุบัน”[2] อาชีพหลักของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 ได้กล่าวว่า “เกษตรกรรมถือเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ตั้งแต่รุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราอยู่แล้วครับ จังหวัดสระบุรีส่วนใหญ่ จะมีอาชีพทำนาเหมือนกับชาวนาทั่วๆไป การทำเกษตรส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรตามธรรมชาติ เป็นการพึ่งพาตนเองเสียเป็นส่วนใหญ่ แรงงานก็ใช้คนในครอบครัว ทำกันเอง เมื่อถึงฤดูทำนา ก็ช่วยกัน คนละไม้ละมือ ส่วนใครมีนามาก ก็ไปลงแขกช่วยกัน ปุ๋ย ก็ใช้ปุ๋ยขี้วัว ขี้ควาย ยาฆ่าแมลงไม่ได้ใช้ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เสร็จจากฤดูทำนา ก็ไปใช้แรงงานทางด้านการก่อสร้าง ส่วนใหญ่ไปช่วยกัน รับค่าจ้างบ้างเป็นบางกรณี หรือบางครอบครัว ก็ ปลูกพืชฤดูแล้ง เช่น ฟักทอง ถั่วลิสง ช่วยใหญ่ก็นำมาขายในหมู่บ้าน หรือ แจกจ่าย แลกเปลี่ยนพืชผัก กัน หรือแม้กระทั้งแลกเปลี่ยนผลไม้ตามฤดูกาล เป็นต้น”[3]

จังหวัดสระบุรี ได้ชื่อว่าเป็นต้นกำเนิด ของเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยได้มีการนำหลักของเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้จนแพร่หลาย ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ**สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า “เนื่องจากว่าจังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัดที่เป็นต้นกำเนิด ของเกษตรทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้ทรงริเริ่มแล้วก็สร้าง เป็นศูนย์เรียนรู้ ให้กับประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้เพื่อนำกลับไปพัฒนาตนเอง ให้เจริญยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นต้นกำเนิด บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียน และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย”[4]

ปัจจุบันจังหวัดสระบุรี ได้ก้าวเข้าสู่การเกษตร แบบสมัยใหม่ โดยเกษตรกรได้นำเอาระบบวิศวกรรมทางการเกษตร และเทคโนโลยีทางการเกษตรอันหลากหลายมาประยุกต์ใช้ ในการทำเกษตร ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการทำเกษตร และกำไรสูงสุด ในแต่ฤดูการผลิต เครื่องมือเครื่องจักร

---

[2] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[3] สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2565.

[4] สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565.

ทางการเกษตร ส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วย รถไถ เครื่องสูบน้ำ และโดรน เพื่อการก้าวปสู่ Smart Farmer

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 ได้กล่าวว่า “เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ปัจจุบันทุกครัวเรือนจะมีรถไถ ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กเป็นของตัวเองทุกครัวเรือน ส่วนจะเป็นขนาดใดนั้นทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่ในการทำเกษตรของแต่ละครอบครัว”[5] นอกจากนี้บางครอบครัวที่มีพื้นที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่ก็จะเริ่มหันมาใช้โดรนในการหว่านปุ๋ย

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 ได้กล่าวว่า “ปัจจุบันมีเกษตรกรแปลงใหญ่ เริ่มจ้างโดรนมาหว่านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง ในส่วนเกษตรกรที่มีเนื้อที่ประมาณ 10-20 ไร่ ก็เริ่มหันมาจ้างโดรนในการหว่านปุ๋ยเช่นกัน ขณะเดียวกันเกษตรกรที่ทำงานในโรงงาน ในช่วงวันหยุดก็จ้างโดรนมาหว่านปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เช่นเดียวกัน”[6] นอกจากการทำเกษตรแบบ Smart Farmer แล้ว ยังมีเกษตรกรบางรายได้ทำเกษตรแบบเชิงท่องเที่ยว เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น และ “มีเกษตรกรบางรายที่มองถึงต้นทุนทางธรรมชาติ ในพื้นที่มีอยู่แล้ว นำมาเป็นจุดขาย ให้กับต้นเองโดยได้สร้างสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า คาเฟ่ มีการขายสินค้า ท้องถิ่น หรือผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ให้กับนักท่องเที่ยวที่ได้มาเที่ยวในคาเฟ่ของตนเอง นอกจากจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการนำเสนอ รูปลักษณ์ หรืออัตตลักษณ์ ของตนเองให้นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นได้สัมผัส ความเป็นตัวตนของชุมชน ผ่านคาเฟ่ตนเอง”[7]

สรุป เกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรีนั้น เป็นเกษตรวิถีที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ดำเนินชีวิตตามโบราณที่ยึดถือปฏิบัติกันมา โดยได้นำเอาหลักธรรมคำสอน ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาประเทศไปอย่างมาก จึงทำให้วิถีเกษตรแบบดั้งเดิมได้เปลี่ยนไปเป็นเกษตรเชิงอุตสาหกรรม เพื่อให้ทันกับยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงของโลก

เกษตรวิถีของจังหวัดสระบุรีในอดีตถึงปัจจุบันได้รับการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี ของเกษตรวิถีในอดีตและปัจจุบันของจังหวัดสระบุรี ในอดีตการเกษตรเป็นกิจกรรมหลักของคนในจังหวัดสระบุรี โดยเฉพาะการปลูกข้าว สร้างนาข้าว และเลี้ยงสัตว์เช่นวัวและไก่ การใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์พาหนะในการทำงานทางการเกษตร ด้านการใช้เครื่องมือทางการเกษตรอันทันสมัยเพื่อเพิ่มผลผลิต การประยุกต์เทคโนโลยีในการจัดการนาข้าว เช่น การใช้ระบบน้ำ ปุ๋ยเคมี และพันธุกรรมพืชที่มีผลผลิตสูง ด้านการสร้างรายได้และคุณค่าเพิ่ม การควบคุมและการผลิตของผลผลิตเกษตรที่หลากหลาย เช่น การปลูกผลไม้ การเลี้ยงปลา และการผลิต

---

[5] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[6] สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2565.

[7] สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2565.

สินค้าทางการเกษตรที่มีคุณค่าสูง การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเกษตร การขายสินค้าเกษตรออนไลน์ และการส่งออกผลผลิตเกษตร ด้านความยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม การใช้วิธีการเกษตรยั่งยืนเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพ และการรักษาพันธุกรรมพืชท้องถิ่น การสนับสนุนการเกษตรชุมชนและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการศึกษาและการวิจัย การสนับสนุนการศึกษาและการวิจัยทางการเกษตรเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีและวิธีการใหม่ ๆ ในการจัดการการเกษตร การสร้างศูนย์การศึกษาและหน่วยวิจัยทางการเกษตรเพื่อส่งเสริมความรู้และนวัตกรรมในการเกษตร ด้านการท่องเที่ยวเกษตร การเสนอโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับชีวิตสไตล์เกษตรและการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการการผลิตอาหารการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเกษตรเช่นการเก็บเกี่ยวผลผลิต การทำอาหารท้องถิ่น และการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเกษตรในพื้นท้องถิ่น

การเกษตรในจังหวัดสระบุรีได้รับการพัฒนาและปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงในสังคมและเทคโนโลยีในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถสร้างรายได้และคุณค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นและส่งเสริมความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสิ่งแวดล้อมในระยะยาวนาน

4.3 ความหมายต่าง ๆ ของหลักพุทธปรัชญา

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในองค์ความรู้ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็น และให้ความหมายต่าง ๆดั งนี้

4.3.1 สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสัมมาทิฏฐิ หมายถึง ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ 4 เห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามี (คือมีคุณความดีควรแก่ฐานะหนึ่งที่เรียกว่ามารดาบิดา) ฯลฯ เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ์ 5 ไม่เที่ยง เป็นต้น

ลักษณะของ สัมมาสัมมาทิฏฐิ นั้นเป็นดังนามอธรรม ที่ยังไม่ได้ลงมือปฏิบัติ เป็นเพียงแนวคิด แนวทาง และข้อกำหนดต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการทำ เกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรกรมองเห็นปัญหา และอุปสรรคต่างๆที่จะเกิดขึ้นในการทำเกษตร ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดที่ได้วางเอาไว้

สัมมาสัมมาทิฏฐินั้น ประกอบไปด้วย

1. ศีล
2. สุตะ
3. สากัจฉา
4. สมถะ และ
5. วิปัสสนา

ประโยชน์ของ สัมมาสัมมาทิฏฐิ นั้นมีประโยชน์อย่างมากสำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เนื่องจากสัมมาทิฏฐินั้นเป็นต้นกำเนิด เป็นเป้าหมายหลัก เป็นมุมมองที่ถูกต้องต้องแต่แรกก่อนการลงมือปฏิบัติ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสัมมาสัมมาทิฏฐิ ไปในทิศทางเดียวกัน สัมมาสัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว

สรุป ความหมายเกี่ยวกับสัมมาสัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ 4 เห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามี (คือมีคุณความดีควรแก่ฐานะหนึ่งที่เรียกว่ามารดาบิดา) ฯลฯ เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ์ 5 ไม่เที่ยง เป็นต้น

4.3.2 สัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ

ลักษณะของสัมมาอาชีวะ คือ มีความมุ่งมั่นที่จะเลี้ยงชีพของตนเองในทางที่ชอบ สุจริต ไม่คดโกง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอาชีพที่ผิดกฎหมายบ้านเมืองโดยสิ้นเชิง ทั้งทางตรงและทางอ้อม

สัมมาอาชีวะนั้น ประกอบไปด้วยประกอบไปด้วย 3 ส่วน หลักดังต่อไปนี้

1. ความขยันหมั่นเพียร
2. ความไม่ประมาท
3. การบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้

ประโยชน์ของ สัมมาอาชีวะนั้นมีประโยชน์อย่างมากสำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่เกษตรกรได้นำมาเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม โดยเน้นไปทางเกษตรวิถีแห่งธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะไปในทิศทางเดียวกัน สัมมาอาชีวะ หมายถึง เลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น คดโกง ขู่เข็ญ ค้าประเวณี ค้ายาเสพติด เป็นต้น

สรุป ความหมายเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด เป็นต้น

4.3.3 อุฏฐานสัมปทา

อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

ลักษณะของอุฏฐานสัมปทา คือ หลักปฏิบัติที่เกษตรกรต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรม อันประกอบไปด้วยความขยันหมั่นเพียรในการทำเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี โดยใช้หลักธรรมเป็นแนวทางประพฤติ ปฏิบัติ และมีการเรียนรู้ ต่อยอดอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความชำนาญในอาชีพเกษตรกรรมของตน เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้

อุฏฐานสัมปทานั้น สามารถแยกประเภทต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ประกอบอาชีพอันสุจริต
2. มีความชำนาญ
3. รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา
3. หาอุบายวิธี
4. สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

ประโยชน์ของ อุฏฐานสัมปทา ถือเป็นหลักปฏิบัติที่มีประโยชน์สำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี สามารถแยกออกเป็นกลุ่ม ๆ หลักได้ ดังนี้

1. การประกอบอาชีพ

2. การเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่ตลอดเวลา การนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ๆ มาปรับใช้ในการทำเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ได้ทั้งคุณภาพและปริมาณสูงสุด ในแต่ละช่วงฤดูกาล

3. การบริหารจัดการในการทำเกษตร เกษตรกรมีการบริหารจัดการในพื้นที่ของตนอันประกอบไปด้วย ทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการผลิต เช่น ดิน น้ำ เครื่องจักร ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เป็นต้น โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะไปในทิศทางเดียวกัน อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถ จัดดำเนินการให้ได้ผลดี

สรุป ความหมายเกี่ยวกับอุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถ จัดดำเนินการให้ได้ผลดี

4.3.4 อารักขสัมปทา

อารักขสัมปทา หมายถึง ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงาน อันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย

ลักษณะของ อารักขสัมปทา ถือเป็นหลักปฏิบัติที่เกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี นำมาใช้ในการรักษาผลผลิตของตนเอง เช่น การรักษาดิน เมล็ดพันธุ์ น้ำ อากาศ

เครื่องจักร ของตนเองให้พร้อมในการเพาะปลูกในฤดูการที่จะมาถึง การซ่อมบำรุงเครื่องจักรต่างๆ ให้พร้อมกับการใช้งานอยู่ตลอดเวลาเช่น รถไถเดินตาม รถไถนาและอุปกรณ์ต่อพ่วง เครื่องสูบน้ำ เครื่องพ่นปุ๋ย เครื่องพ่นยาฆ่าแมลง เครื่องตัดหญ้าเป็นต้น

ประเภทของ อารักขสัมปทาที่มีบันทึกไว้ส่วนใหญ่จะเป็นการรักษาทรัพย์ภายนอกเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังที่นำเสนอมาแล้วข้างต้น ทรัพย์ภายในถือเป็นทรัพย์ที่คนส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึง ทรัพย์ภายในในที่นี้คือ การรักษาทรัพย์โดยชอบธรรมอันบริสุทธิ์ทั้งภายใน และภายนอก เป็นปัจจัยสำคัญที่เกษตรกรควรรักษาไว้ให้ยั่งยืนต่อไป

ประโยชน์ ของอารักขสัมปทา สำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี มีประโยชน์มากมายในการที่เกษตรกรจะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการทำเกษตรตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เช่น การรักษาเมล็ดพันธุ์ การรักษาขนบธรรมเนียม ประเณี และวัฒนธรรม รวมไปถึงคติความเชื่อต่างๆ ที่ยึดถือและปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอารักขสัมปทา ไปในทิศทางเดียวกัน อารักขสัมปทา หมายถึง ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ การรักษาโภคทรัพย์ และทรัพย์สินต่างๆ ของตน ด้วยความขยันหมั่นเพียร และบริสุทธิ์ของตนเอง

สรุป ความหมายเกี่ยวกับอารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงาน อันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย

4.3.5 กัลยาณมิตตตา

กัลยาณมิตตตา หมายถึง การได้คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนา สำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

ลักษณะของกัลยาณมิตตตาที่ดี 1.มิตรอุปการะ 2.มิตรที่ไม่นินทาให้ร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3.มิตรที่คอยแนะนำประโยชน์ ชี้นำในทางที่เจริญ คอยห้ามมิให้ทำชั่ว 4.มิตรที่มีความรักใคร่ ร่วมทุกข์ร่วมสุข

ประเภทของกัลยาณมิตตตา มีทั้งหมด 7 ประเภท 1.ปิโย(น่ารัก) 2.ครุ(น่าเคารพ) 3.ภาวนีโย(น่ายกย่อง) 4.วัตตา(รู้จักพูดให้ได้เหตุผล) 5.วจนักขโม(อดทนต่อถ้อยคำ) 6.คัมภีรัญจะ กะถัง กะตา(พูดเรื่องล้ำลึกได้) 7.โน จัฏฐาเน นิโยชเย(ไม่ชักนำสู่ทางเสื่อม)

ประโยชน์ของกัลยาณมิตตตา มีประโยชน์ต่อเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรีเป็นอย่างมาก เนื่องจากการเกษตรจำเป็นจะต้องมีสังคมของตนเอง เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนแนวความคิด วิธีการทำเกษตร การแก้ปัญหาต่างที่เกิดขึ้น เช่น การแก้ปัญหาที่ดิน แหล่ง

น้ำ การเพาะปลูก การแก้ปัญหาผลผลิตตกต่ำ ช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ๆ เป็นต้น โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับกัลยาณมิตตตา ไปในทิศทางเดียวกัน กัลยาณมิตตตา หมายถึง การได้คบหาสมาคมกับคนดี มีเพื่อนที่ดีเป็นมิตรแท้ เลือกคบคนที่มีปัญญา มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีการศึกษา สามารถให้คำปรึกษาหรือชี้นำเราได้ ทั้งสุข และทุกข์ สนับสนุนเราในยามจำเป็น เป็นต้น

สรุป ความหมายเกี่ยวกับกัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนา สำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

4.3.6 สมชีวิตา

สมชีวิตา หมายถึง มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้ และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มี ให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟาย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ธรรมหมวดนี้เรียกกันสั้นๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือเรียกติดปากอย่างไทยๆ ว่า กฐธัมมิกัตถประโยชน์ (อัตถะ แปลว่า ประโยชน์ จึงมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำ

ลักษณะสมชีวิตา คือเกษตรกรจะต้องเข้าใจฐานะทางด้านเศรษฐกิจของตนเอง และนำมาปรับใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับชีวิตของตนเองให้มีความสุข งดงามในทุกช่วงวัย เช่น การทำสมุดรายรับรายจ่าย ภายในครัวเรือน เช่น “คุณพ่อบุญลือ เต้าแก้ว” เกษตรกรต้นแบบของจังหวัดสระบุรี ด้านการบันทึกบัญชีรายรับ รายจ่าย ในครัวเรือนและบัญชีต้นทุนอาชีพ ด้วยการ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย มีเงินออม เป็นต้น

ประเภทสมชีวิตาประกอบไปด้วย 1.ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ย สุร่าย 2.ไม่ฟุ่มเฟือย 3.ไม่ตระหรี่ 4.การพิจารณาอย่างเหมาะสมในการใช้จ่ายทรัพย์ เป็นต้น

ประโยชน์สมชีวิตา มีประโยชน์มากสำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เนื่องจากเกษตรกรต้องเรียงลำดับการใช้ทรัพย์ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต ทรัพย์ในการลงทุนต่างๆในการทำเกษตร เช่น ซื้อเมล็ดพันธุ์ ซื้อปุ๋ยคอก อุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ทางการเกษตร เงินทุนสำรองในการแก้ปัญหาในฤดูน้ำหลาก ภัยแล้ง เป็นต้น การลงทุนทางด้านการอบรมการขายออนไลน์ การเรียนรู้นวัตกรรมสิ่งใหม่ๆ ในการทำเกษตร เช่น โดรนเพื่อการเกษตร รวมไปถึงภาษีสังคม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสมชีวิตา ไปในทิศทางเดียวกัน สมชีวิตา หมายถึง การรู้จักรายได้ของตนเอง และใช้จ่ายแต่พอดีกับรายได้ ควรประหยัดและอดออม และมีเงินเก็บ ไม่ใช้จ่ายอย่างสุรุ่ย สุร่าย เป็นต้น

สรุป ความหมายเกี่ยวกับสมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มี ให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟาย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ธรรม

หมวดนี้เรียกกันสั้นๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือเรียกติดปากอย่างไทยๆ ว่า กฐธัมมิกัตถประโยชน์ (อัตถะ แปลว่า ประโยชน์ จึงมีประโยชน์ฏ้าซ้อนกันสองคำ

4.3.7 ยถาลาภสันโดษ

ยถาลาภสันโดษ หมายถึง ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่งได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึ่งได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น อยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้ เกินไปกว่าที่ตนจึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา[8]

เกษตรกร ควรพอใจในสิ่งที่ตนมี ตนได้ ไม่ฟุ้งเฟ้อ จนเกินตัว จนนำไปสู่ความเสียหาย หรือทำให้ขัดสน จนไม่สามารถเรียกกลับคืนได้ เกษตรกรควรมองให้เป็น Positive กล่าวคือ พอใจในสิ่งที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือบิดามารดา เช่น ทรัพย์สิน ที่ดิน เครื่องมือทางการเกษตร เป็นต้น ไม่ว่าสิ่งนั้นจะดีหรือ ไม่ดีเพียงใด กรณีที่ได้ของไม่ดี ก็ให้ทำการซ่อมบำรุง ให้ใช้การได้ตามที่ควรจะเป็น เป็นต้น

ประโยชน์ของ ยถาภสันโดษ สำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี จำเป็นจะต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในตัวเกษตรกรเอง โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาลาภสันโดษไว้ดังนี้ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่ง ได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึ่งได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไป5 อยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้ เกินไปกว่าที่ตนจึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาลาภสันโดษไว้ดังนี้ พอใจในลาภของตน

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาลาภสันโดษไว้ดังนี้ พอใจในสิ่งที่ตนมี

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาลาภสันโดษไว้ดังนี้ พอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้

สรุป ความหมายเกี่ยวกับยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่ง ได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึ่งได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไป 5 อยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้ เกินไปกว่าที่ตนจึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

4.3.8 ยถาพลสันโดษ

---

[8] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 40, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 106.

ยถาพลสันโดษ คือ ยินดีตามกำลังของตน กล่าวคือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้ สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสลงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหน เสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตนแต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน[9]

ยถาพลสันโดษมีลักษณะ เป็นหลักปฏิบัติที่ยินดีตามกำลังที่ตนมี ตนได้ไม่เฉพาะแต่ร่างกายแต่ยังรวมไปถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องจักร ต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนการ การทำเกษตร เป็นต้น

ประเภทของยถาพลสันโดษในที่นี้ สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ 1.พอใจในกำลังของตนเอง 2.พอใจในเครื่องจักรตนเองที่มี

ประโยชน์ของยถาพลสันโดษ สำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรีจำเป็นจะต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในตัวเกษตรกรเอง ใน2 มิติ มิติที่1. คือพอใจในพละกำลังของตนเอง 2.พอใจในเครื่องจักรของตนเอง โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาพลสันโดษ ไว้ดังนี้ พอใจและยินดีตามกำลัง ที่ตนเองทำได้

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาพลสันโดษ ไว้ดังนี้ พอใจในกำลังที่ตนมีและสามารถทำกิจการ การงานให้ประสบผลสำเร็จด้วยตนเอง

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาพลสันโดษ ไว้ดังนี้ พอใจในสิ่งที่ตนได้กระทำตั้งแต่ต้น จนจบ

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาพลสันโดษ ไว้ดังนี้ พอใจในกำลังของตน

สรุป ความหมายเกี่ยวกับยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้ สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสลงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหน เสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับ หรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตนแต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

4.3.9 ยถาสารุปปสันโดษ

ยถาสารุปปสันโดษ หมายถึง ยินดีตามสมควร กล่าวคือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนา

---

[9] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 40, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 106.

สิ่งของอันไม่ สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรง คุณสมบัติน่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ[10]

ลักษณะของยถาสารุปปสันโดษ เป็นการยินดีแบบองค์รวม กล่าวคือ พอใจในสิ่งที่เหมาะสมกับตนเอง อันประกอบไปด้วย วุฒิภาวะ สถานะทางสังคม การดำเนินชีวิต อาชีพ และเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร

ประเภทของยถาสารุปปสันโดษนั้นขึ้นอยู่กับ การเวลา และเป้าหมายที่เกษตรกรได้วางเอาไว้ในแต่ละเป้าหมาย เช่น ยินดีในฐานะของตนในช่วงวัยหนุ่มสาว วัยกลางคน และวัยชรา เป็นต้น

ประโยชน์สำหรับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี จำเป็นจะต้องนำยถาลาภสันโดษ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในตัวเกษตรกรเอง ในทุกๆมิติ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาสารุปปสันโดษไว้ดังนี้ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่ สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรง คุณสมบัติน่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาสารุปปสันโดษไว้ดังนี้ พอใจในฐานะของตน

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาสารุปปสันโดษไว้ดังนี้ พอใจในสิ่งที่ตนเป็น

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยถาสารุปปสันโดษ ไว้ดังนี้ พอใจในสิ่งที่พึงมีพึงได้

สรุป ความหมายเกี่ยวกับยถาสารุปปสันโดษ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่ สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรง คุณสมบัติน่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ

4.3.10 อาโรคยะ

อาโรคยะ หมายถึง ความไม่มีโรค ความมีสุขภาพดี

ลักษณะของอาโรคยะ สามารถแปลความหมายได้สองนัยยะ กล่าวคือ ความไม่มีโรค แล้ว ยังมีความหมายในทางการรักษาสุขภาพให้สมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ในการดำเนินชีวิต และอาชีพเกษตรกรรม

---

[10] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 40, (มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต : 2561) หน้า 106.

ประโยชน์ของอาโรคยะ ในงานวิจัยเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี นอกจากเกษตรกรจะต้องรักษาสุขภาพไม่ให้มีโรคแล้ว ยังคงต้องรักษาสุขภาพให้ดีอยู่ตลอดเวลา เพื่อการก้าวไปสู่เป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตอีกด้วย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอาโรคยะ ไว้ตรงกัน คือ ความไม่มีโรค ความมีสุขภาพดี

สรุป ความหมายเกี่ยวกับอาโรคยะ ความไม่มีโรค ความมีสุขภาพดี

4.3.11 ศีล

ศีล หมายถึง ความปกติ ความประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม

ลักษณะของศีล คือ มีความปกติในการดำเนินชีวิตเกษตรกรในทุกวัน ในทุกช่วงฤดูกาล เช่น ปกติเกษตรกร ตื่นเช้า หุงหา อาหาร ใส่บาตรเป็นประจำทุกวัน และร่วมทำบุญตามประเพณี เพื่อรักษาประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นเอาไว้

ประโยชน์ของศีล กล่าวคือ เกษตรกร สามารถนำศีลมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และชุมชน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศีล ไว้ดังนี้ ความประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม

สรุป ความหมายเกี่ยวกับศีล ความประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม

4.3.12 พุทธานุมัต

พุทธานุมัต หมายถึง ศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่าง เข้าถึงความคิดของพุทธชนเหล่าคนผู้เป็นบัณฑิต

พุทธานุมัต ประกอบไปด้วย 1.ศึกษาแนวทาง 2.มองดูแบบอย่าง และ3.เข้าถึงความคิดของพุทธชนเหล่าคนผู้เป็นบัณฑิต

ลักษณะของพุทธานุมัต เป็นนามธรรม กล่าวคือ เกษตรกรจะต้องศึกษาแนวทางตามที่ผู้รู้ต่างๆ ได้ดำเนินการเอาไว้ ตามช่องทางต่างๆ ทั้งสถาบัน องค์กรต่างๆ รวมถึงปราชญ์ชุมชน เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เข้าถึงองค์ความรู้ดังกล่าว เป็นต้น

ประโยชน์ของพุทธานุมัต กล่าวคือ เกษตรกร สามารถนำพุทธานุมัตมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และชุมชน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพุทธานุมัต ไว้ดังนี้ ศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่าง เข้าถึงความคิดของพุทธชนเหล่าคนผู้เป็นบัณฑิต

สรุป ความหมายเกี่ยวกับพุทธานุมัต ศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่าง เข้าถึงความคิดของพุทธชนเหล่าคนผู้เป็นบัณฑิต

4.3.13 สุตะ

สุตะ หมายถึง ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์

สุตะ ประกอบไปด้วย 1.ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ 2.ฝึกตนให้เชี่ยวชาญ 3.ทันต่อเหตุการณ์

ลักษณะของเกษตรกรที่มีสุตะ กล่าวคือ เกษตรกรจะต้องใฝ่เล่าเรียนหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ปัจจุบันเกษตรกรสามารถค้นหาความรู้ได้อย่างมากมาก ตามสื่อ ออนไลน์ต่างๆ เช่น Google Line You Tobe และ Facebook เป็นต้น

ประโยชน์ของสุตะ กล่าวคือ เกษตรกร สามารถนำสุตะมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และชุมชน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสุตะ ไว้ดังนี้ ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์

สรุป ความหมายเกี่ยวกับสุตะ ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์

4.3.14 ธรรมานุวัติ

ธรรมานุวัติ หมายถึง ดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม

ธรรมานุวัติ เป็นการดำเนินชีวิตและการทำเกษตรโดยทางธรรม ทั้งนี้เกษตรกรต้องเข้าใจวิธีการทำเกษตรในปัจจุบัน ประกอบไปด้วย 1.เกษตรธรรมชาติ 2.ระบบวนเกษตร 3.เกษตรแบบอินทรีย์ 4.เกษตรแบบผสมผสาน 5.เกษตรทฤษีใหม่ เนื่องจากการทำเกษตรแต่ละแบบไม่เหมือนกันในกระบวนการผลิต แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ ต้องทำการเกษตรโดยชอบธรรม เที่ยงตรง ทั้งคุณภาพและบริการ ไม่คดโกงผู้บริโภค ทั้งด้านคุณภาพ และราคา เป็นต้น

ประโยชน์ของธรรมานุมัติ กล่าวคือ เกษตรกร สามารถนำธรรมานุวัติมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และชุมชน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับธรรมานุวัติ ไว้ดังนี้ ดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม

สรุป ความหมายเกี่ยวกับธรรมานุวัติ ดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม

4.3.15 อลีนตา

อลีนตา หมายถึง เพียรพยายามไม่ระย่อ มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

อลีนตา ประกอบไปด้วย 1.เพียรพยายามไม่ระย่อ 2.มีกำลังใจแข็งกล้า 3.ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา 4.เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

เกษตรกรจะต้องมีความเพียรพยายามไม่ระย่อ เนื่องจากอาชีพเกษตรกรโดยเฉพาะเกษตรตามธรรมชาติ จะต้องต่อสู้ กับ ภัยธรรมชาติ ทั้งภัยแล้ง ภัยน้ำท่วม ศัตรูพืช ซึ่งส่งผลโดยตรงกับผลผลิตทางการเกษตร เกษตรกรจะต้องมีจิตใจที่กล้าแกร่ง ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคทั้งปวง เพื่อการก้าว

ไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้ เกษตรกรต้องมีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะปัจจุบันอยู่ในยุคของโลกดิจิตัล เกษตรกรจะต้องรวด เร็ว แม่นยำ และมีคุณธรรม และเกษตรกรจะต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ทั้งนี้ก็เพื่อเป้าหมายสูงสุด ทางด้านราคา ความต้องการของผู้บริโภค และการได้เปรียบทางด้านการตลาด

ประโยชน์ของอลีนตา กล่าวคือ เกษตรกร สามารถนำอลีนตามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และชุมชน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มต่างๆ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอลีนตา ไว้ดังนี้ เพียรพยายามไม่ระย่อ มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

สรุป ความหมายเกี่ยวกับอลีนตา เพียรพยายามไม่ระย่อ มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

สรุป ความหมายต่าง ๆ ของหลักพุทธปรัชญา โดยผู้ทรงคุณวุฒินั้น ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายตรง และสอดคลองกับหลักธรรมที่ได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ 3

4.4 การนำหลักสัมมาทิฏฐิ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร

สัมมาทิฏฐิ เปรียบดังเข็มทิศ หรือ วิสัยทัศน์ ในการแก้ไขปัญหา ต่างๆของเกษตรกร ในจังหวัดสระบุรี กล่าวคือ สัมมาทิฏฐิ นั้นเป็นการมองปัญหาต่างๆ ตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ ที่เกษตรกรจะดำเนินการให้มันรู้เป้าหมาย ที่ตนเองได้ตั้งเอาไว้ เกษตรกรจะได้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ หากมีปัญหาใดๆที่เกิดขึ้นจะไม่ล้มเลิก ความตั้งใจ แม้จะประสบปัญหามากมายต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็ตาม สัมมาสัมมาทิฏฐินั้น ประกอบไปด้วย 1. ศีล 2. สุตะ 3. สากัจฉา 4. สมถะ และ 5. วิปัสสนา ศีล หมายถึง ความปกติ ความประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม เกษตรกรที่ดีนั้นจะต้องมีความปกติสุข กล่าวคือ นอกจากจะมีความปกติแล้ว เกษตรกรจะต้องมีความสุขในอาชีพเกษตรกร

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16 ได้กล่าวว่า “สัมมาทิฏฐิคือความหมายของมันต้องมีความเห็นที่ถูกต้องเราเราเกษตรกรในยุคปัจจุบันนี้ประกอบไปด้วยความเห็นที่ไม่ถูกต้องซะทีเดียวถ้าเขาอาจจะมีการผิดเพี้ยนบ้างหรือหรือเห็นในเรื่องที่ที่ควรจะเป็นเอายกตัวอย่างเช่นเรื่องของการเข้าใจเรื่องดินน้ำเรื่องปุ๋ยครับแค่ถามเรื่องนี้ก็ก็ผิดเวลานะครับเรื่องฤดูกาลอันนี้เราก็ไม่อยากจะโทษฟ้าไม่อยากจะพูดกับฉันก่อนเพราะว่าในยุคนี้เป็นเกษตรกรยุคใหม่ซึ่งผ่านการอบรมส่งเสริมถ่ายทอดด้วยนักวิชาการที่ไม่มีสมาชิกและเข้าใจ เข้าใจว่าเราเป็นเจ้าของธรรมชาติทรัพยากรเจ้าของธรรมชาติเราเป็นเจ้าของวงจรแห่งธรรมชาตินี้เราก็จะจัดการอย่างที่เราต้องการผมยกตัวอย่างอื่นที่เห็นชัดๆคือว่าปัจจุบันนี้เราทำงานกันปีละ 3 ครั้ง 2 คนขึ้นไปตั้ง 3 ครั้ง โดยข้าวเป็นพืชที่ขึ้นอยู่กับฤดูกาล เป็น

หลัก”[11] นอกจากนี้แล้วยัง **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า “หลักสัมมาทิฏฐิสามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด แต่ต้องมีหลักธรรมอื่นๆมาเชื่อมโยง ธรรมชาตกับธรรมชาติ ที่ปฏิบัติตามครรลองครองธรรม ทั้งต่อตัวเอง ต่อสาธารณะ การใช้เคมี และการไม่ใช้เคมี สามารถแก้ได้ทั้งระบบ ด้วยความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง[12] การแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร ไม่ว่า จะเป็นปัญหาทางด้านที่ดิน ปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด ปัญหาทางด้านหนี้สิน ของเกษตรกร” เป็นต้น เกษตรกรจะต้องเข้าใจความหมายของสัมมาทิฏฐิ ประกอบด้วย ศีลคือความปกติ **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า “เกษตรกรจะต้องมีความสุขทั้งกายและใจในการประกอบออาชีพเกษตรกรรม มีความพร้อมที่จะดำเนินกิจกรรมในแต่ละวันให้บรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่ตนเองได้ตั้งใจเอาไว้ นอกจากความพร้อมที่เป็นปกติแล้ว เกษตรกรจะต้องมีความสุขในสิ่งที่ตนเองมี สิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความสำเร็จในอาชีพเกษตรกรรม” [13] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า “ความปกติสุข ถือเป็นบันไดขั้นแรกในการ ทำอาชีพเกษตรกรรม นอกจากจะไม่เอนเอียงไปในทิศทางที่ไม่ดีแล้ว จะต้องมีความเชื่อมั่น และยึดมั่นในในสิ่งที่ตนคิดและวางเป้าหมายเอาไว้ตั้งแต่แรกอันเป็นนามธรรม เพื่อการก้าวไปสู่รูปธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อความสำเร็จในภายภาคหน้าของอาชีพเกษตรกรนั่นเอง[14] 2.สุตะ หมายถึง ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์ เกษตรกรในยุคปัจจุบัน จะต้องมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งการเรียนในรูปแบบ Onsite และ Online ปัจจุบันเกษตรกรสามารถเรียนรู้ได้หลายช่องทางตามสื่อออนไลน์ต่างๆ เช่น You tube, Google, Tik tok, Facebook, Line” เป็นต้น **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11** ได้กล่าวว่า” เกษตรกรจะต้องมีการ เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อนำมาปรับใช้กับตนเองสามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสาร การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีทั้งในด้านแหล่งเรียนรู้เทคโนโลยีทางการเกษตร การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย และกลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าในอาชีพเกษตรกร” [15] นอกจากนี้เกษตรกรจะต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในสิ่งที่ตนตั้งใจเอาไว้ในอาชีพเกษตรกร **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า “เกษตรกรจะต้องมีความเข้าใจฤดูกาลต่างๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องของน้ำ อันเป็นปัจจัยหลักในการทำเกษตร ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงกับการทำเกษตร หากไม่มีน้ำเกษตรกรก็ไม่สามารถทำการเกษตรได้ เป็นต้น นอกจากนี้เกษตรกรต้องทำความเข้าใจ เรียนรู้ อย่างมีเป้าหมาย นำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องแม่นยำ เป็นไปตามที่

[11] สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2565.

[12] สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2565.

[13] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[14] สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2565.

[15] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

วางเป้าหมายเอาไว้ตั้งแต่ต้นในกระบวนการต่างๆ ในการทำเกษตร เช่น การเลือกใช้ปุ๋ยแบบใด ชนิดใด ให้เข้ากับรูปแบบการทำเกษตรของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น การทำเกษตรแบบอินทรีย์ในรูปแบบ 100 เปอร์เซ็นต์(Organic) ในการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ 100 เปอร์เซ็นต์นั้น เกษตรกรจะต้องยอมรับในการสูญเสียต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การจัดรูปแปลงเกษตรให้รองรับ การทำการเกษตรแบบอินทรีย์ โดยการยกคันดินให้สูงเพื่อป้องกันน้ำจากแปลงข้างเคียงเข้ามาในแปลงของตน การบริหารจัดการน้ำ ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด การจัด Zoning การปลูกต้นไม้ที่ชัดเจน บริเวณพื้นที่ใดปลูกไม้ยืนต้น ให้ทางร่มเงา ปลูกต้นไม้เพื่อนำไปเป็นปุ๋ย ปลูกต้นไม้เพื่อนำไปเผาถ่าน พื้นที่ปลูกข้าว ทุกอย่างจะต้องมีการออกแบบ ตั้งแต่เริ่มโครงการ หรือเริ่มทำการเกษตร นอกจากนี้เกษตรกรจะต้องเรียนรู้การใช้ปุ๋ยให้ถูกวิธี และเหมาะสมกับแปลงเกษตรของตนเอง” เป็นต้น[16] เกษตรกรจะต้องมีความมุ่งมั่น และศรัทธาในสิ่งที่ตนเองได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ตั้งแต่แรกในการทำการเกษตรจะต้องมีความขยันหมั่นเพียร การวางแผนการใช้จ่ายและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12** ได้กล่าวว่า “ปัญหาเกษตรกรส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องของหนี้สิน ทั้งการใช้จ่ายส่วนตัว และการขาดทุนจากการทำเกษตร หรือเป็นผลมาจากราคาผลผลิตตกต่ำเป็นต้น ดังนั้นเกษตรกรจะต้องเป็นผู้ที่มีความขยัน หมั่นเพียร มีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างชัดเจน เพื่อจะได้มีแหล่งเงินทุนของตนเอง ด้วยการสะสมครั้งละเล็กน้อย ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการยกระดับตนเองให้สูงขึ้น และการก้าวไปสู่ผลสำเร็จในอาชีพเกษตรกร”[17] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15** ได้กล่าวว่า “เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุน เพราะเงินทุนจำเป็นต้องใช้ในการซื้ออุปกรณ์ น้ำมันเชื้อเพลิง ซ่อมเครื่องจักร เมล็ดพันธุ์ รวมไปถึงการใช้จ่ายประจำวัน เมื่อมีเหลือจึงสามารถนำไปขยายอาชีพสำรองของตนเองได้ ดังนั้นหลักสัมมาทิฏฐิจึงมีความสำคัญ และความจำเป็นในลำดับแรก เนื่องจากสัมมาทิฏฐินั้นเป็นมุมมอง เป็นทัศนะคติอันดีงามนำไปสู่ความศรัทธา และการปฏิบัติซ้ำๆ เพื่อให้ได้ผลลัพท์ ตามที่เกษตรกรต้องการ และวางเป้าหมายเอาไว้”[18] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16** ได้กล่าวว่า “หลักสัมมาทิฏฐิมีความจำเป็นยิ่งยวด เพราะการจะนำหลักสัมมาทิฏฐิมาใช้นั้น เกษตรกรต้องมีความเชื่อมั่นที่ประกอบไปด้วย1. ศีล 2. สุตะ 3. สากัจฉา 4. สมถะ และ 5. วิปัสสนา ซึ่งใน 5 หลักดังกล่าว เป็นหลักที่เกษตรกร จะต้องมั่นคงทั้งแนวความคิด ความอดทน ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม ถ้าหากเกษตรกร มีความเชื่อมั่นใน 5 หลักดังกล่าว สามารถแก้ปัญหาของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ ปัญหาการผลิต ปัญหาแหล่งเงินทุน และปัญหากลไกทางด้านการตลาดได้อย่างแน่นอน”[19] เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี นอกจากจะต้องมี

[16] สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2565.

[17] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[18] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[19] สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2566.

ความชำนาญ ความรู้ความสามารถ ทางด้านการเกษตรแล้ว เกษตรกรต้องมีความมุ่งมั่น มีทัศนะคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกร มองว่าอาชีพเกษตรกร จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาให้ตนและครอบครัว อย่างมั่นคงและยั่งยืน ตลอดไป **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 18** ได้กล่าวว่า “เกษตรกรจะต้องมีความรู้ ในผืนดินของตนเอง ในทุกตารางนิ้ว รู้ธรรมชาติของดิน รู้ว่าดินของตนเองเป็นเช่นไร เป็นดินเปรียว ดินเค็ม ปลูกอะไรขึ้น ไม่ขึ้น เหมาะกับการทำเกษตรพืชชนิดใด สามารถทำนายล่วงหน้าเกี่ยวกับการทำเกษตรในแต่ละช่วงฤดูได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ สามารถคาดการณ์รายรับ รายจ่าย รวมถึงผลกำไรที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้าได้ ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าใจน้ำเป็นอย่างดี ในฤดูน้ำหลาก น้ำมาทางทิศใด และส่งผลกระทบต่อการเกษตรมากน้อยเพียงไร รวมไปถึงการออกแบบระบบน้ำ นำไปสู่การจัดการระบบน้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม ในภายภาคหน้า ได้อย่างแม่นยำและเที่ยงตรง”[20]

สรุป สัมมาทิฏฐิ คือ วิสัยทัศน์ ที่เกษตรกร จำเป็นต้องมี เปรียบดังเข็มทิศทางปัญญา นำไปสู่ความศรัทธา เป็นกรอบแนวความคิดที่วางเอาไว้ในการทำเกษตร เป็นเป้าหมายสูงสุดให้ประสบผลสำเร็จในการทำเกษตร สัมมาอาชีวะ คือ แนวทางปฏิบัติ ที่วางเอาไว้ด้วยปัญญา จาก สัมมาทิฏฐิ ในส่วนสัมมาสมาธิ คือมีจิตมุ่งมั่น มีสมาธิในการทำเกษตร แม้จะมีอุปสรรค มาขัดขวางมากน้อยเพียงใดก็ไม่ลดละ หรือ ย่อถอยต่ออุปสรรค ทั้งมวล ยังคงมุ่งมั่น ทำเกษตร และดำเนินชีวิตให้ประสบผลสำเร็จ ดั่งใจปรารถนาตามที่วางเอาไว้ทุกประการ.

4.5 การนำหลักสัมมาอาชีวะ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร

สัมมาชีวะ หมายถึง การเว้นมิจฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการแสวงหาปัจจัยมาบริโภคที่มิชอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อลาภด้วยลาภ หรือก็คือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจอยากได้มาง่ายๆโดยไม่อาศัยกำลังแห่งสติปัญญาและแรงกาย ซ้ำโลภจนไม่ชอบธรรม เช่น เบียดเบียนลูกจ้าง และทำลายสิ่งแวดล้อม สังคม เพื่ออย่างได้มาก เสียให้น้อย[21] หัวใจสำคัญในหลัก สัมมาอาชีวะ จะประกอบไปด้วย

1. ความขยันหมั่นเพียร
2. ความไม่ประมาท
3. การบริหารจัดการทรัพย์ที่ได้ที่หามาได้

ธรรมะข้อนี้เป็นธรรมะที่จะนำพาให้เกษตรกร มุ่งเน้นสร้างคุณค่าในตัวเองของเกษตรกรเป็นสำคัญ เป็นผู้สร้างเส้นทางแห่งความสำเร็จในอาชีพเกษตรกรรมด้วยตนเอง ได้อย่างสมบูรณ์แบบ เพราะสัมมาอาชีวะ ไม่ได้มีความหมายในความขยันอดทนตามที่ทุกท่านเข้าใจแต่สัมมาชีวะยังคงมี

---

[20] สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม 2565.

[21] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th.wikipedia.org/wiki [12 เมษายน 2566].

ความไม่ประมาทและการบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้อีกด้วย แต่การที่จะทำให้สัมมาชีวะประสบผลสำเร็จได้อย่าง มีประสิทธิภาพจะต้องมีธรรมะข้ออื่นๆเข้ามาประกอบกันอีกชั้นหนึ่ง

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมดแต่ต้องมีหลักธรรมอื่นเข้ามาประกอบ เนื่องจากสัมมาอาชีวะ หมายถึงการขยันหมั่นเพียร การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ เพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่มุ่งหวังเอาไว้”[22] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด แต่ต้องมีหลักธรรมอื่นๆมาเชื่อมโยง ธรรมชาตกับธรรมชาติ ที่ปฏิบัติตามครรลองครองธรรม ทั้งต่อตัวเอง ต่อสาธารณะ การใช้เคมี และการไม่ใช้เคมี สามารถแก้ได้ทั้งระบบ ด้วยความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง”[23] ความขยันหมั่นเพียร จึงเป็นหัวใจหลักในการทำเกษตรในยุคปัจจุบัน **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้ แต่เกษตรกรต้องมีความขยันหมั่นเพียรอันเป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของเกษตรกร ที่มีติดตัวกันมาตั้งแต่เกิด นอกจากนี้เกษตรกรต้องมีความขยันหมั่นเพียรมากกว่าอาชีพอื่นๆ เนื่องจากการทำเกษตรในจังหวัดสระบุรีส่วนใหญ่ยังพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมเป็นหลักอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่ ที่คลองชลประทานเข้าถึง แต่ปริมาณน้ำจากแม่น้ำป่าสัก หรือบางช่วงจากคลองระพีพัฒน์ ในช่วงฤดูแล้งจึงไม่สามารถทำนาปรังได้ ดังนั้นเกษตรกร จะต้องไม่ประมาท จะต้องมีการเรียนรู้ติดตามข่าวสาร บ้านมือง ตามสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับตน หรือจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น การที่เกษตรกร ทราบการเคลื่อนไหวต่างๆ จะทำให้เกษตรกรได้เปรียบในการทำเกษตรในพื้นที่ของตน เป็นการประกอบอาชีพ แบบSmart farmer”[24] ความไม่ประมาท ถือเป็นข้อย่อยหนึ่งในหลักสัมมาอาชีวะ ที่เกษตรกรจะต้องมีการเรียนรู้ และนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุด **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด แต่ต้องเข้าใจความหมายทั้งหมดของหลักสัมมาอาชีวะ เนื่องจากหลักสัมมาอาชีวะ จะประกอบไปด้วยความขยันหมั่นเพียร ความไม่ประมาท และการบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้ สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ อันนำไปสู่ความสำเร็จในอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะความไม่ประมาท เกษตรกรจะต้องมีการเตรียมพร้อม ในการทำเกษตร แต่ละช่วงฤดู เช่นในฤดูทำนาเกษตรกรจะต้องกำหนดช่วงการทำงานได้อย่างเหมาะสม ช่วงไหนจะต้องเตรียมข้าวปลูก ช่วงไหนไถแปร ช่วงไหน ตกกล้า ช่วงไหนไถหว่าน ปุ๋ย และ ยา ฆ่าหญ้า จะต้องเตรียมให้พร้อม ทั้งทางด้านเงินทุน เครื่องมือทางการเกษตร รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องหว่านข้าว เครื่องหว่านปุ๋ย เครื่องตัดหญ้า เป็นต้น มีระบบป้องกันน้ำท่วม การเตรียมการในฤดูน้ำหลาก นอกจากนี้เกษตรกร จะต้องมีการวางแผน และ

[22] สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2565.

[23] สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2565.

[24] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

การนำแผนมาใช้อย่างเป็นระบบ และเหมาะสมในพื้นที่ของตน นอกจากนี้เกษตรกร จะต้องมองเรื่องความเป็นอยู่ การดำรงชีพ ให้สมฐานะของตนอีกด้วย”[25]

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด หลักสัมมาอาชีวะ หากเกษตรกรมีความมุมานะอย่างจริงจังสามารถแก้ด้านแหล่งเงินทุนได้ เพราะความขยัน หมั่นเพียรของเกษตรกร จะทำให้เกษตรกรมีเงินเหลือเก็บ ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินใคร ดังนั้นการขยันหมั่นเพียรของเกษตรกร จะต้องมีการบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้ อย่างเป็นระบบ และมีการจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ ตามเหตุปัจจัยที่สมเหตุ สมผล เมื่อเกษตรกรทำได้เช่นนี้เกษตรกรจะมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นตามลำดับ และไม่มีหนี้สิ้นดังที่ผ่านมา”[26] หลักสัมมาอาชีวะ นอกจากจะแก้ปัญหาแหล่งเงินทุนของเกษตรกรได้แล้ว ยังสามารถนำเงินทุนที่มีอยู่นำไปขยายกิจการต่างๆ ที่ตนต้องการได้อีกด้วย **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13** ได้กล่าวว่า “ความขยัน หมั่นเพียร และการบริหารจัดการทรัพย์ที่ได้ที่หามาได้ ในหลักสัมมาอาชีวะนอกจากจะทำให้เกษตรกรมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น จนมีเงินทุนที่จะสามารถ ขยายกิจการ หรือ ประกอบอาชีพเสริมทางด้านอื่นๆที่เข้ากับตัวเกษตรกรเองได้อีกด้วยเงินทุนที่ตนเองสามารถหามาได้ด้วยตัวของตัวเอง เพราะเงินทุนที่เพิ่มขึ้นจะทำให้เกษตรกรสามารถนำไปต่อยอดใน อาชีพเสริม เป็นการเพิ่มช่องทางรายได้ของตัวเกษตรกรเองอีกช่องทางหนึ่ง”[27] นอกจากการแก้ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุนได้แล้ว ยังสามารถแก้ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาดได้อีกด้วย กล่าวคือเมื่อเกษตรกรมีเงินทุนที่มากพอ และนำเงินทุนดังกล่าวนำไปประกอบอาชีพเสริม จึงทำให้เกษตรกรมีช่องทางใหม่ๆ ทางการเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มเป้าหมายเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 17** ได้กล่าวว่า “หลักสัมมาอาชีวะ เป็นหลักที่เกษตรกรใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างสมบูรณ์แบบ และเป็นหลักปฏิบัติที่เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ได้เข้าใจเป็นอย่างดี เพราะความขยันหมั่นเพียร จะทำให้แก้ปัญหาในการผลิตต่างๆได้อย่างลงตัว โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน สมเหตุ สมผล สามารถจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้แล้ว หลักสัมมาอาชีวะยังสามารถแก้ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาดได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเกษตรกรได้มีช่องทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลาย มีการเพิ่มช่องทางการขายมากขึ้น ไม่ว่าช่องทางตลาดชุมชน ช่องทางการส่งเสริมภาครัฐ ช่องทางการขายผ่านโรงพยาบาลชุมชน ที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรสามารถนำสินค้าเกษตรปลอดสารพิษมาจำหน่ายได้ในพื้นที่ของโรงพยาบาล ทั้งโรงพยาบาลศูนย์ และโรงพยาบาลชุมชน นอกจากนี้ ทางภาคเอกชนยังร่วมสนับสนุนสินค้าเกษตร ได้มีการจัดงานเกษตรแฟร์ ขึ้นตามห้างสรรพสินค้า เช่นห้างโรบินสัน สระบุรี ห้างโฮมโปร สระบุรี เป็นต้น”[28] แหล่งน้ำถือ

---

[25] สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565.

[26] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[27] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[28] สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2566.

เป็นปัจจัยหลักในการทำเกษตร การนำหลักสัมมอาชีวะมาใช้สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 19** ได้กล่าวว่า “เกษตรกรสามารถนำหลักสัมมอาชีวะมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับตนเอง และครอบครัว โดยเฉพาะการนำมาใช้แก้ปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ น้ำถือว่าเป็นปัจจัยหลักในการทำเกษตร หากเกษตรกร ปลูกต้นไม้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตน ก็จะสามารถรักษาแหล่งน้ำของตนเองได้อย่างดี นอกจากนี้จะเป็นการลดต้นทุนให้กับเกษตรกรอีกทางหนึ่งด้วย เมื่อเกษตรกรมีการบำรุงดินที่ถูกต้อง ก็จะทำให้ดินของเกษตรกรนั้นดีอยู่ตลอดเวลา เหมาะสมกับทุกพืช และทุกฤดูกาลในการเพาะปลูก อันจะส่งผลดีให้เกษตรกร มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามลำดับ”[29]

สรุป เกษตรกรสามารถนำหลักสัมมาอาชีวะ มาใช้ในการแก้ปัญหาได้เป็นส่วนใหญ่ และเหมาะสมในพื้นที่การทำเกษตรของตนเอง เพื่อความยั่งยืนในการทำเกษตร เกษตรกร จะต้องนำธรรมะข้ออื่นๆ เข้ามาประกอบด้วย

4.6 การนำหลักทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร

หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์

1. อุฏฐานะสัมปทาการรู้จักแสวงหาทรัพย์การบริหารจัดการทางด้านทรัพยากร
2. อารักสัมปทาประกอบไปด้วยการรักษาทรัพย์ การให้เกิดประโยชน์สูงสุดงอกงามขึ้นมาการใช้ทรัพย์
3. กัลยาณมิตรศึกษา
4. สมถะชีวิตตา

หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ตัวเกษตรกร กล่าวคือจุดเริ่มต้นของเกษตรกรตั้งแต่ยังไม่มีที่ดินของตนเอง ต้องรู้จักแสวงหาทรัพย์ให้ได้มาเป็นของตนเองโดยเฉพาะที่ดินที่ทำกิน เกษตรกรจะต้องรู้จักแสวงหาทรัพย์สิ่งแรกที่เกษตรกรจะต้องมีก็คือการพิจารณาให้ได้ที่ดินทำกินสภาพแวดล้อม สภาพดิน แหล่งน้ำ การถ่ายเทของลม การเข้าถึงของไฟฟ้า อันเป็นโครงสร้างพื้นฐานของการทำเกษตร เกษตรกรต้องมีความขยัน อดทนความเพียรเป็นที่ตั้งอีกทั้งมีการคบหามิตรเพื่อนฝูงที่ดี นอกจากนี้เกษตรกร ต้องมีความเชื่อมั่นในหลักธรรมที่น้อมนำมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการหรือวางเอาไว้ สิ่งสำคัญ ในการทำเกษตร คือ เรื่องที่ดินในการทำเกษตร และแหล่งน้ำ เกษตรกร จะต้องให้ความสำคัญกับในในเรื่องที่ดินเป็นอันดับแรก เนื่องจากที่ดินเป็นทรัพย์สินเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินของการทำเกษตรกรดังนั้นเกษตรกรจะต้องทราบเรื่องดินเป็นอย่างดี ดินเปรี้ยว ดินเค็ม เราจะต้องบำรุงดินอย่างไรทั้งนี้หากเกษตรกรเข้าใจดินดีปรุงดินเป็น ก็จะทำให้ลดค่าใช้จ่ายทางด้านปุ๋ยลงไปมากสอดคล้องกับ และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่

[29] สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2565.

ขาดไม่ได้คือ เรื่องของแหล่งเงินทุนดังนั้นการที่เราเข้าใจการทำเกษตรทั้งระบบเราสามารถลดต้นทุนการผลิตได้และ เพิ่มผลผลิตเพิ่มมูลค่าของสินค้า หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ ประกอบไปด้วย

1. อุฏฐานะสัมปทา การรู้จักแสวงหาทรัพย์การบริหารจัดการทางด้านทรัพยากร

2. อารักสัมปทาประกอบไปด้วยการรักษาทรัพย์ การให้เกิดประโยชน์สูงสุดงอกงามขึ้นมาการใช้ทรัพย์

3. กัลยาณมิตรตตา

4. สมถะชีวิตตา **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด เนื่องจากเป็นหลักที่ครบองค์ประกอบในอาชีพเกษตรกร การรู้จักแสวงหาทรัพย์ เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วเกษตรกรก็ต้องมีการบริหารจัดการทรัพย์ที่ตนหามาได้ มีการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับตนเอง เกษตรกรมีทั้งการขยันหา พากเพียร การรักษาทรัพย์ที่ตนมีให้ดี ให้อยู่กับตนเองชั่วลูกชั่วหลาน นอกจากนี้ยังมีเรื่องของสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวคือการคบเพื่อนที่ดี มีกัลยาณมิตรที่ดีนั่นเอง นอกจากนี้จะต้องเข้าใจในบริบทของตนเองในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามฐานะของตน มีสุขทุกขณะในการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ รวมไปถึงสังคม และสิ่งแวดล้อม”[30] หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์สิ่งแรกที่เป็นประโยชน์กับตัวเกษตรกรเองคือ การรู้จักแสวงหาทรัพย์ เป็นต้นกำเนิด ในหลายสิ่ง **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า “หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ มีความสำคัญกับอาชีพเกษตรกร เป็นอย่างสูงไม่น้อยไปกว่าหลักธรรมด้านอื่นๆ เนื่องจากสิ่งแรกที่เกษตรกร จำเป็นต้องมีคือการแสวงหาทรัพย์ ให้มากพอกับที่ตนต้องการ หรือเหมาะสมกับครอบครัวตนเองการที่เกษตรกรจะมีทรัพย์ได้นั้นจะต้องมีความพรากเพียร ประกอบเข้ากับการรักษาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ตามความเหมาะสม และจำเป็นกับความต้องการของคนในครอบครัวเกษตรกรเอง คดังนั้นความขยันอย่างเดียวไม่เพียงพอ เกษตรกร จะต้องมีการการบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้เป็นข้อย่อยที่1 ของหลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ และข้อย่อยที่3 มีความสำคัญไม่แพ้กันเช่นเดียวกัน ข้อย่อยที่ว่านั้นคือกัลยาณมิตร คือการคบเพื่อนที่ยังประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ชี้นำในสิ่งที่ดี ให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมที่อยู่อาศัย ได้เป็นอย่างดี”[31] อย่างไรก็ดีหลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ หากเกษตรกรนำหลักนี้มาใช้อย่างจริงจังแล้ว จะทำให้เกษตรกรสามารถแก้ปัญหาทางด้านที่ดิน ทางด้านการผลิต และทางด้านแหล่งเงินทุนได้ไม่มากก็น้อย **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า “โดยปกติเกษตรกรเป็นผู้มีความขยัน อดทน และเข้าใจในสภาพที่ดินของตนเองได้เป็นอย่างดี ดังนั้นถ้าเกษตรกรนำหลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์มาประยุกต์ใช้ จะสามารถแก้ปัญหาด้านปัญหาทางด้านที่ดิน ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากความขยัน พรากเพียร จะทำให้เกษตรกรรับรู้ถึงสภาพปัญหาของตนเอง

---

[30] สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2565.

[31] สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565.

ที่มีอยู่ นำมาพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับสภาพตนเอง และสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ซึ่งส่งผลโดยตรงกับตัวเกษตรกรเอง และสังคมที่อยู่อาศัยได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ดินดำน้ำชุ่มปลูกพืช หรือทำเกษตรกรรม ประเภทใดก็ได้ผลดี ลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มผลผลิตด้วยตัวของดินเอง เปรียบดังขุมทรัพย์มหาศาลนั่นเอง นอกจากนี้ยังส่งผลดีทางด้านปัจจัยการผลิต เพราะดินถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่งที่จะส่งผลโดยตรงกับการทำเกษตร เพราะถ้าดินดี เกษตรกรก็จะไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง ลดกระบวนการ และการทำเกษตรลง ส่งผลให้เกษตรกรมีเวลาเพิ่มมากขึ้น สามารถหารายได้เสริมให้กับตนเองและครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง และเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะให้ผลผลิตทางการเกษตรที่สูงเช่นกัน ปัจจุบันเกษตรกรมีช่องทางในการจัดจำหน่ายหลายช่องทางในการจัดจำหน่าย ทั้งตลาดชุมชน ตลาดไท ล้ง หรือ ตลาดออนไลน์ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และสร้างความมั่นคงทางด้านการเงินด้วยตัวเกษตรกรเอง”[32] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15** ได้กล่าวว่า “หลักด้านแหล่งเงินทุน”[33] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า “หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ เมื่อเกษตรนำมาปรับใช้กับอาชีพเกษตรกร สามารถนำมาแก้ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากองค์ประกอบหลักของธรรมะ ข้อนี้จะประกอบไปด้วย 1. อุฏฐานะสัมปทา การรู้จักแสวงหาทรัพย์ และการบริหารจัดการทางด้านทรัพยากร 2. อารักสัมปทา ประกอบไปด้วยการรักษาทรัพย์ การให้เกิดประโยชน์สูงสุดงอกงามขึ้นมาการใช้ทรัพย์ 3. กัลยาณมิตรตตา 4. สมถะชีวิตตา ถือว่ามีองค์ประกอบในการปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และให้ผลโดยตรงทางด้านแหล่งเงินทุน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ตัวเกษตรกรต้องมีขันติ มีหลักปฏิบัติ ทฤษฎีที่ชัดเจน คือ ต้องอดทน อดกลั้น ในตัวเกษตรกรเป็นเบื้องต้น จึงจะทำให้เกษตรกรประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี”[34] หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ นอกจากจะแก้ปัญหาทางด้านที่ดิน แหล่งเงินทุนแล้วยังสามารถทำให้เกษตรกร ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการพัฒนาในอาชีพของตนเองให้ทัดเทียม กับอาชีพอื่น ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า “หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหาทางด้านที่ดินได้ ที่ดินถือเป็นปัจจัยแรกและเป็นปัจจัยหลักในการทำเกษตร เนื่องจากถ้าเกษตรกร ไม่มีที่ดินก็ไม่สามารถทำการเกษตรได้ เกษตรกรสามารถมีที่ดินได้ 2 อย่างคือกัลยาณมิตรตตา การมีเพื่อนที่ดีสามารถปรึกษาหารือ หรือให้ความช่วยเหลือในการช่วยจัดหาที่ทำการเกษตรร่วมกัน แบ่งปันน้ำใจให้แก่กันและกัน หลังจากนั้นจึงใช้ข้อที่1 อุฏฐานะสัมปทา การรู้จักแสวงหาทรัพย์ และการบริหารจัดการทางด้านทรัพยากร 2. อารักสัมปทาประกอบไปด้วยการรักษาทรัพย์ การให้เกิดประโยชน์สูงสุดงอกงามขึ้นมาการใช้ทรัพย์ และ4. สมถะชีวิตตา ตามลำดับ เมื่อเกษตรมีที่เป็นของตนเองแล้วก็เข้ากระบวนการตั้งแต่ข้อที่1 ถึงข้อที่4 ได้ตามวัตถุประสงค์ที่

[32] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[33] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[34] สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2565.

เกษตรกรได้วางเอาไว้ รวมไปถึงการพัฒนาการทำเกษตรในรูปแบบอื่นๆ ให้ได้ดีอีกด้วย”[35] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12** ได้กล่าวว่า “หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ สามารถทำให้เกษตรกรได้เข้าใจบริบท ของตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงโลกออนไลน์ ซึ่งแตกต่างจากการทำเกษตรในอดีต ไม่มีสื่อ Social ในยุคปัจจุบัน จึงทำให้เกษตรกรสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง ได้ตามช่องทางสื่อ Online ต่างๆ เช่น YOUTUBE Tik Tok Facebook เป็นต้น เมื่อมีการเผยแพร่ตามสื่อต่างๆ จะทำให้เกษตรกร เกิดความรัก ความหวงแหนในที่ดินของตนเอง มีการพัฒนาที่จะต้องการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตนเอง โดยใช้ที่ของตนเองเป็นสถานที่ถ่ายทำ เป็นการใช้ประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมสสัมผัสได้ มีการพัฒนาจากเกษตรเชิงเดี่ยว เป็นเกษตรเชิงท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี มีการพัฒนาไปสู่การเป็นโฮมสเตย์ เป็นการสร้าง Income กระตุ้นเศรษฐกิจรากหญ้าได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวได้รับรู้ รับทราบ อีกทั้งยังได้สัมผัสกับบรรยากาศอันบริสุทธิ์ เป็นกันเอง ในรูปแบบ Pure Culture ได้เป็นอย่างดี หรือกลิ่นอายของธรรมชาติ เป็น Soft Power ได้ดีอีกด้วย”[36] นอกจากนี้ล้วหลักทิฏฐธรรมมิกัฏฐประโยชน์ ยังสามารถแก้ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุน และกลไกทางการตลาด **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 17** ได้กล่าวว่า “หลักทิฏฐธรรมมิกัฏฐประโยชน์ เมื่อเกษตรกรนำมาปรับใช้กับตัวเกษตรกรเองนั้น สามารถแก้ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เกษตรกร เป็นผู้มีความขยัน อดทน มุ่งมั่น มีความมานะในการที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวข้ามความทุกข์ และอุปสรรคทั้งปวงให้หมดไปในชีวิตของตนอง ด้วยหลัก 4 ประการ ด้วย 1. อุฏฐานะสัมปทา การรู้จักแสวงหาทรัพย์ และการบริหารจัดการทางด้านทรัพยากร 2. อารักสัมปทาประกอบไปด้วยการรักษาทรัพย์ การให้เกิดประโยชน์สูงสุดงอกงามขึ้นมาการใช้ทรัพย์ 3. กัลยาณมิตรตตา 4. สมถะชีวิตตา ขนอกจากจะสามารถนำไปแก้ไขปัญหาแหล่งเงินทุนได้เป็นอย่างดีแล้ว หลักทิฏฐธรรมมิกัฏฐประโยชน์ ยังสามารถนำมาแก้ไขปัญหาทางด้านกลไก ทางการตลาดได้ดีอีกด้วย เนื่องจากหลักทิฏฐธรรมมิกัฏฐประโยชน์ มีข้อย่อยที่ 3 คือ กัลยาณมิตรตตา เพื่อนที่ดีย่อมนำสิ่งดีๆ มาให้ อย่างแน่นอน การที่เกษตรกรจะแก้ปัญหากลไกทางด้านการตลาด ให้ได้ผลตามที่เกษตรกรต้องการนั้น การมีเพื่อนชี้แนะ หรือชี้นำ ช่องทางการจัดจำหน่าย การขาย ทั้งในรูปแบบ ตามสถานที่จัดจำหน่ายทั่วไป หรือทาง สื่อออนไลน์ ก็ตาม เกษตรกรจำเป็นจะต้องมีกลุ่มเพื่อน ที่ทำการเกษตรในรูปแบบเดียวกัน เช่น กลุ่มตลาดพอเพียง กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรสินค้าปลอดสาร เป็นต้น กลุ่มเพื่อนเหล่านี้ สามารถทำให้เกษตรกร เกิดช่องทางการจัดจำหน่ายในรูปแบบใหม่ ทำให้ได้พบผู้บริโภคโดยตรง ไม่ได้ผ่านคนกลาง จึงทำให้เกษตรกร

[35] สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565.

[36] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

สามารถกำหนดราคาขายที่เป็นธรรม สร้างผลกำไรให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างดี เป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุด และครอบคลุมในทุกประเด็นปัญหาได้เป็นอย่างดี”[37]

สรุป เกษตรกรสามารถนำหลักทิฏฐธรรมมิกัฏฐประโยชน์ อันประกอบไปด้วย1. อุฏฐานะสัมปทา การรู้จักแสวงหาทรัพย์ และการบริหารจัดการทางด้านทรัพยากร 2. อารักสัมปทาประกอบไปด้วยการรักษาทรัพย์ การให้เกิดประโยชน์สูงสุดงอกงามขึ้นมาการใช้ทรัพย์ 3. กัลยาณมิตรตตา 4. สมถะชีวิตตา มาใช้ในการแก้ปัญหาได้อย่างดี และนำไปสู่การทำเกษตรแบบยั่งยืนอีกด้วย

4.7 การนำหลักสันโดษ มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร

หลักสันโดษหรือที่เราทราบกันดีคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นที่เราทราบกันดีอยู่แล้ว โดย พระบาทสมเด็จพระบรมชลจาทิเบตพระมหาภูมิพลดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ซึ่งพระองค์ได้ทรงริเริ่มโครงการเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่เริ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ไปจนถึงปัจจุบันก็คือเรื่องของโคกหนองนาโมเดล ดังนั้นหลักสันโดษก็ประกอบไปด้วย 1) ยถาลาภสันโดษ 2) ยถาพลสันโดษ 3) ยถาสารูปสันโดษ ปัญหาของเกษตรกรในธรรมะข้อนี้ คือการตีความยถาลาภสันโดษ คือความพอใจในลาภของตนเองลาภในที่นี้คือทรัพย์สินเปรียบดังเกษตรกรมีที่ดินไม่เหมือนกันบางคนมีหนี้สินบางคนไม่มีหนี้สินบางคนร่ำรวยบางคนยากจนเกษตรกรต้องพอใจในสิ่งที่ตนเองมีก่อนแล้วปรับเปลี่ยนให้มั่นคงถ้ายังไม่มั่นคงต้องทำให้มั่นคงเพื่อการก้าวย่างสูงสุดในอาชีพเกษตรกรรมคือเกษตรเพื่อการท่องเที่ยว

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด เนื่องจากสันโดษหรือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความเข้าใจในความเป็นจริงของตนเองที่ประกอบไปด้วยทรัพย์สิน ที่ดิน แหล่งน้ำ เครื่องจักรทางการเกษตร เงินทุน ความพึงพอใจในกำลังของตน ไม่เพียงแต่กำลังกายทั้งภายนอกและภายใน ความพึงพอใจในความเป็นอยู่ของตนเอง การยอมรับ การปรับตัว การพัฒนา ความพอใจ ในทุกๆอย่างที่ตนเองมี ขณะเดียวกันก็ขยันหาเพิ่มเติมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”[38] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า “หลักสันโดษก็ประกอบไปด้วย 1) ยถาลาภสันโดษ 2) ยถาพลสันโดษ 3) ยถาสารูปสันโดษ เกษตรกรสามารถนำมาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาทางด้าน 1.ทางด้านแหล่งน้ำ 2.ด้านแหล่งเงินทุน 3.ด้านกลไกทางการตลาด การแก้ปัญหาทางน้ำเกษตรกรสามารถใช้ ยถาสารูปสันโดษ คือความพอใจในรูปแบบของตนเอง รวมไปถึงความเป็นอยู่สภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงแหล่งน้ำในการทำการเกษตรด้วย เมื่อไม่มีน้ำในการทำเกษตร ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการทำเกษตร เกษตรกร จะต้องดำเนินการจัดหาแหล่งน้ำ ด้วยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อมีความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง และใช้เป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหา

[37] สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2566.

[38] สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2565.

ทางด้านแหล่งน้ำในวันข้างหน้าอีกด้วย เมื่อเกษตรกร มีแหล่งน้ำในการทำเกษตร หรือสามารถจัดการด้านแหล่งน้ำในการทำเกษตรได้แล้ว เกษตรกรสามารถจัดการด้านแหล่งเงินทุน และกลไกทางด้านการตลาดได้อย่างเหมาะสม และเป็นไปตามความต้องการของเกษตรกรได้อย่างไม่ยากเย็น ซึ่งการแก้ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุน เกษตรกร อาจจะนำข้อที่ 3) ยถาสารูปสันโดษ 2) ยถาพลสันโดษ และ 1) ยถาลาภสันโดษ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง"[39] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า "หลักสันโดษหรือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หากเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี นำมาปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรม เกษตรกรจะสามารถแก้ปัญหาได้ทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหา 1.ปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ 2.ปัญหาทางด้านที่ดิน 3.ปัญหาทางด้านการผลิต และ 4.ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรมีปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ สิ่งแรกที่เกษตรกรต้องมีคือ การสำรวจพื้นที่ในการทำเกษตรของตนเอง ว่าในแต่ละฤดูกาลน้ำมีมากมีน้อยเพียงใด ในฤดูน้ำหลากปริมาณน้ำมากเพียงไร ส่งผลต่อผลผลิตมากเพียงไร ในฤดูแล้งจุดต่ำสุดของน้ำอยู่ที่ใด สามารถทดสอบหรือนำความรู้ทางภูมิปัญญาชาวบ้านมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด ภูมิปัญญาที่ใช้ในการหาแหล่งน้ำที่ใช้กันมาในอดีตคือการหาจอมปลวก บริเวณใดมีจอมปลวก บริเวณนั้นจะมีแหล่งน้ำ หรือการไปขออนุญาตขุดบ่อน้ำในที่ของตนกับ กรมพัฒนาที่ดิน ขนาด 1260 ลบม. โดยมีค่าใช้จ่ายอยู่ที่ 2,500 บาท/บ่อ หรือการเข้าร่วมโครงการเกษตรตำบล ในการช่วยเหลือจากกลุ่มเกษตรกร ในการดูดน้ำป่าสักมาทำการเกษตร หรือการทำเกษตรแบบใช้น้ำน้อย โดยการปลูกพืชใช้น้ำน้อยหลังจากหมดช่วงฤดูทำนา เช่นการปลูกฝักทอง การปลูกเห็ดฟาง เป็นต้น 2.การแก้ปัญหาทางด้านที่ดิน เกษตรกรสามารถนำหลักสันโดษมาใช้คือ เมื่อไม่มีที่ดิน เกษตรกรจะต้องแสวงหาที่ดิน ด้วยการเริ่มต้นจากการเช่าที่ดินทำกิน และพัฒนาไปสู่การมีที่ดินเป็นของตนเอง ด้วยการขยันหา อดออม สิ่งใดไม่มีให้หาเพิ่ม เมื่อมีแล้วให้เก็บรักษา ไม่มีมากจนเกินไปจนไม่สามารถดูแลได้ เป็นต้น 3.การแก้ปัญหาทางด้านการผลิต ด้วยหลักสันโดษ และการแก้ปัญหา ในข้อที่ 4.คือปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด เกษตรกรต้องทำความเข้าใจพืชที่ตนเองปลูกเป็นอย่างดี มีความรู้ ความชำนาญ มีการคาดคะเน ได้อย่างแม่นยำ เช่น การปลูกพืชช่วงไหนเหมาะสม พืชช่วงไหนเป็นที่ต้องการของตลาด และได้ราคาดี มีการลงทุน ระเวลา เหมาะสมกันหรือไม่ การยกระดับ หรือมาตรฐานการเกษตร ทั้งเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดสาร ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ รวมไปถึงระยะทางในการขนส่ง เป็นต้น จังหวัดสระบุรีถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีมูลค่า และต้นทุน ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาก เป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ รวมไปถึงเป็นศูนย์กลางการเดินทาง ทางรถไฟ เป็นชุมทางรถไฟ ในการเดินทางไปยัง ภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออก เป็นการได้เปรียบในเชิงพื้นที่ รวมไปถึงเป็นเมืองแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไทญ้อ ที่เสาไห้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถทำให้เกษตรกร นำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนในการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เช่นการปลูก

[39] สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565.

ต้นทานตะวัน นอกจากเกษตรกรจะได้ผลผลิตจากเมล็ดทานตะวันแล้ว ยังสามารถสร้างรายได้ จากการถ่ายรูป จากนักท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งการสร้างรายได้เกษตรกรไม่จำเป็นจะมีรายได้ในช่องทางเดียว เกษตรกรตะต้องมีการพัฒนา และยกระดับการเกษตรของตนเองให้ก้าวไปสู่เกษตรกรแบบยั่งยืน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกษตรกร มีทั้งรายได้ และมีความสุข และในอาชีพของตนแบบยั่งยืน” [40]

สรุป เกษตรกรสามารถนำหลักสันโดษ มาใช้ในการแก้ปัญหาได้ในทุกมิติ ในการทำเกษตร ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ด้วยความมั่นคง และยั่งยืนในอาชีพเกษตรกร.

4.8 การนำหลักวัฒมุข มาใช้ในการแก้ปัญหาการเกษตร

หลักวัฒนมุข 6 ถือว่ามีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับเกษตรกรในยุคปัจจุบัน หรือที่เรามักคุ้นเรียกชื่อว่ายุคออนไลน์ เป็นหลักธรรมที่ใช้ได้ในสถานการณ์จริงที่เน้นการสื่อสารทางโลกโซเชียล เนื่องจากหลักวัฒนมงคลประกอบไปด้วย 1) อโรคยา 2) ศีล 3) พุทธานุมัติ 4) สุตะ 5) ธรรมานุวัฒน์ 6) อลีนตา เป็นการแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรได้ทั้งระบบ ทั้งด้านที่ดินทำกินด้านแหล่งน้ำ ข้อดีในหลักธรรมข้อนี้ที่เห็นเด่นชัดคืออโรคยาคือความไม่มีโรคเกษตรกรนั้น จำเป็นต้องเข้าใจเรื่องลูกในยุคสมัยใหม่การแพร่ระบาดของเชื้อโรคหรือที่เราเรียกว่าโรคอุบัติใหม่เกษตรกรต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงพร้อมที่จะทำงานทางด้านเกษตรกรได้อยู่ตลอดเวลา โดยจะต้องเข้าใจความหมายธรรมในข้อย่อย ดังต่อไปนี้

1 อโรคยา หมายถึง ความไม่มีโรคสุขภาพร่างกายแข็งแรง

2 ศีล หมายถึง ความเป็นปกติความไม่เบียดเบียนกายวาจาใจ

3 พุทธานุมัติ หมายถึง เห็นดีเห็นงามเห็นชอบทำตามพระพุทธเจ้า

4 สุตตะ หมายถึง ฟังเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและก็สติปัญญา

5 ธรรมานุวัฒน์ หมายถึง ปฏิบัติตามธรรมปรับเปลี่ยนตามธรรมหลักแห่งธรรมเป็นเครื่องพิจารณา

6 อาลีตา หมายถึง ความเพียรชอบ เพียรละบาป เพียรป้องกัน เสริมสร้างความดีให้เกิดขึ้นภาษาความดีนี้เกิดขึ้น

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 ได้กล่าวว่า “สามารถแก้ปัญหาได้4 ด้าน ประกอบไปด้วย1. ปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ 2. ปัญหาทางด้านที่ดิน 3. ปัญหาทางด้านการผลิต 4. ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุน แต่ถ้าจะให้ครอบคลุมปัญหาด้านที่ 5. ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด จะต้องผนวกเอากัตตมัตตา เข้ามาแก้ปัญหาร่วมด้วย กัตตมัตตาคือ ความตั้งใจมีเจตนา จะให้เกิดผลสำเร็จในการกระทำนั้นๆ ด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ เนื่องจากปัญหาปัญหากลไกทางด้านการตลาด มีความซับซ้อน

[40] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

และเกษตรส่วนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ ความชำนาญ ในการตลาด ซึ่งการตลาด จะประกอบไปด้วย การขาย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การใช้สื่อต่างๆในการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การออกแบบ รูปแบบการจัดจำหน่าย ช่องทางการจัดจำหน่าย การแปรรูป Packaging Transportation และการบริการหลังการขาย ดังนั้นการจะแก้ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด เกษตรกรจะต้องมีความมั่งมั่น ขยัน อดทน พร้อมที่เผชิญทุกปัญหา เพื่อก้าวไปสู่ความสำเร็จในอาชีพเกษตรกร" [41] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า "สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด และต้องเรียนรู้จากปราชญ์ชุมชน อยู่ในศีล ในธรรม ดำเนินชีวิตตามครรลองครองธรรม เกษตรกรจะต้องมีการเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน การปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา การใส่บาตรทุกวัน การทำบุญในวันธรรมสวนะ การร่วมทำบุญประเพณีต่างๆ ทั้งในชุมชนของตนเองอาศัยอยู่ การทำบุญพ่อเฒ่าบ้าน ด้วยการทำบุญกลางบ้าน การไหว้ยี่เป็งของชาวเสาไห้ หรือประเพณีตักบาตรดอกไม้ที่วัดพระพุทธบาท การไปกราบนมัสการรอยพระพุทธบาท วัดพระพุทธฉาย" เป็นต้น [42] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า "หลักวัฒนมุข 6 ประกอบไปด้วย 1) อโรคยา 2) ศีล 3) พุทธานุมัติ 4) สุตะ 5) ธรรมานุวัฒน์ 6) อลีนตา สามารถแก้ไขปัญหาของเกษตรกรได้ ในปัญหาดังต่อไปนี้ คือ1.ด้านแหล่งเงินทุน 2.ด้านกลไกทางการตลาด จากความหมายและความสำคัญต่างๆที่หลักวัฒนมุข 6 มีนั้น คือ การไม่มีโรค ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย มีสุขภาพ ที่แข็งแรงตลอดเวลา พร้อมทำกิจกรรมทางการเกษตรตลอดฤดูกาล ศีล หมายถึง ความปกติสุข เคยเป็นเช่นไร เคยทำเช่นไร ให้ทำเช่นนั้น จึงทำให้เกษตรกรมั่นคงในแนวความคิด การกระทำ ทั้งในรูปธรรมและนามอธรรม เช่น เกษตรกรตื่นเช้ามาทำบุญใส่บาตร ดำเนินชีวิตตามครรลองครองธรรม ไม่เกียจคร้าน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งปวง เป็นผู้นำที่ดี นำพาครอบครัวตนเองให้มีอยู่มีกิน มีชีวิตไม่ขัดสน เป็นต้น สุตะ เป็นการที่เกษตรกรจะต้องรับฟัง แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง ด้วยสติปัญญา โดยการฟังไปด้วย วิเคราะห์ไปด้วยนั่นเอง ธรรมานุวัฒน์ คือการปฏิบัติตามธรรมปรับเปลี่ยนตามธรรมหลักแห่งธรรมเป็นเครื่องพิจารณา ในที่นี้เกษตรกรจะต้องนำหลักธรรมคำสั่งสอนที่บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก นำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดกับอาชีพของตนเอง เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ ที่เป็น Organic 100 % เกษตรกรจะต้องไม่ใช้เคมีเพื่อเร่งผลผลิต เพื่อจะได้กำไรเยอะๆ รวมถึงการใช้สารอันตรายต่างๆ ที่จะทำให้เกิดผลเสียต่อผู้บริโภค ทั้งต่อหน้าและลับหลังต่อผู้บริโภค เป็นต้น อาลีตา หมายถึง ความเพียรชอบ เพียรละบาป เพียรป้องกัน เสริมสร้างความดีให้เกิดขึ้น ภาษาความดีนี้เกิดขึ้น ซึ่งเกษตรกรจะต้องสร้างความดี อยู่ตลอดเวลา ทั้งต่อหน้าผู้อื่น และต่อตนเอง ทั้งนี้ก็เพื่อความมั่นคงในความดี ให้ปรากฏต่อหน้าผู้พบเห็น อันจะนำไปสู่การบอกต่อหรือ มีผู้แนะนำ

[41] สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565.

[42] สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2565.

การทำดี อันเป็นแบบอย่างที่ดีในอาชีพเกษตรกร และความเจริญก้าวหน้า ของตัวเกษตรกรเอง”[43]
สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้กล่าวว่า “หลักวัฒนมุข สามารถแก้ไขปัญหา ทางด้านแหล่งเงินทุน ด้านกลไกทางการตลาด ของเกษตรกรได้ เนื่องจากเกษตรกรมีความพร้อมทางด้านร่างกาย ที่แข็งแรง พร้อมดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไปตามสังคม มีความพอใจ ในสิ่งที่ตนเองมีกระทำตามหลักธรรมคำสั่งสอน ของพระพุทธองค์ที่บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก รับฟังและน้อมรับคำติชม คำแนะนำ จากผู้รู้ นักปราชญ์ในชุมชน ด้วยสติปัญญา ในการพินิจ พิเคราะห์ หลักการ และเหตุผลมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด เกษตรกรจะต้องพิจารณาให้ดีและถี่ถ้วน แล้วนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตัวเกษตรกรเอง เกษตรควรพิจารณาถึงหลักธรรมอยู่เป็นเนื่องๆ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นไป ในความมั่นคงในการดำเนินชีวิต สร้างความสุขทั้งภายใน และภายนอกในการดำเนินชีวิตทางด้านเกษตรกรรม อาลีตา หมายถึง ความเพียรชอบ เพียรละบาป เพียรป้องกัน เสริมสร้างความดีให้เกิดขึ้น ภาษาความดีนี้เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่า เกษตรกร จะใช้เงินทุนน้อยมาก หรือแทบไม่ได้ใช้เลย กล่าวคือ รายจ่ายของเกษตรกร จะประกอบไปด้วย 1.เมล็ดพันธุ์ 2.ปุ๋ย 3.ยาฆ่าแมลง 4.ยาฆ่าหญ้า 5. ฮอร์โมนพืช 6.น้ำมันเบนซิน และดีเซล ที่ใช้เติมเครื่องจักรทางการเกษตร 7.ค่าซ่อมบำรุง เครื่องมือทางการเกษตร เช่น เครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดหญ้า การซ่อมบำรุง ผาน ไถ ให้พร้อมเข้าสู่ฤดูการทำนา 8. อุปกรณ์ทางการเกษตร เช่นสายน้ำหยด และอุปกรณ์ต่อพ่วง เป็นต้น 9.การติดตั้งระบบพลังงาน Solar Cell เป็นต้น 1.ทางด้านเมล็ดพันธุ์เกษตรกรสามารถ คัดแยกเมล็ดพันธุ์ได้เอง โดยไม่ต้องใช้เงินซื้อในฤดูกาลหน้า 2. ปุ๋ย ยาฆ่าหญ้า และยาฆ่าแมลง เกษตรกรจะต้องหมั่นบำรุงดิน ด้วยการไม่เผาแต่ใช้ระบบฝังกลบ หรือ ใช้ปุ๋ยจากเศษใบไม้ การทำปุ๋ยน้ำไว้ใช้เองใน อัตราส่วน วัชพืช 1 ส่วน น้ำ 3 ส่วน น้ำตาล 3 ส่วน หมักทิ้งไว้ 1 เดือน จึงนำมาใช้ การกระทำเช่นนี้ เกษตรกรจะได้ ปุ๋ยหมักชั้นเลิศดีต่อทั้งดิน และพืช ผัก ผลไม้ เป็นการเพิ่มผลผลิต ทั้งคุณภาพ และปริมาณ หรือการทำปุ๋ยหมักจากน้ำซาวข้าว หรือการทำปุ๋ยหมักจากขี้เถ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นต้น ในส่วนการซ่อมบำรุงเครื่องจักรทางการเกษตร เกษตรกร จำเป็นจะต้องศึกษาหาความรู้ ด้วยตัวเกษตรกรเอง มีหลายช่องทางให้ศึกษาเรียนรู้ โดยส่วนมากจะเรียนผ่าน ช่อง YOUTUBE FACEBOOK TIKTOK เป็นต้น 5.ฮอร์โมนพืช หรือยา เร่งการเจริญเติบโต และเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เกษตรกรสามารถทำได้เองอย่างไม่ยากเย็น ใช้ต้นทุนน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเลือกใช้ของใช้ที่มีอยู่ในครัวเรือน เช่น นมจืด กะปิ ยาคู้ เปลือกไข่ เป็นต้น ในส่วนลำดับที่ 8.อุปกรณ์ทางการเกษตร เช่นสายน้ำหยด และอุปกรณ์ต่อพ่วง เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตด้วยการ ใช้หลักแรงดึงดูดของโลก (Gravity) กล่าวคือ น้ำจะไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ เกษตรกรต้องออกแบบแปลงให้น้ำสามารถผ่านร่องแปลงการเพาะปลูกได้จากต้นทางถึงปลายทางได้อย่างทั่วถึงกันทั้งแปลง หรือการนำหลัก กาลักน้ำมาใช้ เพื่อเป็นตัวช่วยส่งน้ำด้วยพลังงานสะอาด รวมไปถึง การทำธนาคารน้ำ ให้ทั่วทั้งแปลง

[43] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

เพาะปลูก เป็นต้น 9.การติดตั้งระบบพลังงาน Solar Cell การติดตั้งระบบพลังงาน สะอาดมีความสำคัญต่ออาชีพเกษตรกรได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถลดต้นทุนในการสูบน้ำจากแหล่งน้ำต่างๆ ได้เป็นรูปธรรม คุ้มค่าแก่การลงทุน ยกตัวอย่างเช่น ปัจจุบันเกษตรกรต้องเสียค่าน้ำมันในการสูบน้ำเข้าแปลงนา วันละ 300 บาท ระยะเวลา 30 วัน จะมีค่าใช้จ่ายอยู่ที่ 9,000 บาท แต่ถ้าเกษตรกรติดตั้งระบบSolar Cell โดยมีงบลงทุนอยู่ที่ 30,000 บาท เกษตรกรจะมีระยะคืนทุนอยู่ที่ 3.3 เดือน ซึ่งเป็นการคุ้มทุนเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่า หากเกษตรกรนำหลักวัฒนมุข 6 มาประยุกต์ใช้ นอกจากจะสามารถแก้ไขปัญหา ทางด้านแหล่งเงินทุน ด้านกลไกทางการตลาด ได้อย่างเป็นระบบแล้ว ยังสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าได้ ในอาชีพเกษตรกรได้เป็นอย่างดี”[44]

สรุป การแก้ปัญหาต่างๆของเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี นั้นสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรม และยั่งยืน โดยใช้หลักธรรมที่ประกอบไปด้วย หลัก (1) หลักสัมมาทิฏฐิ (2) หลักสัมมาอาชีวะ (3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (4) หลักสันโดษ (5) หลักวัฒนมุข 6

4.9 รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรกรจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การขยายตัวรองรับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ควบคู่กับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้อยู่คู่กับจังหวัดสระบุรี ทั้งแม่น้ำป่าสักที่ถือเป็นสายเลือดหลักในการหล่อเลี้ยงผู้คนชาวจังหวัดสระบุรี รวมไปถึงแหล่งน้ำทางธรรมชาติตามอำเภอต่างๆ เขื่อนป่าสักเขื่อนดินที่ใหญ่ ยาว ลึกที่สุดในประเทศไทย ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สร้างเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมในลุ่มแม่น้ำป่าสัก และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มดำเนินการก่อสร้างในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2537 โดยกรมชลประทาน[45] จังหวัดสระบุรี เป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีความโดดเด่นและงดงามทางด้านประเพณีวัฒนธรรม ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณี เลี้ยงพ่อเฒ่าบ้านซึ่งจะพบเห็นโดยทั่วไปใน อำเภอแก่งคอย หรือประเพณีไทญ้อ ในเขตบ้านหาดสองแควใต้ รวมไปถึงการการเป็นเมืองชุมทางรถไฟ ที่รับเอาความหลากหลายจากผู้คนทั่วสารทิศ จึงทำให้รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อความมั่นคง และยั่งยืน

สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรกรจะต้องมีการรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ เป็นการทำเกษตรร่วมกัน

---

[44] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[45] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: Wikipedia (31 ธันวาคม 2566).

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งนี้ก็เพื่อใช้เป็นการต่อรองทางด้านการซื้อ และศูนย์กลางการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ให้ความร่วมมือกันทุกฝ่ายทั้งนี้เพื่อสร้างความสมัครสมานกลมเกลียว แลกเปรียนความรู้ การสานสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังรักษาประเพณีการลงแขกในฤดูเกี่ยวข้าวได้อีกด้วย"[46] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี จะต้องให้ความสำคัญกับเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรแปลงเล็ก ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรไม่เกิน 10 ไร่ ให้พึ่งพาตนเองให้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการนำหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ หรือการทำเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรผสมผสาน หรือเกษตรแบบยั่งยืน เกษตรปลอดสารเคมี เนื่องจากเกษตรรายย่อยเป็นเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นถ้าเกษตรกรรายย่อยมีความมั่นคง มีความเป็นอยู่ที่ดี มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ประเทศชาติก็จะพัฒนาได้อย่างมั่นคง และรวดเร็ว สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี จะต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเป็นหลักในการท้เกษตร หลักดังกล่าวคือหลักสัมมาทิฏฐิ เมื่อมีวิสัยทัศน์ที่มั่นคง ไม่คลอนแคลน จึงนำเอาหลักสันโดษ คือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพเกษตรกร ”[47] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรกรจะต้องเป็นไปในรูปแบบ 1.เกษตรแบบพึ่งพาตนเองให้ได้ 2.เกษตรกรจะต้องทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีการปลูกพืชหลากหลายชนิด ทั้งตามฤดูกาล และพืชเศรษฐกิจ รวมไปถึงพืชที่มีความต้องการทางการตลาดสูง กล่าวคือ การปลูกพืชที่ใช้เป็นยา หรือพืชรักษาสุขภาพ3 เกษตรกรต้องมีความมุ่งมั่น ตั้งใจเป็นอย่างมาก ที่จะบรรลุเป้าหมายทางด้านอาชีพทางการเกษตร เกษตรกรจะต้องใช้ทฤษฎี 9 ขั้น 1.พอกิน 2.พอใช้ 3.พออยู่ 4.พอร่มเย็น 5.ทำบุญให้กับพ่อแม่ ครู อาจารย์ พระสงฆ์ 6.ทำทาน การแบ่งปัน เพื่อน มิตรสหาย แบบไม่หวังผลตอบแทน 7.แปรรูป 8.ขาย ขายของที่เหลือทั้งหมด 9.สร้างเครือข่าย ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ”[48] นอกจากนี้เกษตรกรจะต้องเป็นผู้ที่มองการไกล **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า “เกษตรกรจะต้องเป็นผู้เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งการเรียนรู้ในที่ดินของตนเอง หรือการเรียนรู้จากสังคมภายนอกด้วยการ นำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และดเหมาะสมกับตยเองมากที่สุด มีการปรับเปลี่ยนในการทำเกษตรให้เป็นไปตามยุคสมัย ด้วยความเชื่อมั่นในหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา เป็นที่ตั้ง”[49] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรกรจะต้องเป็นผู้ที่ถือหลักตนเป็นที่พึ่งแห่งตนเป็นอันดับแรก ด้วยการ

[46] สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2565.

[47] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[48] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[49] สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2565.

พึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด เกษตรกรจะต้องปรับสมดุลของชีวิตด้วยการเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตมาปรับใช้ ให้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่และเหมาะสมกับการทำเกษตรของตนเอง โดยมุ่งเน้นผลผลิตให้ได้ทั้งคุณภาพ ปริมาณ และราคาที่เป็นธรรม ทั้งตัวเกษตรเองและตัวผู้บริโภคสินค้าทางการเกษตร วิธีทดสอบที่ได้ผลดี ก็คือเกษตรกรควรบริโภคด้วยตนเองก่อน จัดจำหน่ายเสมอ”[50] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรีจะต้องทำในรูปแบบที่ 1.ง่าย 2.สงบ และ3.ร่มเย็น กล่าวคือการทำเกษตรจะต้องมีความง่าย แต่ให้ผลผลิตเป็นไปตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ ส่งผลให้ชีวิตเกษตรกรมีความสุขทั้งภายใน และภายนอก”[51] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ต้องมีสัมมาทิฏฐิเป็นหลัก เป็นหลักการที่ขาดไม่ได้ ถือเป็นหลักสำคัญลำดับที่ 1 พื้นที่ทำการเกษตรจะต้องมีสภาพที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชนั้นๆ มีแหล่งน้ำพอเพียงในการทำการเกษตร มั่นคงในอาชีพเกษตรกร ที่เน้นคุณภาพ อันนำไปสู่ความรัก ความสุข มากกว่าปริมาณ มีการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรให้เป็นไปในรูปแบบ One Stop Service คือ เป็นทั้งผู้บริโภค และผู้จัดจำหน่ายในตัวเอง ไม่พึ่งพากลไกทางการตลาดมากจนเกินไป 1.มีสภาพภูมิอากาศที่ชุ่มชื้นพอเหมาะ 2) มีแหล่งน้ำและเขื่อน ต้องไม่อิงกับภาคอุตสาหกรรมมากเกินไป 3) ทำเองขายเอง ไม่พึ่งพากลไก ทางการตลาดมากนัก”[52] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ควรมีการนำองค์ความรู้จากปราชญ์พื้นถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่ของตนให้มากที่สุด มีการเรียนรู้ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์การเกษตรอยู่ตลอดเวลา เช่นการรับข้อมวลข่าวสารทางด้านการเกษตร จากหน่วยงานภาคเกษตรของทางราชการ การประชุมประชาคมเกษตรใน ตำบล อำเภอ เพื่อสร้างความเข้าใจ และเรียนรู้การส่งเสริมเกี่ยวกับการเกษตรทั้งในรูปแบบของกลุ่มเกษตรกรเองหรือกลุ่มภูมิภาค หรือแม้กระทั้งกลุ่ม เพื่อทำความเข้าใจ ในการทำเกษตร และเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในอาชีพเกษตรกร”[53] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12** ได้กล่าวว่า “รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี จังหวัดสระบุรีมีแม่แม่น้ำป่าสัก เป็นสายเลือดหลักในการหล่อเลี้ยงผู้คนในจักหวัดสระบุรีตั้งแต่อดีตกาล ปัจจุบันจังหวัดสระบุรีมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจจึงทำให้ แหล่งน้ำทางการเกษตรมีปริมาณที่จำกัด ดังนั้นเกษตรกรจะต้องมีความรู้ หรือศึกษาแหล่งน้ำในการเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่การเกษตรที่ตนตั้งอยู่ เมื่อมีแหล่งน้ำวิธีทำการเกษตรจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจังหวัดสระบุรี ถือเป็นจังหวัดที่ได้เปรียบในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง

[50] สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2565.

[51] สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565.

[52] สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2565.

[53] สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2565.

วัฒนธรรม ความอุดมสมบูรณ์ ทางด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความงดงามทางด้านขุนเขา และสายน้ำ รวมไปถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวพุทธ ดังนั้นเกษตรกรในจังหวัดสระบุรีจะต้องมีการปรับตัว ในการที่จะเป็นเกษตรกร แบบ Service mind"[54] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16** ได้กล่าวว่า "เกษตรกรจะต้อง เป็นผู้ 1)ผลิตเอง 2)ทำเอง 3)ควบคุมเอง และ4)ขายเอง ทั้งนี้ก็เพื่อเกษตรกรจะเป็นผู้ กำหนดราคาเองทั้งเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพของตน ขณะเดียวกันก็ได้สร้างบรรทัดฐานใหม่ในการทำอาชีพ เกษตรกร"[55] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 17** ได้กล่าวว่า "รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรควรพิจารณา 1)ปัจจัยสิ่งแวดล้อม ที่จะมีผลกระทบต่างๆที่จะตามมาในรูปแบบการทำเกษตร การเลือกใช้สารเคมีที่เหมาะสม การทำเกษตรที่ไม่เอาเปรียบธรรมชาติจนเกินสมดุล ที่ธรรมชาติจะรับได้ 2)ปัจจัยส่วนบุคคล เกษตรกรจะต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทันกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกัน เกษตรกรควรจะหันมาทำ 3)ธุรกิจทางด้านการเกษตร ไปในตัว ทั้งนี้ก็เพื่อการขายโดยตรงกับผู้บริโภค โดยที่ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเองที่เป็นธรรม นำไปสู่การพัฒนาในข้อที่ 4)คือการดำเนินการไปสู่ครัวโลก"[56] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16** ได้กล่าวว่า "รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรกรจะต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ที่จะฝ่าฟันอุปสรรคทั้งปวงให้ได้ โดยมีสติ เพื่อความมั่นคงในอาชีพของตน"[57] **สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 19** ได้กล่าวว่า "รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เกษตรกรควรเดินตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประกอบกับคุณธรรม เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกรเอง"[58]

สรุป รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ควรเป็นเกษตรที่ดำเนินชีวิตไปตามครรลองครองธรรมแห่งพระพุทธศาสนา มีการผสมผสาน ระหว่างคำสอนในทางพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วย (1) หลักสัมมาทิฏฐิ (2) หลักสัมมาอาชีวะ (3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (4) หลักสันโดษ (5) หลักวัฒนมุข 6 มาปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การใช้ระบบน้ำหยดชลประทาน การใช้เซ็นเซอร์และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อปรับปรุงการจัดการแปลงปลูกให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มีความพร้อมทั้งในด้านพื้นที่ แรงงาน เทคโนโลยี มาปรับใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเอง และประเทศชาติ ทั้งนี้ เกษตรกรยังคงต้องรักษาขนบธรรมเนียม อันดีงาม รวมถึง

---

[54] สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565.

[55] สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2565.

[56] สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2566.

[57] สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2565.

[58] สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2566.

คติความเชื่ออันเป็นมงคล ส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าในอาชีพเกษตรกร รวมไปถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ปราชญ์ชุมชน เพื่อเป็นการรักษา อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่แนบแน่นไปกับวิถีเกษตรกรรม ดังนั้นการทำเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เป็นการทำเกษตรที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่เกษตรกรได้นำเอาหลักธรรม คำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย (1) หลักสัมมาทิฏฐิ (2) หลักสัมมาอาชีวะ (3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (4) หลักสันโดษ (5) หลักวัฒนมุข 6 มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา 1.ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ 2.ปัญหาด้านที่ดิน 3.ปัญหาด้านการผลิต 4.ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และ5.ปัญหาด้านกลไกทางการตลาด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ที่มั่นคงและยั่งยืนสืบไป.

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสารและใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-dept Interview) เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ“เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี”การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายเนื้อหาของการวิจัยโดยมุ่งเน้น เพื่อการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรในจังหวัดสระบุรี ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อและได้แสดงเนื้อหาตามลำดับ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ดังมีรายละเอียดของเนื้อหาทั้งหมดต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี สามารถสรุปนผลการวิจัยได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี

สภาพปัญหาของเกษตรกร ในจังหวัดสระบุรี ในยุคปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นอย่างมาก จากในอดีตที่เคยใช้แรงงานคน และสัตว์เลี้ยงภายในครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการเพาะปลูก เปลี่ยนมาเป็นการทำเกษตร โดยใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรเพื่อการผลิต และการเพาะปลูก เพื่อก้าวไปสู่การเป็นเกษตรกรในรูปแบบ Smart Farmer ซึ่งจะเป็นการทำเกษตรในรูปแบบของอนาคต โดยการนำเอาเทคโนโลยี และเครื่องมือสื่อสารมามีบทบาทในการทำเกษตร เป็นต้น เครื่องมือเครื่องจักรกลต่างๆ ทางการเกษตร ประกอบไปด้วย รถไถเดินตาม รถไถนา รถปักดำข้าว รถเกี่ยวข้าว เครื่องสูบน้ำ โดรนทางการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งหวังให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่มาก ตอบสนองความต้องการของตลาด เพื่อกำไรสูงสุดหรือในราคาที่เกษตรกรพอใจ ปัญหาที่เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ประสบปัญหาอยู่ในขณะนี้คือ 1.ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ 2.ปัญหาด้านที่ดิน 3.ปัญหาด้านการผลิต 4.ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และ5.ปัญหาด้านกลไกทางการตลาด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาหลักพุทธปรัชญา

วิถีชีวิตของเกษตรในจังหวัดสระบุรี ในอดีตที่ผ่านมานั้น เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา มาเป็นหลักชัยในการดำเนินชีวิต พร้อมกับนำหลักธรรม คำสั่งสอน มาประยุกต์ใช้ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยเริ่มตั้งแต่การดำเนินชีวิตในแต่ล่ะวัน ซึ่งทุกครัวเรือนจะตื่นเช้าขึ้นมาเพื่อเตรียมอาหารใส่บาตรจนกลายเป็นกิจวัตรประจำวัน ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาด้วยดีเสมอมา การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ของตนเอง เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีของเกษตรกร ในทุกช่วงฤดูกาลของการทำเกษตร รวมไปถึงคติความเชื่อต่าง ๆ ของท้องถิ่น ที่ใช้ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจและเป็นแรง บันดาลใจในการประกอบคุณงามความดี เป็นการทำให้เกิดความสุขที่แท้จริง ทั้งภายนอกและภายใน อีกทั้งยังเป็นการรักษา สืบทอด จารีตขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ให้ยาวนาน ส่งผลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีปริมาณน้ำฝนที่ เพียงพอต่อการทำเกษตร ทั้งพืชสวน พืชไร่ และปศุสัตว์ มีแหล่งน้ำทางธรรมชาติที่พอเพียง ตลอดฤดูกาลในการทำเกษตร อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ทรัพยากรทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ระบบนิเวศน์อุดมสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน

การทำเกษตรให้ประสบผลสำเร็จในอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ได้นำเอาหลักธรรมและวิธีการทำนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสบผลสำเร็จอย่างมั่นคงและยั่งยืนได้ ด้วยการนำเอาหลักธรรมที่สำคัญในพระสูตรนี้ อันประกอบไปด้วย ศรัทธา ความเพียร ปัญญา เป็นสำคัญ สำหรับหลักธรรมที่นำมาใช้กับเกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ประกอบไปด้วย 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักสัมมาอาชีวะ 3. หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4. หลักสันโดษ และ 5. หลักวัฒนมุข

1. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เปรียบดังปัญญา และศรัทธา เป็นกรอบแนวความคิดที่วางเอาไว้ในการทำเกษตร เป็นเป้าหมายสูงสุดให้ประสบผลสำเร็จในการทำเกษตร สัมมาอาชีวะ คือ แนวทางปฏิบัติ ที่วางเอาไว้ด้วยปัญญา จากสัมมาทิฏฐิ ในส่วนสัมมาสมาธิ คือมีจิตมุ่งมั่น มีสมาธิในการทำเกษตร แม้จะมีอุปสรรค มาขัดขวางมากน้อยเพียงใดก็ไม่ลดละ หรือย่อถอยต่ออุปสรรคทั้งมวล ยังคงมุ่งมั่นทำเกษตร และดำเนินชีวิตให้ประสบผลสำเร็จ ดั่งใจปรารถนาตามที่วางเอาไว้ทุกประการ

2. หลักสัมมาอาชีวะ สัมมาอาชีวะคือ 1 ใน มรรค 8 ถือเป็นหัวใจของหลักธรรมข้อหนึ่งที่จะต้องใช้ยึดถือในทำกิจการการงานต่าง ๆ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหวังในหลักสัมมาอาชีวะยังประกอบไปด้วย 3 ส่วนหลัก ๆ ในการทำให้การงานประสบผลสำเร็จ หลักการที่ว่าประกอบไปด้วย 1. ความขยันหมั่นเพียร 2. ความไม่ประมาท และ 3. การบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้

3. หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จ ด้วยธรรม (เรียกเต็มว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสัง วัตตนิกธรรม ธรรมอันเป็นไปเพื่อทิฏฐธัมมิกัตถะ) 4 ประการ คือ 1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา 3. กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร 4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตให้พอดีแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ มักเรียกคล่องปากว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น)

3.1 อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

3.2 อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงาน อันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย

3.3 กัลยาณมิตตตา (คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนา สำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

3.4 สมชีวิตา (มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟาย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ธรรมหมวดนี้เรียกกันสั้น ๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือเรียกติดปากว่า กฐธัมมิกัตถประโยชน์ (อัตถะ แปลว่า ประโยชน์ จึงมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำ)

4. หลักสันโดษ

ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายสันโดษไว้ดังนี้สันโดษ สันโดษ 3 และ 12 (ความยินดี, ความพอใจ, ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มา ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม, ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้, ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ

4.1 ยถาลาภสันโดษ (ยินดีตามที่ได้, ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่ง ได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่อยากได้สิ่งอื่นไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้ เกินไปกว่าที่ตนจึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

4.2 ยถาพลสันโดษ (ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้ สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลังตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสลงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวง

แหน เสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตนแต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

4.3 ยถาสารูปปสันโดษ (ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตนอันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติน่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ หรือภิกษุบางรูป กำลังประพฤติวัตรขัดเกลาตน ได้ของประณีตมาก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่นๆ ตนเองเลือกหา ของปอนๆ มาใช้ หรือตนเองมีโอกาสจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัดสามารถด้านนั้น ก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน สันโดษ 3 นี้ เป็นไปในปัจจัย 4 แต่ละอย่าง จึงรวมเรียกว่า สันโดษ 12 อนึ่ง สันโดษ 3 นี้ เป็นคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งมุ่งแสดงข้อปฏิบัติของพระภิกษุ โดยเฉพาะปรากฏในอรรถกถาและฎีกามากมายไม่น้อยกว่า 10 แห่ง คฤหัสถ์พึงพิจารณาประพฤติปฏิบัติตามสมควร

5. หลักวัฒนมุข หลักวัฒนมุข (ธรรมที่เป็นปากทางแห่งความเจริญ, ธรรมที่เป็นดุจประตูชัยอันจะเปิดออกไปให้ก้าวหน้าสู่ความเจริญงอกงามของชีวิต

5.1 อาโรคยะ (ความไม่มีโรค, ความมีสุขภาพดี)

5.2 ศีล (ความประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม)

5.3 พุทธานุมัต (ศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่าง เข้าถึงความคิดของพุทธชนเหล่าคนผู้เป็นบัณฑิต)

5.4 สุตะ (ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์)

5.5 ธรรมานุวัติ (ดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม)

5.6 อลีนตา (เพียรพยายามไม่ระย่อ, มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 บูรณาการเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ควรเป็นเกษตรที่ดำเนินชีวิตไปตามครรลองครองธรรมแห่งพระพุทธศาสนา มีการผสมผสาน ระหว่างคำสอนในทางพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วย (1) หลักสัมมาทิฏฐิ (2) หลักสัมมาอาชีวะ (3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (4) หลักสันโดษ (5) หลักวัฒนมุข มาปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การใช้ระบบน้ำหยดชลประทาน การใช้เซ็นเซอร์และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อปรับปรุงการจัดการแปลงปลูกให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มีความพร้อมทั้งในด้านพื้นที่ แรงงาน เทคโนโลยี มาปรับใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเอง และประเทศชาติ ทั้งนี้ เกษตรกรยังคงต้องรักษาขนบธรรมเนียม อันดีงาม รวมถึง

คติความเชื่ออันเป็นมงคล ส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าในอาชีพเกษตรกร รวมไปถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ปราชญ์ชุมชน เพื่อเป็นการรักษา อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่แนบแน่นไปกับวิถีเกษตรกรรม ดังนั้นการทำเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เป็นการทำเกษตรที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่เกษตรกรได้นำเอาหลักธรรม คำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย (1) หลักสัมมาทิฏฐิ (2) หลักสัมมาอาชีวะ (3) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (4) หลักสันโดษ (5) หลักวัฒนมุข มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา 1.ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ 2. ปัญหาด้านที่ดิน 3.ปัญหาด้านการผลิต 4.ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และ5.ปัญหาด้านกลไกทางการตลาด ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ที่มั่นคงและยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 นำเสนอองค์ความรู้เรื่องเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

1) การนำเอาหลักธรรม 2 หลักธรรม มาประกอบเข้าด้วยกัน หลักธรรมดังกล่าวประกอบไปด้วย 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักสัมมาอาชีวะ ทั้งนี้จะต้องใช้หลักสัมมาทิฏฐิ เป็นตัวคอยควบคุมเกษตรกรต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะนำพาตนเองและครอบครัวก้าวไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่ได้วางแผนชีวิตเอาไว้ ด้วยการใช้ธรรมะมาประยุกต์ใช้ในการทำเกษตร โดยแบ่งออกเป็นหลักธรรมใหญ่ได้ 3 หลักธรรม อันประกอบไปด้วย หลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ กล่าวคือ หลักสัมมาทิฏฐิ ถือเป็นหลักปฏิยัติ หลักสัมมาอาชีวะ ถือเป็นหลักปฏิบัติ เมื่อเกษตรกรได้นำเอา ทั้งสองหลักธรรมมาเป็นข้อกำหนด และข้อปฏิบัติแล้ว ย่อมประสบผลสำเร็จได้อย่างไม่ยาก หรือที่เรียกว่า ปฏิเวธ ในการดำเนินชีวิตตามวิถีของเกษตรกรย่อมความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิตของเกษตร โดยเฉพาะ

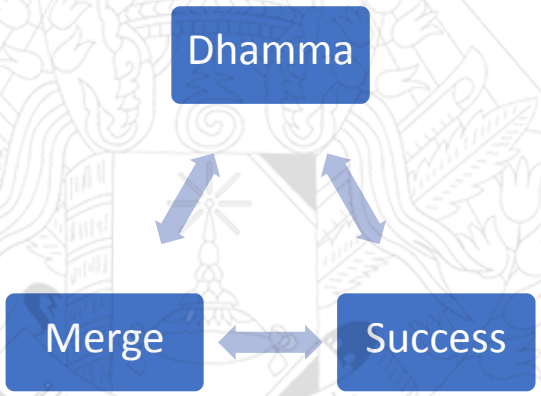
2) ด้วยการนำเอาหลักธรรม 3 หลักธรรม ประกอบเข้าด้วยกัน คือ 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และ3. หลักสันโดษ โดยเกษตรกรต้องพอใจในสิ่งที่ตนเองมีในทุก ๆ มิติ เช่นพอใจในทรัพย์ของตนที่ได้มา พอใจในพละกำลังที่ตนเองทำได้ ทั้งพละกำลังสติปัญญา พละกำลังทางด้านร่างกาย พละกำลังทางด้านเครื่องจักร ทั้งนี้เกษตรกรจะต้องมีความขยัน อดทน เป็นที่ตั้งในการดำเนินชีวิตของเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี จะต้องมีความขยัน อดทน และการรักษาทรัพย์เป็นที่ตั้ง ด้วยความมุ่งมั่น ที่จะดำเนินชีวิตไปให้ถึงเป้าหมาย และประสบผลสำเร็จตามที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้สูงสุด

ด้วยการนำเอาหลักวัฒนมุข มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในอาชีพเกษตรกร กล่าวคือ หลักวัฒนมุข ประกอบไปด้วย 1. ความไม่มีโรค ความมีสุขภาพดี 2. ความประพฤติดี มีวินัย ไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม 3. ศึกษาแนวทาง มองดูแบบอย่าง เข้าถึงความคิดของพุทธชนเหล่าคนผู้เป็นบัณฑิต 4. ใฝ่เล่าเรียนหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์ 5. ดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม 6. เพียรพยายามไม่ระย่อ มีกำลังใจแข็งกล้า ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

3) เกษตรกรจะต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาสืบทอดขนบธรรมเนียมอันดีที่บรรพชนได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน และส่งต่อให้ลูกหลานได้ยึดถือและปฏิบัติสืบทอด เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไป

4) การบูรณาหลักเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของเกษตรกร ในจังหวัดสระบุรี การบูรณาหลักเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของเกษตรกร ในจังหวัดสระบุรี เป็นการนำเอาหลักธรรมดังกล่าวประกอบไปด้วย 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักสัมมาอาชีวะ 3. หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4. หลักสันโดษ และ 5. หลักวัฒนมุข มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ที่ประกอบไปด้วยการดำเนินชีวิตตามครรลองครองธรรม วิถีเกษตรแบบดั้งเดิม วิถีเกษตรแบบสมัยใหม่ หรือ Smart framer โดยใช้หลักธรรมดังกล่าว เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา 1. ด้านแหล่งน้ำ 2. ด้านที่ดิน 3. ด้านการผลิต 4. ด้านแหล่งเงินทุน 5. ด้านกลไกทางการตลาด เป็นต้น เพื่อความยั่งยืนต่อไป

5) รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

Dhamma หมายถึง ธรรมมะ
Merge หมายถึง การผสาน กลมกลืน
Success หมายถึง ประสบผลสำเร็จ

ภาพที่ 5.1 รูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
ในจังหวัดสระบุรี

D= Dhamma คือ ธรรมะที่นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในการทำเกษตร เรื่อง เกษตรวิถีตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้นำหลักธรรม เพื่อใช้แก้ปัญหาดังกล่าวประกอบไปด้วย

1. หลักสัมมาทิฏฐิ
2. หลักสัมมาอาชีวะ
3. หลักทิฏฐัมมิกัตถะประโยชน์
    - 3.1 อุฏฐานสัมปทา
    - 3.2 อารักขสัมปทา
    - 3.3 กัลยาณมิตตตา
    - 3.4 สมชีวิตา
4. หลักสันโดษ
    - 4.1 ยถาลาภสันโดษ
    - 4.2 ยถาพลสันโดษ
    - 4.3 ยถาสารุปปสันโดษ
5. หลักวัฒนมุข
    - 5.1 อาโรคยะ
    - 5.2 ศีล
    - 5.3 พุทธานุมัต
    - 5.4 สุตะ
    - 5.5 ธรรมานุวัติ
    - 5.6 อลีนตา

ในงานวิจัยฉบับนี้ สามารถนำเอาหลักธรรม หลายๆหลักธรรมมาใช้ร่วมกันได้ โดยมีหลักสัมมาทิฏฐิ เป็นประธานเนื่องจาก หลักสัมมาทิฏฐิ นั้นเป็นต้นกำเนิด เป็นนามธรรม หรือวิสัยทัศน์ อาจจะกล่าวได้ว่า สัมมาทิฏฐิคือเป้าหมายสูงสุดในการทำเกษตรกร รวมไปถึงการทำเกษตร การวางแผนการทำเกษตร และการแก้ปัญหาทางด้านการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในอาชีพเกษตรกร ยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของเกษตรกรในจังหวัดสระบุรี ลดการเลื่อมล้ำความเป็นอยู่ในสังคมมีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศ พร้อมกันนี้ยังสร้างความเสถียรภาพทางอาหาร ให้ยั่งยืนมั่นคงให้กับประเทศ

M= Merge หมายถึง แนวทางการปฏิบัติในการเอาหลักธรรมะมาผสมผสาน กลมกลืน เพื่อแก้ปัญหาทางด้านต่างๆ เช่น ปัญหาแหล่งน้ำเมื่อเกษตรกรพบปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองแล้ว และได้นำหลักธรรมดังกล่าวมาแก้ปัญหา เช่น 1) ปัญหาทางด้าน แหล่งน้ำ 2) ปัญหาทางด้าน ที่ดิน 3) ปัญหาทางด้าน การผลิต 4) ปัญหาทางด้าน แหล่งเงินทุน 5) ปัญหาทางด้าน กลไกทางการตลาด ซึ่งในแต่ละ

ประเด็นปัญหาจะมีความสลับซับซ้อน ความยุ่งยากไม่เหมือนกัน ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นจะต้องใช้หลักธรรม หลายหลักธรรมประกอบเข้าด้วยกันในการแก้ปัญหา โดยมีการนำใช้หลักธรรมเรียงลำดับก่อนหลังไม่เหมือนเช่นเดียวกัน อีกด้วย ตัวอย่างเช่น ปัญหาทางด้าน กลไกทางการตลาด หลักธรรมที่ใช้ประกอบไปด้วย 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักสัมมาอาชีวะ 3. หลักวัฒนมุข โดยเลือกใช้ อาโรคยะ พุทธานุมัต สุตะ อลีนตา กล่าวคือ เมื่อมีปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาดเมื่อทราบปัญหาเข้าใจปัญหาที่ชัดเจนแล้ว เกษตรกรต้องมีแบบแผนและแผนงานในการแก้ปัญหาที่ชัดเจนเป็นจุดเริ่มต้น สิ่งนี้เรียกสัมมาทิฏฐิ ต่อจากนั้นเกษตรกรจะต้องประกอบอาชีพโดยสุจริต ไม่คดโกงผู้บริโภคทั้งต่อหน้า และลับหลัง ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยไม่ย่อท้อ โดยใช้หลักธรรมสัมมาอาชีวะ หลักธรรมมานุวัติ และหลักธรรมอลีนตา รวมไปถึงหลักธรรมพุทธานุวัต เป็นการค้นคว้าหาแบบอย่างหรือแนวทางในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับปัญหากลไกทางการตลาด ทั้งนี้เกษตรกรจะใช้หลักธรรม สุตะ (Lifelong Learning) เพื่อนการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆอยู่ตลอดเวลา เพื่อรองรับปัญหาใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเกี่ยวกับปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด เป็นต้น

S= Success หมายถึง การประสบผลสำเร็จ หรือบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามที่เกษตรกรได้คาดหวัง หรือตั้งเป้าเอาไว้ ในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิด ประกอบไปด้วย1.ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ 2.ปัญหาด้านที่ดิน 3.ปัญหาด้านการผลิต 4.ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และ5.ปัญหาด้านกลไกทางการตลาด ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้จะค่อยๆ หมดไป ด้วยการที่เกษตรกรได้เข้าใจปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ เกษตรกร จะต้องเข้าใจสภาพที่ดินของตนเองที่ทำการทำเกษตรอยู่ ทราบถึงปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาในแต่ละปี สถานที่กักเก็บน้ำ เพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอต้องดำเนินการขอขุดบ่อเพิ่ม จากกรมพัฒนาที่ดิน โดยมีขนาดบ่อ 1,260 ลบ.ม.เป็นต้น ตัวอย่างดังกล่าวเป็นนำปัญหาเรื่องของน้ำเข้าสู่กระบวนการทางความคิด คือ หลักสัมมาทิฏฐิ เป็นการมองเห็นปัญหาและอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้น การคาดคะเน ด้วยเหตุและผล นำไปสู่ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติ หลักสันโดษ และหลักสัมมาอาชีวะ มาใช้ประกอบในการแก้ปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ เป็นหลักปฏบัติได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ การแก้ปัญหา ด้านที่ดิน ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน และปัญหาด้านกลไกทางการตลาด เช่นเดียวกันด้วยการนำเอาหลักสัมมาทิฏฐิ เป็นหลักธรรมตั้งต้น และนำหลักธรรมอื่นๆมาเสริม เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติ คือ หลักสัมมาอาชีวะ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักสันโดษ หลักวัฒนมุข นำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ปัญหาดังกล่าว และทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และทำให้คนรุ่นใหม่ได้เกิดการเรียนรู้ พัฒนา และต่อยอดอาชีพเกษตรกรของชาว จังหวัดสระบุรีให้มีความทัดเทียมอารยประเทศสืบไป

5.2 อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่าหลักธรรมของเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาที่ใช้ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย ในงานวิจัยในครั้งนี้ คือ 1. หลักสัมมาทิฏฐิ 2. หลักสัมมาอาชีวะ 3. หลักทิฏฐ ธัมมิกัตถประโยชน์ 4. หลักสันโดษ และ 5. หลักวัฒนมุข ซึ่งเป็นข้อกำหนดในการดำเนินการวิจัย สามารถนำไปแก้ปัญหา 1) ปัญหาทางด้านแหล่งน้ำ 2) ปัญหาทางด้านที่ดินทำกิน 3) ปัญหาทางด้านการผลิต 4) ปัญหาทางด้านแหล่งเงินทุน และ5) ปัญหาทางด้านกลไกทางการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเทพรัตนมุนี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน” ผลการศึกษาสรุปว่าผลจาก การศึกษา พบว่า หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรเข้ากับพื้นที่ของตนเอง เช่น ศีล 5 หลักอิทธิบาท 4 และ สังคหวัตถุ 4 เป็นต้น ทำให้สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเกษตรแนวพุทธ และประชาชนทั่วไปที่มาศึกษาดูงานนำไปเป็นแนวทางการทำเกษตร เกิดผลทำให้เป็นครอบครัวชุมชนเข้มแข็งอยู่ดีมีสุข มีเครือข่ายชุมชนที่นำแนวคิดไปปฏิบัติจนเกิดผลสำเร็จคือ ชุมชนบ้านนาคำหลวง และชุมชนบ้านป่าปอแดง ที่สามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนมาเป็นเกษตรแนวพุทธใช้เป็นแนวทางช่วยแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจชุมชนได้ระดับหนึ่ง ด้วยการทำให้วิถีชีวิตที่มีการซื้อพืช ผัก ผลไม้ มาเพื่อการบริโภคลดน้อยลง เพราะปลูกไว้บริโภคได้ในพื้นที่ใช้สอยของตนเอง ยังนำไปจำหน่ายจ่ายแจกในชุมชนเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว และเหลือเก็บออมอีกด้วย ทำให้มีชีวิตที่ปลอดภัยขึ้น เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษตกค้างในการบริโภค มีงานทำในไร่นาสวนตลอดวัน เกิดความสุขสงบในชีวิตแบบพอเพียงเพราะได้อยู่กับธรรมชาติ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีการรู้จัก เหตุผลและพึ่งพาอาศัยกันได้อย่างยั่งยืน

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับ เกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา ผลการศึกษาสรุปว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ หลักการบริหารจัดการทรัพยากรดินและน้ำเพื่อการเกษตร ในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเอง มีรายได้ไว้ใช้จ่ายในครอบครัว มีอาหารไว้สำหรับบริโภคตลอดปี เป็นการเฉลี่ยความเสี่ยงไม่ให้เกิดความเสียหาย เมื่อตลาดหรือสภาพแวดล้อมเกิดความแปรปรวนหรือเกิดวิกฤติขึ้น เป็นกระบวนผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีการวางแผนการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ประสานสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ การนำหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน รู้จักยืดหยุ่น สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ได้ หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชานั้น แบ่งออกเป็น (1) หลักนาถกรณธรรม 10 ส่งเสริมด้านการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ 1. ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย มีเมตตา ต่อผู้อื่น 2. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ลึกซึ้ง 3. กัลยาณมิตตตา การคบคนดี มีที่ปรึกษาดี และผู้แนะนำสั่งสอนดี 4. โสวจสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รู้จักรับฟังเหตุผล 5. กิงกรณีเยสุ ทักขิตา เอาใจใส่

ขวนขวายในกิจน้อยใหญ่ของหมู่คณะ 6. ธัมมกามตา รักธรรม ใฝ่ความรู้ ใฝ่ความจริง รู้จักพูดและรู้จักรับฟัง 7. วิริยารัมภะ ขยันหมั่นเพียรมีใจแกล้วกล้า ไม่ย่อท้อ 8. สันตุฏฐี ความสันโดษ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบ ธรรม 9. สติ มีสติ ระลึกรู้ตัว ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท 10. ปัญญา มีปัญญารอบรู้สิ่งต่าง อย่าง ลึกซึ้ง เข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริง (2) หลักสังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมด้านรวมพลังของเกษตรกร ได้แก่ 1. ทาน การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น 2. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก กล่าวที่เป็นประโยชน์ 3. หลักอัตถจริยา ขวนขวายบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ 4. สมานัตตตา ทำตนเสมอต้นเสมอปลายในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล สิ่งแวดล้อม

สอดคล้องกับ โสภณ ขำทัพ ได้วิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอันเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน จะเป็นผลมาจากความศรัทธาที่เป็นกำลังในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มจากสัมมาทิฐิซึ่งประกอบด้วยเหตุผล และทำให้เกิดปัญญานำไปสู่สัมมาอาชีวะได้นั้น เพราะมีหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนอยู่ 3 ประการ คือ

1) ศีล เป็นวิธีการพัฒนาที่สมดุล เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกาย ในเรื่องความความพอประมาณด้วยสันโดษ

2) สมาธิ เป็นวิธีการกำกับที่ยั่งยืน เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางใจ ในเรื่องความมีเหตุผลด้วยโยนิโสมนสิการ

3) ปัญญา เป็นวิธีการสนับสนุนที่มั่นคง เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางปัญญาในเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนด้วยอัปปมาทธรรม[1]

สอดคล้องกับพระเทพรัตนมุนี สายพงศ อโนมปญฺโญ (กองสินธุ) และคณะได้วิจัยเรื่อง “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน” ผลการวิจัยพบวา 1. การเกษตรแนวพุทธธในคัมภีร์ พระพุทธสนา มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความต่องการใหม่นุษยมีการเปนอยูที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำใหชีวิตมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาสอนเน่นใหมีหลักบำบัดรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให

[1] โสภณ ขำทัพ คณะศึกษาศาสตร์, “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, (ที่เสนอต่อคณาจารย์และนักวิชาการในต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยหนานฮวา (ไต้หวัน) เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2552), หน้า1.

น่อยลงไป พยายามเป นนายเหนือทรัพย เพื่อลดความโลภต างๆ ซึ่งเป นเป าหมายในทาง พระพุทธศาสนา เพื่อการหลุดพ้น[2]

สอดคล้องกับพระมหาปริญญา วรญาโณ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “เกษตรวิถีพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนพื้นฐานของพลังชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า เกษตรแนวพุทธเป็นเกษตรที่ถือเอาแม่แบบของมัชฌิมปฏิปทาหรือทางสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ดำเนินกิจกรรมด้วยหลักทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ คือ ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตชอบ และมีหลักธรรมที่มีความสำคัญอีก 5 ประการ คือ ด้านจิตใจ เป็นที่พึ่งของตนเอง ด้านสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้และจัดการอย่างฉลาด ด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ กับการแก้ปัญหาเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง อันเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป[3]

สอดคล้องกับพระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร. ได้วิจัยเรื่อง “พุทธปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์” ผลการวิจัยพบว่า ความหมายของพุทธปรัชญา ในประเด็นข้อที่ 2. ปรัชญาแห่งการพึ่งตนเอง พุทธคุณบทที่ว่า “สัมมาสัมพุทโธ” ที่แปลว่า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบด้วยพระองค์เอง ไม่มีครูอาจารย์ผู้สอนโลกุตตธรรม หรือศึกษาจากหลักคำสอนเรื่องการพึ่งตนเอง ในอัตตวรรคขุททกนิกาย ธรรมบทว่า “ตนแล เป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่น ใครเล่าจะเป็นที่พึ่ง เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้วย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก พุทธดำรัสนี้ชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของพุทธปรัชญาที่มุ่งให้มนุษย์กระทำเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง บุคคลอื่นจะเข้ามาช่วยก็ต่อเมื่อเรื่องนั้นอยู่เหนือความสามารถของเรา และเป็นการเข้ามาช่วยเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เรื่องนี้ได้แสดงถึงความจริงที่ว่า ความสุข ความทุกข์ ความสำเร็จ ความล้มเหลว ความเจริญ หรือความเสื่อมขึ้นอยู่ที่ตัวมนุษย์เป็นสำคัญไม่ใช่เกิดจากโชคชาสนา การดลบันดาลสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตัวอักษร ฤกษ์ยาม หรือความเชื่องมงายต่างๆ[4]

สอดคล้องกับ นางดวงสมร ไชยปญญาจุดสำคัญที่เริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย คือ “ความชอบและความสมัครใจ แลวจึงคอยๆ ปรับเปลี่ยน” โดยการทำเกษตรอินทรียจำเปนต่องทำตามขั้นตอน ขอกำหนดของหลักการทำเกษตรอินทรียทั้งหมด ตองทำการบันทึกทุกวัน ถ่าหากวันไหนลืมก็ใหกลับมาบันทึกใหมใหครบ เมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนอยางเครงครัด ในที่สุดผลผลิตก็จะสามารถขายไดราคาดี สง

---

[2] พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ อโนมปญโญ / กองสินธุ)และคณะ, “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแกปญหาเศรษฐกิจชุมชน”, (*ชอพะยอม*, ปที่ 25 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน) พ.ศ. 2557), หน้า 53.

[3] พระมหาปริญญา, วรญาโณ และคณะ, “เกษตรวิถีพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนพื้นฐานของพลังชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดอุดรธานี”, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย : วิทยาเขตหนองคาย), 2560, หน้า ก-ข.

[4] พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม ผศ.ดร., “พุทธปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์” , (ศึกษาศาสตร์ มมร., (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) 2560),หน้า 92-93.

ผลให้คนในครอบครัวและคนที่บริโภคสินค้ามีสุขภาพแข็งแรง และปลอดภัย คุณดวงสมรได้ให้ทัศนะว่า “การทำเกษตรอินทรีย หากไม่มีความมานะ อดทน ก็ยากที่จะ ประสบความสำเร็จ” ตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ได้[5]

สอดคล้องกับ พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที (แสงพงษ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา” ผลการวิจัยพบว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ หลักการบริหารจัดการทรัพยากรดินและน้ำ เพื่อการเกษตร ในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ท้าให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเอง มีรายได้ไว้ ใช้จ่ายในครอบครัว มีอาหารไว้สำหรับบริโภคตลอดปี เป็นการเฉลี่ยความเสี่ยงไม่ให้เกิดความเสียหาย เมื่อตลาดหรือสภาพแวดล้อมเกิดความแปรปรวนหรือเกิดวิกฤติขึ้น เป็นกระบวนผลิตแบบเศรษฐกิจ พอเพียง ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ไม่ท้าลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีการวางแผนการดำเนินการอย่าง เป็นระบบ ประสานสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ การน้าหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ไปใช้ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน รู้จักยืดหยุ่น สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ได้ [6]

สอดคล้องกับ พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป(คำแคน) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการเกษตรเชิงพุทธเข้าไปแก้ปัญหาชาวบ้าน สามารถใช้หลักธรรม 1.หลักการพึ่งตนเอง (สันโดษ,ประหยัด) 2.ไม่เบียดเบียน (ศีล 5) 3.แบ่งปันชุมชน (สาธารณโภคี) 4.พรหมวิหาร 4 (มีคุณธรรมในใจ) 5.สัปปุริสธรรม 7 เข้าไปแก้ปัญหา 3 ระดับ คือ ความทุกข์จากหนี้สิน ความมีไม่พอใช้ และความไม่มีความสุข เมื่อเกษตรกรทำเกษตรกรรมตามแนวคำสอนที่เรียกว่า พุทธเกษตรแล้ว จะพบกับทางออก หมดหนี้สิน มีความสุข ตื่นรู้ และสังคมดีงาม การเกษตรเชิงพุทธ คือ การค้นพบตัวเองให้มีความสุข อยู่กับทุกช่วงเวลาในการทำเกษตร[7]

---

[5] นางดวงสมร ไชยปัญญา, *ถอดบทเรียนเกษตรกรผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์,* สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรุงเทพ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2560, หน้า 42.

[6] พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที (แสงพงษ์), การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2561), หน้า ก-ข.

[7] พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป (คำแคน), รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธบูรณาการ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), พุทธศักราช 2561, หน้า 94.

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้นำองค์กร ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตร ควรมีการสนับสนุน หรือ ผลักดัน ส่งเสริม ให้การเกษตร หันมาใช้หลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรให้มากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการยกระดับ การเกษตร ให้สูงขึ้น

ผู้นำองค์กรภาครัฐ ควรให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาของเกษตรกรโดยใช้หลักธรรมเพื่อใช้ปัญหาทางด้านการเกษตร ทั้งทางตรง และทางอ้อม ตั้งแต่ปัจจัยการผลิต การเข้าถึงเมล็ดพันธุ์ราคถูกและเพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร โปร่งใสและยุติธรรม องค์ความรู้ต่างๆ ทางด้านการเกษตร การส่งเสริมวิชาการทางด้านการเกษตร งบประมาณ เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่เงินทุนดอกเบี้ยต่ำ และเป็นธรรม ส่งเสริมแหล่งศึกษาเรียนรู้นวัตกรรมใหม่ๆทางด้านเกษตรทั้งในและนอกสถานที่ การแก้ไขปัญหาสังคม ทางด้านยาเสพติด ปัญหาการลักขโมยผลผลิตทางการเกษตร และสิ่งแวดล้อม การกำหนด Zoning การทำเกษตรอินทรีย์ กำหนดมาตรการ การป้องกันภัยแล้ง กำหนดมาตราการการป้องกันปัญหาน้ำท่วม ทั้งแผนระยะสั้น และแผนระยะยาว ส่งเสริมการสร้างรายได้ให้เกษตรกรในพื้นที่แบบมั่นคงและยั่งยืน เช่น คาร์บอนเครดิต เป็นต้น

ผู้นำองค์กรภาคเอกชน ควรให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาของเกษตรกรโดยใช้หลักธรรมเพื่อใช้ปัญหาทางด้านการเกษตร ทั้งทางตรง และทางอ้อม ส่งเสริมการเลือกซื้อ เลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากเกษตรกรในประเทศ เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีช่องทางการจัดจำหน่ายตามหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบเกษตรโฮมสเตย์ โดยนักท่องเที่ยวสามารถพักผ่อนตามบ้านเกษตรกรได้โดยตรง เกษตรกรสามารถเข้าถึงเครื่องมือ เครื่องมือ เครื่องจักรทางการเกษตรได้ในราคาเป็นธรรม เกษตรกรสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้โดยง่าย

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตรทั้งทางตรง และทางอ้อม ประกอบไปด้วย ร้านขายสินค้าทางการเกษตร รถบบรทุกผลผลิตทางการเกษตร ตลาดขายสินค้าทางการเกษตรขนาดใหญ่ ตลาดภูมิภาค และตลาดชุมชน เป็นต้น ควรให้เกษตรกรได้เข้าถึงเครื่องจักรทางการเกษตรได้ง่าย สะดวกและรวดเร็วในราคาที่เป็นธรรม ในตลาดสดทั้งขนาดใหญ่ ขนาด กลาง และตลาดชุมชน ควรส่งเสริมทั้งทางด้านราคาการขนส่งผลผลิตที่เป็นธรรม เป็นต้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน เนื่องจากโลกมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มนุษย์เกิดการแย่งชิงกันทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะแหล่งอาหารปลอดสารเคมี นอกจากนี้มนุษย์ยังเป็นผู้สร้างมลภาวะเป็นพิษที่มีผลกระทบทั้งทางตรง และทางอ้อม ให้แก่ธรรมชาติ และย้อนกลับคืนสู่มนุษย์ในที่สุด ไม่ช้าก็เร็ว เพื่อ

เป็นการรักษา และฟื้นฟู ธรรมชาติให้กลับมาดังเดิม ผู้วิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เกษตรพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธปรัชญา
2. การแก้ปัญหาสภาวะโลกร้อนด้วยหลักเกษตรแนวพุทธ
3. การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ด้วยหลักอิทธิบาท4

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, พ.ศ. 2534.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กรมวิชาการเกษตร, *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาการกสิกรรม*, กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2538.

กรมอาชีวะ กระทรวงศึกษาธิการ, *แบบเรียนเกษตรกรรมสำหรับโรงเรียนเกษตรกรรม,* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2489.

กลุ่มจัดการฟาร์มและเกษตรกรรมยั่งยืน กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร, *เกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง,* กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร, 2557.

จรัญ จันทลักขณา, *วัฒนเกษตรการเกษตรยั่งยืน*, เอกสารประกอบการบรรยายในการประชุมหัวหน้าภาควิชาสัตวบาล/สัตวบาลศาสตร์ทั่วประเทศ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.

สำนักงานอธิการบดี, *น้อมนำตามคำพ่อ: ประมวลพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และการน้อมนำประยุกต์ใช้ภายใต้พันธกิจมหาวิทยาลัย,* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.

ไสว พงษ์เก่า, ผศ.ดร.*หลักการกสิกรรม*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ภาควิชาพืชไร่นา คณะเกษตร, 2526.

วิรัตน์ กางทอง, ผศ.ดร. *ปรัชญาอินเดีย,* กรุงเทพฯ: ธนาเพรส, 2552.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร., *ประวัติและการพัฒนาการพระพุทธศาสน,* นครปฐม: สาละพิมพการ , 2562.

พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา,* กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย , 2542.

พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรม เมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ,* กรุงเทพฯ: วัดบวรนิเวศวิหาร, 2558.

พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพโธ, ดร., *พุทธปรัชญาเถรวาท,* กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2554.

แม้นมาส จันลักขณา และคณะ, *การเกษตร : อู่ข้าวอู่น้ำข้ามสหัสวรรษ,* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช วิทยาศาสตร์ดุษฎีกิตติมศักดิ์ (ส่งเสริมการเกษตร). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2539.

มูลนิธิชัยพัฒนา, *30 ปี มูลนิธิชัยพัฒนา "ชัยชนะแห่งการพัฒนา",* กรุงเทพฯ: มูลนิธิชัยพัฒนา; 2562.

วิสุทธิ์ หิมารัตน์. ทวีชัย อวิรุทธพาณิชย์. คำแนะนำการขุนโคสำหรับเกษตรกรรายย่อย กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2548.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมมธรเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ, *สากลศาสนา,* นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.

สุทธิพร จีระพันธุ, ดร., *การปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย,* กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร; 2554.

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร, *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร ป.จ.. ป.ช..ป.ม.. กสิกรบนดอน: หลักวิทยาศาสตร์และคำแนะนำสำหรับทำจริง*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2514.

นางดวงสมร ไชยปัญญา, *ถอดบทเรียนเกษตรกรผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์,* กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560.

2) บทความ

วิชั่นอินเตอร์พับลิซซิ่ง., คู่มือสระบุรี. วารสารเพื่อการติดต่อสื่อสารท่องเที่ยวและการลงทุน ประจำปี 2564;1:1-120, 2564.

พระเทพรัตนมุนี ดร.(สายพงศ อโนมปญฺโญ / กองสินธุ) และคณะ, "การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน". ชอพะยอม, 25 (1):10-20, 2557.

3) วิทยานิพนธ์/ สารนิพนธ์/ งานวิจัย

พระมหาปริญญา. วรญาโณ และคณะ, "เกษตรวิถีพุทธ : แนวคิดและการจัดการบนพื้นฐานของพลังชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดอุดรธานี". หนองงคาย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, วิทยาเขตหนองคาย, 2560.

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตตโม ผศ.ดร.. พุทธปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์. [ปริญญานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต]. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2560.

พระมหาวัฒนา ปัญญาทีโป (คำแคน). รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธบูรณาการ. [สารนิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

พระมหาวีระศักดิ์ อภินนฺทเวที (แสงพงษ์), การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

4) สื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิคส์

กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์; เกษตรยั่งยืน, [เข้าถึงเมื่อ 11 เมษายน 2565], 2559. [ประมาณ 1 น.] เข้าถึงได้จาก https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-sustainable _agri-preview-382891791797.

กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์; เกษตรผสมผสาน, [เข้าถึงเมื่อ 11 เมษายน 2565], 2559. [ประมาณ 1 น.] เข้าถึงได้จาก https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-sustainable_agri-preview-382891791795.

กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์; เกษตรทฤษฎีใหม่, เข้าถึงเมื่อ 11 เมษายน 2565], 2559. [[ประมาณ 1 น.] เข้าถึงได้จาก https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-sustainable_agri-preview-382891791795.

อาทิตยา พองพรหม. ดร. [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม; การใช้ประโยชน์ที่ดิน อย่างมีประสิทธิภาพด้วยระบบเกษตรกรรมยั่งยืน : กรณีระบบวนเกษตร, [เข้าถึงเมื่อ 11 เมษายน 2565], 2560. [ประมาณ 1 น.] เข้าถึงได้จาก https://alro.go.th › org › article_20200527153619.

มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย กรมพัฒนาที่ดิน. [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: กรมการข้าว; เกษตรอินทรีย์ : วิถีพื้นบ้าน, คู่มือการรับรองเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม พี จี เอส, [เข้าถึงเมื่อ 11 เมษายน 2565], 2560. [ประมาณ 1 น.] เข้าถึงได้จาก https://www.ldd.go.th›data›pdf› PGSManual.

แผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2561-2565. ฉบับทบทวน ปีงบประมาณ พ.ศ.2565.

แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2561-2565. ฉบับทบทวน.

แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2557-2560. ฉบับทบทวนใหม่รอบปี 2560.

แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2561-2564.

2. ภาษาอังกฤษ

Book :

Margaret C.Merrill.1983. Eco-Agriculture: A Review of its History and Philosophy. Environmental Science, Philosophy 1983, 1 January 2024 from https://www.semanticscholar.org.

Reddy, B. Suresh, 2010. "Organic Farming: Status, Issues and Prospects – A Review," Agricultural Economics Research Review, Agricultural Economics Research Association (India), vol. 23(2), July. 1 January 2024 from https://ideas.repec.org/a/ags/aerrae/97015.html.

Paul Thompson. 2009. Philosophy of Agricultural Technology, Philosophy of Technology and Engineering Sciences, 2009, Pages 1257-1273, 1 January 2024 fromhttps://www.sciencedirect.com.

Alexander Harrow Kaufman, Jeremiah Mock.2014. Cultivating Greater Well-being: The Benefits Thai Organic Farmers Experience from Adopting Buddhist Eco-spirituality, Journal of Agricultural and Environmental Ethics 27,29 March 2022, Page 871-893, 1 January 2024 from https://www.researchgate.net.

Sjaak Wolfert, Lan Ge, Cor Verdouw and Marc-Jeroen Bogaardt. 2017. Agricultural Systems, ELSEVIER, vol. 153, issue C, 69-80, 1 January 2004,from https://www.sciencedirect.com.

Dieisson Pivotoa,*, Paulo Dabdab Waquilb, Edson Talaminib, Caroline Pauletto SpanholFinocchioc, Vitor Francisco Dalla Corted, Giana de Vargas Mores.2017. Scientific development of smart farmingtechnologies and their application in Brazil.ELSEVIER INFORMATION PROCESSING IN AGRICULTURE Volume 5 Issue1, Page 21-32, March 2018, 1 January 2024, From https://www.sciencedirect.com.

Vasileios Moysiadis, Panagiotis Sarigiannidis, Vasileios Vitsas, Adel Khelifi.2021.Smart Farming in Europe. Computer Science Review Volume 39,February 2021. 1 January 2004,from https://www.sciencedirect.com.

Channatporn Limprapoowiwattana, Agriculture and Human Values 40(1), December 2022,Page 1087-1103, 1 January 2024 from https://www.researchgate.net.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1. **พระศรีวินยาภรณ์, ดร.**
   ตำแหน่ง คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
   มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
   วุฒิการศึกษา ป.ธ.7, ศน.บ., M.Phil. อ.ม., Ph.D.

2. **พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.**
   ตำแหน่ง คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา
   มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
   วุฒิการศึกษา ป.ธ.5, ศน.ม., ศน.ด.

3. **พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.**
   ตำแหน่ง รองอธิการบดี ด้านวิจัยและนวัตกรรม
   มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
   วุฒิการศึกษา ป.ธ.7, Ph.D.

4. **รศ.ดร. บุญร่วม คำเมืองแสน**
   ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาศาสนศาสตร์
   คณะศาสนาและปรัชญา
   มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
   วุฒิการศึกษา ศน.บ., รป.ม., M.A., Ph.D.

5. **ดร. กฤตสุชิน พลเสน**
   ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
   และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
   สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
   มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
   วุฒิการศึกษา ศน.บ., M.A.Philosophy, Ph.D.Philosophy.

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๗๕ **วันที่** ๒๕ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจแล้ว
๑ พค. ๖๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๗๕ **วันที่** ๒๕ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน พระสุทธิสารเมธี, ดร.

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ด้วยความยินดี
ให้ความอนุเคราะห์เครื่องมือวิจัยครับ
พระสุทธิสารเมธี
๒ พ. ค. ๖๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๗๕ **วันที่** ๒๕ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน พระมหามณวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๗๕ **วันที่** ๒๕ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เจริญพร รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจแล้ว
๒๗ ก.ค. ๒๕๖๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๗๕ **วันที่** ๒๕ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เจริญพร ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ยินดีเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

9 พ.ค. 2565

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี”

****

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทางด้าน การเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 : ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ 2 : เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

ตอนที่ 1 : ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....

การศึกษา .....

หน่วยงาน.....

วันที่สัมภาษณ์.....

สถานที่.....ผู้สัมภาษณ์.....

อื่น ๆ .....

ตอนที่ 2 : ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี

2.1 ขอให้ท่านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเกษตรวิถีในจังหวัดสระบุรี มาตามที่ท่านเข้าใจ ?

.....

.....

.....

.....

2.2 ขอให้ท่านให้ความหมายต่าง ๆ ของหลักพุทธปรัชญาต่อไปนี้

1.สัมมาสัมมาทิฏฐิ.....

2.สัมมาอาชีวะ.....

3.อุฏฐานสัมปทา.....

4.อารักขสัมปทา.....

5.กัลยาณมิตตตา.....

6.สมชีวิตา.....

7.ยถาลาภสันโดษ.....

8.ยถาพลสันโดษ.....

9.ยถาสารุปปสันโดษ.....

10.อาโรคยะ.....

11.ศีล.....

12.พุทธานุมัต.....

13.สุตะ.....

14.ธรรมานุวัติ.....

15.อลีนตา.....

2.3 ท่านเห็นว่าเกษตรกรใช้หลักสัมมาทิฏฐิ สามารถแก้ปัญหา การเกษตร ในด้านใดได้บ้าง
1.ด้านแหล่งน้ำ 2.ด้านที่ดิน 3.ด้านการผลิต 4.ด้านแหล่งเงินทุน 5. ด้านกลไกทางการตลาด
ในทัศนคติของท่าน?

.....

.....

.....

.....

2.4 ท่านเห็นว่าเกษตรกรใช้หลักสัมมาอาชีวะ สามารถแก้ปัญหา การเกษตร ในด้านใดได้บ้าง
1.ด้านแหล่งน้ำ 2.ด้านที่ดิน 3.ด้านการผลิต 4.ด้านแหล่งเงินทุน 5. ด้านกลไกทางการตลาด
ในทัศนคติของท่าน?

.....

.....

.....

.....

2.5 ท่านเห็นว่าเกษตรกรใช้หลักทิฏฐธรรมมิกกัฏฐประโยชน์ สามารถแก้ปัญหา การเกษตร ในด้านใดได้บ้าง
1.ด้านแหล่งน้ำ 2.ด้านที่ดิน 3.ด้านการผลิต 4.ด้านแหล่งเงินทุน 5. ด้านกลไกทางการตลาด
ในทัศนคติของท่าน?

.....
.....
.....
.....

2.6 ท่านเห็นว่าเกษตรกรใช้หลักสันโดษ สามารถแก้ปัญหา การเกษตร ในด้านใดได้บ้าง
1.ด้านแหล่งน้ำ 2.ด้านที่ดิน 3.ด้านการผลิต 4.ด้านแหล่งเงินทุน 5. ด้านกลไกทางการตลาด
ในทัศนคติของท่าน?

.....
.....
.....
.....

2.7 ท่านเห็นว่าเกษตรกรใช้หลักวัฒนมุข สามารถแก้ปัญหา การเกษตร ในด้านใดได้บ้าง
1.ด้านแหล่งน้ำ 2.ด้านที่ดิน 3.ด้านการผลิต 4.ด้านแหล่งเงินทุน 5. ด้านกลไกทางการตลาด
ในทัศนคติของท่าน?

.....
.....
.....
.....

2.7 ท่านเห็นว่ารูปแบบเกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรีควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....
.....

2.8 ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

.....
.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้คำสัมภาษณ์

(นายวิธวินท์ ภาคแก้ว)
นักศึกษา ปริญญาเอก สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รหัสนักศึกษา 6230150232006
ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ง
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มที่ 1 เกษตรกร

1.นายบรรหยัด สุมาวัน

ตำแหน่ง เกษตรกร ประธานสปก.แก่งคอย จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2565

2.นายไพบูลย์ ลือกิจนา

ตำแหน่ง เกษตรกรแปลงใหญ่ และผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 10 ต.ท่าคล้อ

สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565

3.นายขันทอง จิตรคันธา

ตำแหน่ง เกษตรกร

สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มที่ 2 นักวิชาการทางด้านการเกษตร

1.อาจารย์โจน จันได

ตำแหน่ง ผู้ก่อตั้งพันพรรณ-ศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและศูนย์เมล็ดพันธุ์ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2565

2.นายบุญล้อม เต้าแก้ว

ตำแหน่ง เกษตรกรดีเด่น ปราชญ์ชาวบ้าน สวนล้อมศรีรินทร์ต.หนองโน อ.เมืองสระบุรี จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2565

3.นายไสว อยู่เนียม

ตำแหน่ง เจ้าของสวนผักหวานป่าที่มีชื่อเสียงที่สุดในจังหวัดสระบุรี อ.บ้านหมอ สระบุรี

สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2565

4.นายอำนาจ ขำมาลัย

ตำแหน่ง นักวิชาการมูลนิธิชัยพัฒนา ประจำศูนย์เกษตรทฤษฎีใหม่ จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มที่ 3 นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา

1.พระสังคม ธนปัญโญ, ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติธรรมมาบเอื้องเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง จ.ชลบุรี ผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์การเรียนกสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง (โรงเรียนปูทะเลย์ มหาวิชชาลัย), ผู้ก่อตั้งศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ บ้านหนองบอน ต.หนองบัวบาน อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์

สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2565

2.พระมหาสายชล ฐานุตฺตโร.

ตำแหน่ง รองเจ้าอาวาสวัดมงคลชัยพัฒนา

สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2565

3.พระธรรมรักษ์ สิริปัญโญ

ตำแหน่ง อดีตเจ้าอาวาส วัดป่าเทสรังสี เวอร์จีเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2565

4.พระครูปลัดชินณัฐพนธ์ อภิวฑฺฒโน

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านธาตุใต้ อำเภอแก่งคอย จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มที่ 4 ผู้นำชุมชน

1.นายทนงยุทธ จันทกูล

ตำแหน่ง นายก อบต.ท่าคล้อ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565

2.นายจำเริญ เบ้าประทุม

ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 ต.ท่าคล้อ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565

3.นางสายทอง แก้วสีหมอก

ตำแหน่ง สมาชิก อบต.หมู่ที่ 9 ต.ท่าคล้อ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2565

4.นางจุรีรัตน์ เล็กมณี

ตำแหน่ง กำนันตำบลท่าคล้อ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี

สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2565

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มที่ 5 ประชาชนทั่วไป

1.คุณพฤฒิ เกิดชูชื่น

ตำแหน่ง กรรมการผู้จัดการ บริษัท แดรี่โฮม วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด.

สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม 2565

2.ดร.ภูริวัจน์ รักษ์ธนอนันต์

ตำแหน่ง นักวิชาการอิสระ

สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2566

3.นายสนาน ตันเฮง

ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายทรัพย์สิน บริษัท บี.บี.ดี. ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด

สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม 2565

4.นายวัชริศน์ ปัญญาพุฒินันท์

ตำแหน่ง ครูชำนาญการ โรงเรียนสตรีภูเก็ต

สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2566

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายบรรยัด สุมาวัน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายไพบูลย์ ลือกิจนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายขันทอง จิตรคันธา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

ขันทอง จิตรคันธา

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายโจน จันได

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นาย บุญสอม เต้าแก้ว

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

บุญสอม เต้าแก้ว

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายไสว อยู่เนียม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายอำนาจ ขำมาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร พระอาจารย์สังคม ธนปัญโญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาสายชล ฐานุตฺตโร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

พระมหาสายชล ฐานุตฺตโร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระธรรมรักษ์ สิริปญฺโญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูประสัด ชินณัฐพนธ์ อภิวฑฺโน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร คุณพฤฒิ เกิดชูชีน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๘๔-๔๘๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๘๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.ภูริวัจน์ รักษ์ธนอนันต์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายสมาน ตันเฮง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายวัชริศน์ ปัญญาพุฒินันท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายทนงยุทธ จันทกูล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายจำเริญ เบ้าประทุม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร คุณสายทอง แก้วสีหมอก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

สายทอง แก้วสีหมอก

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๘๘-๙๖๔๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๖๐

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางจุรีรัตน์ เล็กมณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายวิธวินท์ ภาคแก้ว เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๒๓๐๑๕๐๒๓๒๐๐๖ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "เกษตรวิถีตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดสระบุรี (THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY BASED AGRICULTURE IN SARABURI PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

จุรีรัตน์ เล็กมณี

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
เบอร์ติดต่อ นายวิธวินท์ ภาคแก้ว ๐๙๔-๔๙๘-๙๖๔๕

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นายวิธวินท์ ภาคแก้ว

ระดับการศึกษา : ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาเอก สาขา พุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จ.นครปฐม
ปริญญาโท ศน.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จ.นครปฐม
ปริญญาตรี ศศ.บ.(นิเทศศาสตร์) มรภ.สวนสุนันทา

ปัจจุบัน : เกษตรกร
นักวิชาการอิสระ
ที่ปรึกษาอิสระ รหัส 6065

ประสบการณ์การทำงาน : เกษตรกร
นักวิชาการอิสระ
ที่ปรึกษาอิสระ รหัส 6065
อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา ศาสน์ศึกษา คณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) จ.นครปฐม
ผจก.ศูนย์ขอนแก่นและศูนย์ต่างประเทศประจำประเทศ สปป.ลาว
บริษัท พรีมียร์โพรดักส์ จำกัด (มหาชน)
ผจก.ฝ่ายขายโครงการ
บริษัท ดับบลิว เอ็ม ไอ เอ็มโพเรี่ยมจำกัด (สาขาสระบุรี)
ผจก.ฝ่ายออกแบบ Cargo Box
บริษัท ธนาคูณอินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด
Project Sales
บริษัท วี.อาร์.แฮนด์เดิล จำกัด

สถานที่ติดต่อ 83 ม.10 ต.ท่าคล้อ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี 18110
โทร.094-498-9645

Email : vitawinpagkaew5@gmail.com